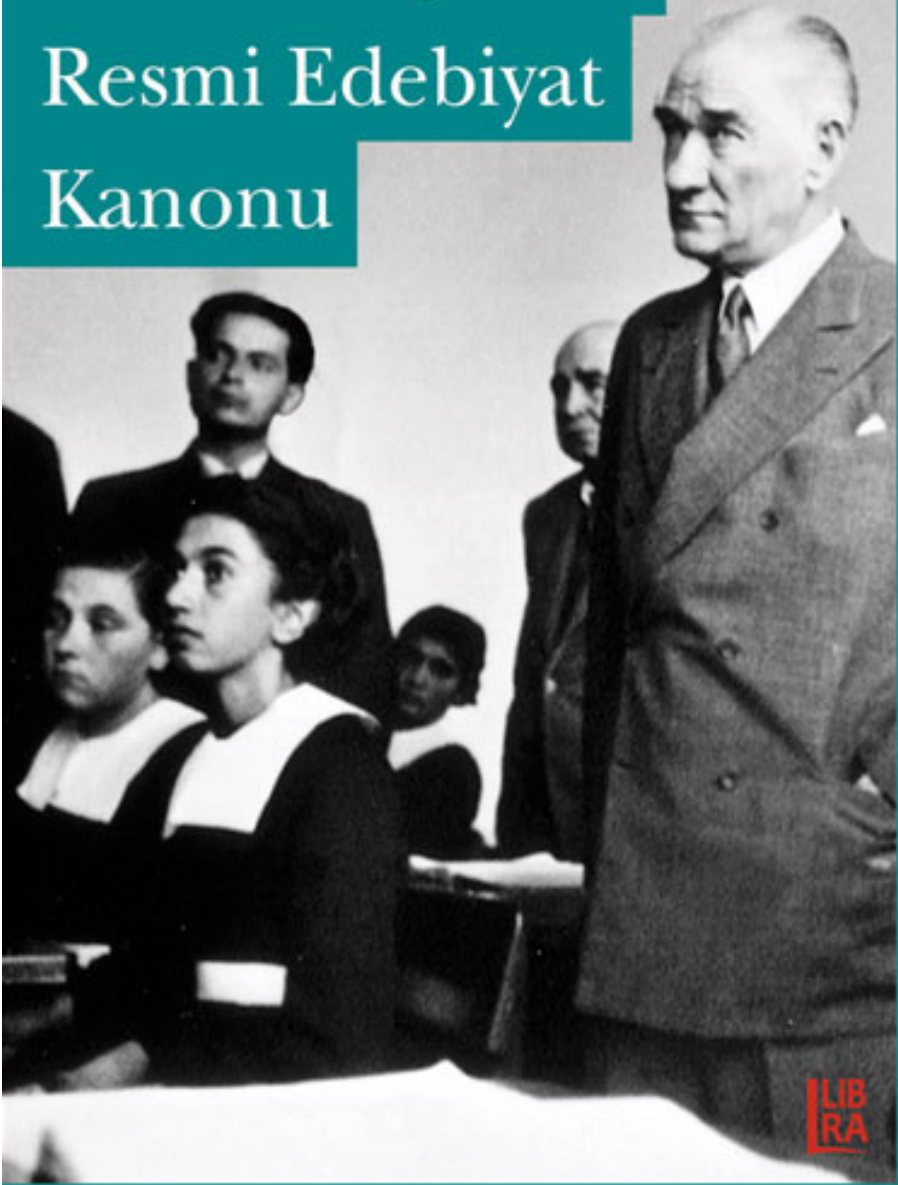
Elif Baki

Ulusun İnşası ve Resmi Edebiyat Kanonu

LIBRA

LİBRA KİTAP: 38

KÜLTÜR İNCELEMELERİ: 9

© Libra Kitapçılık ve Yayıncılık

Sayfa Düzeni
Vira Reklam

Editör
Şerif Eskin

Kapak
Utku Lomlu

Kapak Fotoğrafı
Atatürk bir sınıfta öğrencilerle

1.Baskı
400 adet, Kasım 2010

978-605-4326-30-3

Baskı ve Cilt
Sena Ofset Ambalaj Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi 4 NE 20
Topkapı - İstanbul
Tel: (0212) 613 38 46
Sertifika No: 12064

Libra Kitapçılık ve Yayıncılık Ticaret Ltd. Şti.
Ebekızı Sok. Günaydın Apt. No. 9/2,
Osmanbey, İstanbul
Sertifika No. 15705
Tel: 212-232 99 04/05
Fax: 212-231 11 29
E-posta: info@librakitap.com.tr
www.librakitap.com.tr

Her hakkı mahfuzdur. Bu kitabın hiçbir bölümü, metin kısmı, belgeler ve fotoğraflar, yazarın yazılı izni olmaksızın mekanik ya da elektronik veya başka herhangi bir yöntemle, hiçbir şekil ve biçimde iktibas edilemez; yeniden satış amacıyla fotokopi de dâhil olmak üzere hiçbir sistemle çoğaltılamaz. Dergi, gazete veya radyo-TV'lerce yapılacak alıntılar, kaynak gösterilmesi şartıyla bu hükmün dışındadır.

Ulusun İnşaası ve Resmî Edebiyat Kanonu

Elif Bakî

Elif Bakî

Elif Bakî 1979 yılında Ankara'da doğdu. Lise öğrenimini Trabzon Anadolu Lisesi'nde tamamladı. 2002 yılında İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Ardından İstanbul Bilgi Üniversitesi Kültürel İncelemeler Bölümü'nde elinizdeki kitabın temelini oluşturan teziyle yüksek lisans çalışmasını tamamladı. Halen 2002 yılında başladığı İngilizce öğretmenliğine devam etmekte ve çeşitli alanlarda kitap çevirisi yapmakta.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM 9
GİRİŞ 13
Edebiyat Kitaplarının Teknik Gelişimi 17
1930-50 17
Tanzimat'a Kadar Türk Edebiyatı Tarihi ve Numuneleri 19
Edebiyat Tarihi Dersleri 19
Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi 21
Edebî Yeniliğimiz 21
Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi 23
1950-70 24
Metinlerle Türk Edebiyatı I-II-III 25
Açıklamalı Türk Dili ve Edebiyatı III-IV 27
Metinli Türk Edebiyatı/ Metinle Türk Edebiyatı I-II-III-IV 28
Tanzimat Devri Edebiyatı 31
Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı I-II-III 31
Türk Dili ve Edebiyatı (Batı Edebiyatından Örneklerle) I-II-III 33
Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı I-II-III 34
Türk Dili ve Edebiyatı I- II-III 36
Türk Edebiyatı -Batı Örnekleriyle Birlikte- I-II-III 39
Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı II-III 40
Edebiyat I-II-III 41
İslamiyet'ten Önceki Türk Edebiyatı 44
İslamî Devir Türk Edebiyatı 51
Divan Edebiyatı 51

Halk Edebiyatı 56
TANZİMAT SONRASI EDEBİYAT 59
MİLLİ EDEBİYAT DÖNEMİ 71
1950'den Sonra Yazarlar 78
Mehmet Akif Ersoy 78
Yakup Kadri Karaosmanoğlu 80
Halide Edip Adıvar 81
Yahya Kemal Beyatlı 81
Ziya Gökalp 84
Refik Halit Karay 88
Falih Rıfkı Atay 89
Reşat Nuri Güntekin 95
Peyami Safa 98
Mehmet Emin Yurdakul 99
Sait Faik Abasıyanık 102
Ömer Seyfettin 105
Faruk Nafiz Çamlıbel 108
Cahit Sıtkı Tarancı 111
Necip Fazıl Kısakürek 112
Orhan Veli Kanık 114
Ahmet Hamdi Tanpınar 116
Diğer İsimler 119
EDEBİYAT DERS KİTAPLARINDA MİLLİYETÇİ DEĞERLER, KAHRAMANLIK ÖĞELERİ ve ATATÜRK 139
SONUÇ 173
KAYNAKÇA 179
DİZİN 183

TAKDİM

Türkiye'de ilk Kültürel İncelemeler programını İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde başlattık. Kültürel İncelemeler, tabii, "karma" bir disiplin; onun için, aralarında benim çalıştığım Karşılaştırmalı Edebiyat bölümünün de bulunduğu altı bölüm bu programın derslerini paylaştı.

Türkiye'de "ilk" ve dolayısıyla hala çok "genç". Ama bunun dünyadaki örneklerini Türkiye'de bilenler, elerinden geldiği kadar izleyenler vardı. Dolayısıyla ilk yıldan itibaren bu programa katılmak isteyen çok sayıda öğrenci oldu. Belli başlı bütün üniversitelerin pekçok bölümünden öğrenciler bu programa geldiler. Birçok iyi tez de yazıldı.

Elif Bakî de bu "iyi tez yazan"lardan biri.

Genel olarak "tez yazmak" üstüne birkaç söz söyleyeyim. Üniversite hocalığına uzunca bir aradan sonra (1981-1995) yeniden başladığımda benim bulunmadığım YÖK'lü yıllarda bir tez yazma tarzının yaygınlaşıp köklendiğini gözlemledim. Bir "teorik giriş" geleneği oluşmuş. Konu ne olursa olsun, bu "teorik giriş" yazılıyor.

Oysa "teori" zorbir iştir. Sahiden iyi yapılmadığı zaman da bir şeye benzemez. Andığım bu "teorik giriş"lerin pek çoğunun da bu "bir şeye benzemez" kategorisine girdiğini söylemeden edemeyeceğim. Çünkü bilinen şeyler tekrar ediliyor, bilinene yeni bir öğe eklenmiyor. Bakılan perspektif ve kullanılan terminoloji de olabildiğine daralmış. Belirli kişiler (bizim alan ve komşu alanlarda) başta Derrida, Baudrillard, Žižek, Foucault, Lacan vb.; konu deyince "post-kolonizm", "post-modernizm", "post-strüktüralizm", "oryantalizm", "dekons-

trüksiyon" vb. Bunları, belki değişik sıralamalarla, ama sonunda aynı anlamı verecek şekilde diziyorsunuz.

"Kültürel İncelemeler" gibi bir alan, birçok toplumsal bilim disiplinini bir araya getirdiği için, önem verdiğim bir çalışma tarzı. Yıllardır egemen olmuş "analizci", yani bütünü parçalara ayırıp bunlardan biri üstünde uzmanlaşan bilimcilik yaklaşımına bir tepki gibi. İyi yapıldı mı da, çok iyi olabiliyor. Sosyolojinin, psikolojinin, siyaset biliminin, edebiyatın metodolojilerini anlamlı bir biçimde bir araya getirdiğimizde, çok zengin sonuçlara gidebiliyorsunuz.

"Türkiye'de Kültürel İncelemeler" denince popüler kültürün incelenmesine çok önem veriyorum. Bizim toplum herhalde bu dünyanın "unutkan toplumları" arasına girer (böyle bir sınıflandırma var mı bilmiyorum ama, yoksa da olmalı). Bu nedenle, yakın geçmişin bu çerçevede taranmasının çok yararlı olduğunu düşünüyorum. Son kertede, "Türkiye toplumunun zihninin haritasını çıkarmak" diye özetleyebileceğim bir uğraş bu. Sözgelişi, çocuk dergileri çocuklara nasıl bir zihnî yapılandırma yapmaya çalışıyor; spor dergileri, spor sayfaları nasıl bir insanlık anlayışı "kazandırıyor"; "magazin", otuzlarda neydi, ellilerde ne oldu, şimdi ne? "Mizah" anlayışımız nasıl değişmiş-ya da, değişmiş mi?

Buna benzer yığınla konu. Tabii doğrudan doğruya siyasi-ideolojiktaramalarda çok önemli: ***Türk Yurdu*** yıllar yılı ne anlatmış topluma; ***Ülkü, Yücel*** nasıl bir ideoloji sunmuş?

Bunları, "teorik giriş bölümü"ne gerek bıraktırmadan taramak ve sonuçları tarihle kopan bağı yeniden kuracak şekilde sergilemek, dediğim gibi, yararlı görünüyor. Elif Bakî'nin bu tezi de tam bu anlayışa göre yapıldı.

Edebiyat ders kitaplarının evrimini incelemeye karar verdik. Bunun bir ucu, doğal olarak, "kanon" kavramına uzanır, çünkü bir toplumsal edebiyatın "makul" olanıyla olmayanı arasında bir ayrım yapılacaksa, bunu yerleştirmenin en güvenilir yerlerinden

biri, belki başlıcası, edebiyat ders kitaplarıdır. Elif Bakî'nin bu çalışması, böyle bir "kanon"un ne kadar olduğunu, ne kadar olmadığını ve ne kadar da *olamadığını* bize gösteriyor.

"Bilgi sahibi olmadan kanaat sahibi olmak", sık sık sözünü eder olduğumuz bir olumsuzluk. Bütün bu anlattıklarımı, "kanaatler"in dayandırılacağı "bilgi"leri bulmak, toplamak ve mantıklı bir bütün içinde sunmak çabası olarak da anlayabiliriz. İşte Elif Bakî'nin yoğun, ısrarlı bir çalışmanın ürünü olan bu tezi de tam bu işlevi yerine getiriyor. Herkesin yararlanacağı bir emek ürünü. Kitap olarak yayımlanıyor olmasından çok sevinçliyim.

Prof. Dr. Murat Belge

Kasım 2009

Giriş

Prof. Dr. Murat Belge'ye teşekkürlerimle...

Türkiye'de 1920'lerde oluşturulmaya başlanan milli eğitim ideolojisi, ülkenin "milli birlik ve beraberliğini" sağlayacak olan bir ulusal karakterin var edilip güçlendirilmesi ve devamının sağlanması temeli üstüne kurulmuştur. 1926'da "Maarif Teşkilatına Dair Kanun"un ikinci maddesiyle kurulmuş olan Milli Talim Terbiye Dairesi'yle birlikte, "eğitimin temel ilke ve politikalarının" belirlenmesi daha sistematik bir hale dönüştürülmüştür. Hazırlanan yönetmelikle bu kuruma, milli eğitimle ilgili yönetmelik, tüzük ve kanun tasarılarını oluşturmak, incelemek vb. görevler verilmiş, "Gençleri Cumhuriyet esasına göre hazırlayacak ve okullarda Milli Terbiyeyi kuvvetlendirecek tedbirler almak"[1] maddesi şart koşulmuştur. Buna göre öğrencilere verilecek olan eğitim milli aidiyet duygularını pekiştirmeye dayalıdır. Bu düşünce sisteminin aşılamak istediği en önemli fikir de dışarıdan gelen bütün düşünce akımlarının "yabancı"lığı; dolayısıyla da her an "tehlikeli" olma ihtimalidir.

Milli kimlik oluşturma sürecinin ilk dönemlerinin etkisiyle ders kitaplarında uluslar arasındaki mücadeleler, çekişme ve düşmanlıklar öğrencilere dünyanın olağan hallerinden biri olarak gösterilmiştir. Bu tür yaklaşımlara dönemin tarih kitaplarında

1 Mustafa Ben, Seracettin Yaşar ve Ahmet Leblebici. *Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1995, s: 11.

olduğu kadar edebiyat kitaplarında da sık sık rastlanır; ancak kitaplardaki bu üslup sonraki dönemlerde de şiddetlenerek devam etmiştir. Öğrenci, içinde bulunduğu toplumun sürekli bir tehditle karşı karşıya olduğunu unutmamalı, bunlara karşı uyanık davranabilmesi için vatandaşlık görevlerinin, Türklüğünün bilincinde olmalı ve -lise edebiyat kitapları özelinde konuşmak gerekirse- okuduğu her metinden bunlara dair bir sonuç çıkarmalıdır. Aslında bu ideoloji kendisini yine kendi kaynaklarında şöyle özetler:

> "Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini, Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmektir."[2]

Bu çalışmada, yukarıda kısaca özetlediğimiz ancak değinilmesi ve araştırılarak sorgulanması gereken daha birçok uzantısı bulunan milli eğitim ideolojisinin 1930–1980 yılları arasında okutulan lise edebiyat kitaplarına nasıl yansıdığı; edebiyatı yalnızca kısır, ideolojik birtakım savlarla kanunlaştırma çabasının bu kitaplarda nasıl görünürlük kazandığı ve bu yolla öğrencilere ne tür bir edebiyat eğitimi verildiği incelenmiştir.

Milli eğitim ideolojisinin oluşumu ve gelişimi, Cumhuriyet'in kültür siyasetleriyle doğrudan ilgilidir. Kültür siyasetleri ise bir cemaat toplumunu ulus topluma dönüştürmenin en etkin araçlarından biri olarak kullanılır. Bu açıdan bakıldığında kültür siyasetleri bağlamında değerlendirilen Dil İnkılâbı, toplanan Dil Kurultayları, bununla bağlantılı olarak Türk Tarih Kongreleri'nin vb. girişimlerle üst-kimlik yaratma çabası, lise edebiyat kitaplarında gözlemlenen

2 Milli Eğitim Temel Kanunu. Kanun Numarası: 1739. Kabul Tarihi: 14/06/1973. *Resmi Gazete*: 14574 sayı. Madde 2.

kanonlaşma kaygısında da kendini gösterir. Bu yolla yapılandırılmaya çalışılan milli kimlik aynı zamanda Osmanlı kültürünü tamamen yadsıma eğilimindedir. Bu yüzden de yeni Türk devletinin ideolojik yapısına göre, örnek alınan bir medeniyete (Batı uygarlığı) ayak uydurmanın yolu Osmanlı mirasından ayrıştırılmış bir Türklük tasarısından geçer. Böylece önceden var olduğu ancak sonradan İslamiyet gibi "dış etkiler"le kaybedildiği iddia edilen "öz benliğe" yani Türklüğe yeniden "kavuşulacak"tır. İleride göreceğimiz gibi, lise edebiyat kitaplarında örneğin Orhun Yazıtları ya da *Ergenekon Destanı*'na olan yaklaşım bu arayışın en önemli kanıtıdır. Yine bu bağlamda Osmanlı'yla ve Türklüğü *dönüştürdüğü* öne sürülen İslamiyet'le çatışan, yeni devletin laikliğine, toplumsal düzeninin işleyişine, genel anlamda siyasal yapısına övgü yapan eserler bu kitaplardaki yerini her dönemde korur. Bu ideoloji Batı uygarlığının Hıristiyanlık gibi manevi öğelerini dışarıda bırakarak bilimsel ilerleme öğelerini içine almayı hedefler; dolayısıyla tarihsel olarak tamamen eksik ve tamamlanması asla mümkün olmayan bu bakış açısı edebiyatın ideolojiyle olan ilişkisinde de kendini gösterir. Sonuçta "Millet inşa etme kolektif anlatılar uydurmayı, teknik farklılıkların homojenleştirilmesini ve muhayyel bir cemaatin ideolojisini yurttaşlara benimsetmeyi gerektirir."[3] Tabii ki gelecek neslin okurları da bu kolektivizmin içinde yer almayı başarmalıdır. Yine ileride göreceğimiz gibi öğrenciler, kitaplarda yer alan bu metinleri nasıl okumaları gerektiği konusunda özellikle milli ve Kemalist öğelere dikkat çekilerek yönlendirilmiştir. Dolayısıyla bu dönem kitaplarında edebiyatın konusunun ne olması gerektiği, karakterlerin, olayların vs. nasıl kurgulanarak anlatılması gerektiği üstüne birçok ve neredeyse hep aynı tarzda yönlendirmelere rastlamak mümkündür. Bu noktada ulusal kanon oluşumundaki edebiyat eğitimi etkisi ya da tersinden bakıldığında milli edebiyat eğitiminin ulusal kanon oluşumundaki etkisi yadsınamaz.

3 Gregory Jusdanis, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür*. Çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları, 1998, s: 53.

Görüldüğü gibi incelediğimiz konunun niceliksel ve niteliksel olarak genişliği dolayısıyla daha birçok açıdan değerlendirilmesi gerektiği mutlaktır. Bu nedenle bu çalışmanın asla tamamlanmış bir çalışma olmadığını belirtmekte fayda var. Araştırmaya 1930–1980 arasında Talim ve Terbiye Kurulu'nun liselerde okutulmasını uygun gördüğü edebiyat kitaplarının içeriğine alınmış olan edebî metinlerin sayısal bir dökümü yapılarak başlanmıştır. Bu sayısal verilerden yola çıkılarak bu metinlerin nitelikleri ve değerlendirilme biçimleri üstünde durularak yukarıda anlattığımız milli eğitim ideolojisiyle olan bağlantıları kurulmaya çalışılmıştır. Çalışma boyunca sadece kitaplardaki söylem aktarılmıştır. Bu yöntemin seçilmesinin öncelikli nedeni ortaya çıkardığımız veritabanının zaten okuyucu ve araştırmacı açısından büyük ölçüde açıklayıcı olması, ikincisi ise edebiyat kitaplarındaki söylemin kendi kendini açıkça ifade ediyor nitelikte olması ve bu nedenle de fazla söze gerek bırakmamasıdır.

Sonuç olarak bu çalışma yoluyla büyük ölçüde bir tarama yapılarak sadece bir ilk adım atılmıştır. Sunduğumuz veritabanı daha birçok açıdan değerlendirilmeyi beklemektedir.

Edebiyat Kitaplarının Teknik Gelişimi

1930–1950

"Eğitimin temel ilke ve politikalarını" belirlemesi amacıyla 1926'da kurulan Milli Talim Terbiye Dairesi'nin liselerde okutulması için uygun görüp müfredata dâhil ettiği (1930) ilk edebiyat kitabı, Saadettin Nüzhet Ergun'un hazırladığı *Tanzimat'a Kadar Türk Edebiyatı Tarihi ve Numuneleri* isimli eserdir. Lise 2. sınıflarda Agâh Sırrı Levend'in *Türk Edebiyatı* isimli kitabının 1950'de kabul edilmesine kadar geçen sürede bu kitap okutulmuş, 1932'de ise yine Levend'in *Edebiyat Tarihi Dersleri* kitabı Lise 1. sınıfların ikinci devresi için müfredata alınmıştır.

1928 yılında Harf İnkılâbı'nın yapılmasından sonra 1929-30 ders yılı başında liselerden Arapça ve Farsça dersleri kaldırılmıştır. Bakanlık yeni harflerin kabulüyle 31 Ekim 1929'da lise Türkçe müfredatını hazırlamış ve bu müfredatta Türkçe ve edebiyat derslerinde yeniden düzenlemeye gidilmiştir. Bu düzenlemeye göre artık programda Divan Edebiyatı'na daha sınırlı bir yer verilecektir:

> "Edebiyat öğretiminin asıl amacı milli ve medenî hayatın çeşitli yönlerini yansıtan eserlerle öğrencinin fikrî ve hissî ilgisini sağlamak olduğuna göre Divan Edebiyatı'mıza programda eskisine nazaran daha mahdut bir yer vermek lazım geldi. Bu düşünce ile önce ikinci devrenin ikinci ve üçüncü sınıfları programında iki senelik bir zamanın dörtte üçünü işgal eden Divan Edebiya-

> tı'mıza haftada bir saat olmak üzere ancak bir senelik bir zaman verilmiştir."[4]

Programda yapılan diğer değişiklikse müfredata yabancı edebiyatın da eklenerek, önemli eserlerin öğrenciye tanıtılması yönünde olmuştur. Mustafa Nihat Özön, bu döneme kadar geçen sürede edebiyat dersi kitaplarının içeriklerinin ne şekilde olduğunu ve 1930 yılına kadar hangi kitaplarla edebiyat eğitimi verildiğini şöyle anlatır:

> "Cumhuriyet idaresi zamanında, 1924 yılında lise teşkilatı ve programları yeni baştan vücude getirilirken edebiyat tarihi dersi de esaslı ve geniş surette dikkate alınmış ve liselerin son iki sınıfının ilkinde Türk Edebiyatının menşelerinden XVI'ıncı asra kadar, sonuncusunda da XVI'ıncı asırdan Milli Edebiyat cereyanına kadar okutulması kararlaştırılmıştır. Bu yeni müfredata göre kitaplar yeniden yazılmaya başlanmış ve bu arada lise ikinci sınıf kitabının ilk kısmı da Prof. Fuat Köprülü tarafından vücude getirilmiştir. Bu sınıfın müfredatı bu yarım kitapla gene müfredata uygun olarak vücude getirilmiş bulunan *Türk Edebiyatı Nümuneleri* adlı antolojiden takip edilebiliyordu. Son sınıfın kitabı yazılmamıştı. Öğretmenler bu sınıftaki derslerinde ya hususî notlarından yahut Galatasaray Lisesindeki notlarını tabettirmiş olan İbrahim Necmi Dildem'in *Tarih-i Edebiyyat Dersleri* eserinin ilk cildinden istifade ediyorlardı... 1928 harf inkılâbı üzerine Türkçe programlarının yeni icaplara göre tadili kararlaştırılmış ve vücude getirilen yeni program 1929 ders yılı başında tatbik edilmeye başlanmıştı. Buna göre, edebiyat tarihi lise ikinci sınıfta menşelerden Tanzimat'a, son sınıfta da Tanzimat'tan zamanımıza kadar okutulacaktı."[5]

Özön'e göre 1924 programı ile 1929'da yapılan değişikliklerden sonra ortaya çıkan tek fark sınıflarda dönemsel dağılımın değiştirilmesi değil, "evvelkinin aksine edebiyat tarihi bahisleri sırasında birkaç parçanın okutulması ve onun üzerine bazı izahlar yapılması

4 Hasan A. Yücel, *Türkiye'de Ortaöğretim*. İstanbul: Devlet Basımevi, 1938, s: 13.

5 Mustafa N. Özön, *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Maarif Matbaası, 1941, s: 1.

yerine, metinlerin esas tutulması ve o vesile ile edebiyat tarihi malumatı verilmesi usulü"nün yeni bir yöntem olarak getirilmiş olmasıdır.[6] "Sonra, bu metinlerin sadece manzum ve şairane parçalardan ibaret olmaması, fikir hayatının her sahasında bir kıymet gösteren bütün nevilerden seçilmesinin icap edilmesi" düzenlemenin yarattığı farklardan biriydi. 1941 yılında Özön'ün, Cumhuriyet'ten sonra edebiyat dersi kitaplarının içerik, işleniş ve gelişimini özetlediği bu paragrafın ışığında Talim Terbiye Kurulu'nun kabul ettiği ilk kitaptan başlayarak kronolojik olarak kabul edilmiş tüm lise edebiyat kitaplarını genel içerik ve konu anlatımı tekniği açısından karşılaştırmalı olarak inceleyeceğiz.

Tanzimat'a Kadar Türk Edebiyatı Tarihi ve Numuneleri

Dönemin, özellikle Halk ve Divan Edebiyatı üzerine araştırmalar yapmış edebiyat tarihçilerinden biri olan Saadettin Nüzhet Ergun kitabında, İslamiyet'ten önceki Türk edebiyatından başlayarak Tanzimat'a kadar Türk edebiyatının gelişimini yüzyıllık dönemlere ayırmış ve her yüzyıl içinde yer almış edebî türlerden kısaca bahsedildikten sonra bu dönemlerde eser vermiş kişilerin hayatlarını tek tek anlatmıştır. Her yüzyılın anlatımından sonra eserlere yer verilmiş ve sonraki "izah" bölümünde eser yalnızca sadeleştirilmiş, gerekli görüldüğü takdirde açıklayıcı küçük notlar düşülmüştür. Dolayısıyla kitap *"metin esaslı"* bir ders kitabı olmaktan çok uzaktır. Kitapta Halk Edebiyatı'na verilen ağırlık dikkat çekici olsa da bununla ilgili bir açıklama yapılmamıştır.

Edebiyat Tarihi Dersleri

1932 yılında lise birinci sınıfların ikinci döneminde okutulması uygun görülen *Edebiyat Tarihi Dersleri*'nin önsözünde Agâh Sırrı Levend bu eseri yazmasındaki amacı anlatırken, edebiyat derslerinin bundan önce nasıl işlendiği konusunda da ipucu verir:

6 G. Özün, a.g.e. s. 2

> "Bu eser, senelerden beri liselerin son sınıflarında verdiğim derslerin, talebe tarafından zapt ve tespitile vücude geldi. Filhakika, derslerim için böyle bir esere çok ihtiyacım vardı. Elde talebeye verilecek bir eserin mevcut olmadığı, talebenin, çalışabilmek için derslerde not tutmak mecburiyetinde kaldığı, zaten mahdut olan ders saatlerinin bir kısmının da metin yazdırmak suretile geçtiği düşünülecek olursa, bu ihtiyacın nasıl bir zaruretten doğduğu tezahür edilir."[7]

Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi bu kitap derslerdeki deneyim ve teknikten yola çıkılarak hazırlandığı için, Ergun'un kitabına nazaran, bir ders kitabı olmaya daha yakındır. Levend, giriş bölümünde edebiyat tarihi, tarih, edebiyat tarihinde usul, edebiyat tarihçisi, eleştirmen, edebî eser, zümre edebiyatı, yazım lehçeleri gibi kavramların kısa tanımlarına yer verir ve edebiyat tarihçisinin "sanat eserleri karşısında tamamiyle bîtaraf kalmasının"[8] mümkün olamayacağını; ancak bu taraflılığın en aza indirilmesi için "bir muharrir veya bir eser hakkında hüküm vermeden evvel mevsuk [***belgeye dayalı***] malûmat toplaması"[9] ve her şeyden önce iyi bir okur olması gerektiğini vurgular. Yazar, şimdiye kadar "halk tabakasının zevki ve mevcudiyetinin"[10] ihmal edildiğini söyler:

> "Halbuki, bir milleti teşkil eden efradın aynı seviyede olamayacağı, tahsil, terbiye ve içtimai seviye farkının, zevkte mühim ayrılıklar vücude getireceği ve her zümrenin kendine has edebiyatı olacağı gayet tabiidir... Bilhassa, bizde divanlardan çok fazla, ufak bir destan parçası, bir vak'ayı, bir isyan hareketini... tespit eden kıymetli bir vesika mahiyetindedir... Türk Edebiyatı tarihini yazacak müverrih, münevver zümrenin yanı başında, bir halk kütlesinin de bulunduğunu unutmayacak ve bundan başka, eski devirlerin içtimai müesseseleri olan tekkelere mensup kimselerin de kendilerine göre, dikkate lâyık

7 Agah S. Levent, *Edebiyat Tarihi Dersleri (Tanzimata Kadar)*, İstanbul: Marifet Matbaası, 1932, s: 5.

8 a.g.e: 10

9 a.g.e: 11

10 a.g.e: 12

bir edebiyat vücude getirmiş olduğunu görecek ve bunların hepsini, bir hey'eti mecmua halinde, bir kül olarak tetkik edecektir."[11]

Kitapta İslamiyet'ten önce ve sonraki eski Türk kavim ve devletlerinin gelenekleri, kullandıkları lehçeler, alfabeler anlatılmış ve bu lehçelerde verilen eserler incelenmiştir. Bu kitap da yüzyıllık dönemlere ayrılmış, 16. yüzyıldan itibaren bu yüzyıllara ait Batı edebiyatı eserlerine ve türlerine de yer verilmiştir.

Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi

1933 yılında Lise 3. sınıflarda okutulmak üzere Mustafa Nihat Özön'ün *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi* kitabı müfredata alınmıştır. Özön kitabına, Tanzimat dönemini anlatmakla başlayarak bu dönemin gelişimine fikir ve çevirileriyle önayak olmuş kişilerin eser ve hayatlarıyla ilgili bilgi vermiş, ancak o da eserlerle ilgili herhangi bir inceleme yapmamıştır. Kitapta, on dokuzuncu yüzyılda verilmiş Halk Edebiyatı, Bektaşi, Âşık Edebiyatı eserlerinden de örnekler veren küçük bir bölüm bulunmaktadır. Kitap nazım, tiyatro, roman, tarih, coğrafya ve seyahat, edebiyat tarihi ve tenkit, mektup ve hatırat, felsefe, hitabet ve gazetecilik olmak üzere verilen eserlerin türlerine göre dokuz ana bölüme ayrılmıştır. Özön'ün bu kitabını 1985 yılına kadar okutulan diğer kitaplardan ve Özön'ün müfredata alınan diğer kitaplarından ayıran en dikkat çekici özellik, Nazım Hikmet'in eserlerine* yer veren ilk ve son kitap olmasıdır. Özön kitabına, 1927–34 ders yılları arasında belirli okullarda mezuniyet sınavlarında sorulmuş edebiyat sorularıyla son vermiştir.

Edebî Yeniliğimiz

Yine lise 3. sınıflarda okutulması için Milli Talim Terbiye Kurulu tarafından kabul edilen diğer bir kitap, İsmail Habib Sevük'ün hazırladığı *Edebî Yeniliğimiz*'dir. Bu kitap müfredata 1931–32 öğretim yılında dâhil edilmiş; ancak "Kültür Bakanlığı'nın 1935 tarihli

11 a.g.e: 12-13

'Lise Edebiyat Programı Kılavuzu' isimli broşüründeki direktiflere göre lâzım gelen ıslahlar ve tasfiyeler yapılarak kitap iki ciltten bir cilde indirilmek suretiyle ikinci defa basılmıştır."[12] Aslında, kitabın iki baskısı arasında birkaç önemli fark vardır. İçerik ve anlatım olarak aynı olan bu kitabın 1930 basımının girişi olan ve Tanzimat dönemine genel bir bakış içeren bölümünün dili 1935 basımında sadeleştirilmiş ve gereksiz görülen kısımlar çıkarılmıştır. Yapılan değişikliklerden biri de ilk basımda "Türkçülük Cereyanı" başlığının altında incelenen "Halk Şairlerine Umumî Bakış" bölümünün 1935 basımında içerikten tamamen çıkarılmasıdır. Son olarak da 1930 basımında yer alan "Edebiyatta Milliyet Cereyanına Hizmet Eden Kıymetler" bölümü değiştirilerek yerine "Edebî Nevilere Umumî Bakışlar" bölümü konulmuştur. Yani yazarlar tek tek değil, roman, tiyatro, eleştiri vb. edebi türlerine göre incelenmiştir 1935 basımında. "Atatürk'ün Hitabeti" "hitabet" türü bölümünde incelenmek üzere kitaba eklenmiş; Ziya Gökalp ve Ömer Seyfeddin "Dilde Türkçülük ve Genç Kalemler" bölümüne alınmış; serbest nazım tarzına örnek olarak da Nazım Hikmet'ten bahseden bir bölüm 1935 baskısına eklenmiştir; ancak bir uyarıyla: "Şairi beğen, fakat aldanma."[13]

Sevük, Divan Edebiyatı konusundaki görüşlerini Agah Sırrı Levend'e göre daha cesurca ifade eder:

> Bütün 'Divan Edebiyatı'nda dalkavukluk aruz şekline bürünmüş bir zillet, şiir yalanla beraber giden bir ikiz, şair iktidar mevkiine karşı tekâpuyu mubah ve hatta mecburî telâkki eden bir acizdi. Kelime oyunlarına mesağ olsa da o edebiyete 'divan' edebiyatı denmesi şairlerin elpençe 'divan' durmasından ileri gelmiştir demek caiz olur!... Edebiyatımızın teceddüt devrine girişini şiirin o telâkkiden kurtuluşu diye tarif edebiliriz[14]

12 İsmail H. Sevük, *Edebi Yeniliğimiz,* İstanbul: Devlet Matbaası, 1930, s: 4
*İsmail Habib Sevük'ün *Edebî Yeniliğimiz* kitabında da Nazım Hikmet'e yer verilmiştir ancak şairin eserinin geçtiği tek kitap budur.

13 a.g.e: 432

14 a.g.e: 7

derken bir yandan da o günün gençlerine "Divan Edebiyatı"nın "ar değil iftihar" olduğunu, "bugünkü lisanın düne" ait olmadığını "lâkin günün lisanının dünden geldiğini" hatırlatır. "Nereye gittiğini bilenler nereden geldiğini bilenlerdir."[15] Yazarın bu düşüncesinin altında aslında yine dönemin en önemli özelliklerinden olan "milli dil" ve "milli edebiyat"ın yerleştirilme çabası yatmaktadır ve öğrencilere bu kavramların aşılanması aslında edebiyat derslerinin temel amacıdır: "Lisanın yoksa milletin yok, edebiyatın yoksa milliyetin dilsiz." [16]

Kitap, Tanzimat döneminin başından, Türkçülük akımına kadar gelişen dönemi kapsamaktadır. İlk bölümde Tanzimat'ın gelişini hazırlayan nedenler ve dönemin koşulları anlatılmış, Tanzimat'la gelen yeniliklerden bahsedilmiştir. Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Recaizade Ekrem, Abdülhak Hamit, Muallim Naci "Tanzimat Edebiyatı" bölümünde; Tevfik Fikret, Halid Ziya, Cenab Şehabeddin "Servet-i Fünun" döneminde ayrı ayrı incelenmiştir. "Tanzimat Türkçülüğü", "İstibdat Türkçülüğü", "Meşrutiyet Türkçülüğü" olarak üç başlıkta incelenen "Türkçülük Cereyanı" bölümüne "Milli Türkiye" başlığı açarak son verilmiş ve bu bölümde "Milli Türkiye"nin ideolojik oluşumunu "Devlet Unvanında Türkçülük", "İlk Türk Ordusu", "Türk Milliyetçiliğinin Beyannamesi", "Siyasi Türkçülük", "Müstakil Türkçülük", "Lâik Türkçülük", "Medenî Türkçülük", "Lisanda Türkçülük ve Harf İnkılâbı" başlıklarına ayırarak incelemiştir.

Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi

1940'lı yıllar Talim Terbiye Kurulu'nun en az edebiyat kitabı yazdırttığı dönemdir. Bu dönemde daha önceden okutulan kitaplar sabit kalmış; Hıfzı Tevfik Gönensay ve Nihad Samî Banarlı'nın birlikte hazırladığı *Başlangıçtan Tanzimat'a Kadar Türk Edebi-*

15 a.g.e: 11

16 a.g.e: 8

yatı Tarihi isimli kitap lise ikinci sınıf için yardımcı kitap olarak belirlenmiş ve sadece 1941 yılında Mustafa Nihat Özön'ün *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi* kitabı yine lise üçüncü sınıfların müfredatına alınmıştır. Bu kitabın "bütün mütalaalara dayanılarak, Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi esas tutularak ve 1930'dan bugüne kadar elde edilen tecrübelere göre lüzumlu değişiklikler ve ilaveler yapılarak" yazıldığını söyleyen Özön, "Lise birinci sınıfta yeni Edebiyat nevileriyle temas eden, ikinci sınıfta Divan Edebiyatı'na dair bol metinler okuyarak son sınıfa gelen talebe bu kitaptaki metinleri kolaylıkla hazırlayabileceği gibi, o metinler dolayısıyla her edebi nev'in fikir hayatımızdaki mevkii hakkında bilgi sahibi de"[17] olabileceğini belirtiyor kitabının önsözünde. Yazarın 1933 yılında kabul edilen kitabıyla (*Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*), bu kitabı arasında önemli bir değişim görmek gerçekten güç; ancak birkaç küçük farklılığa değinilebilir. Kitabın 1941 basımında Etem Pertev Paşa "İlk Nazım Yenilikleri" bölümünden çıkarılmış "Devrin Diğer Şairleri" bölümüne konulmuş, bazı başlıklara ait yazıların içeriği aynı kalmak şartıyla ifade tarzları değiştirilmiştir. Yapılması "lüzumlu değişiklikler"den biri de Nazım Hikmet'in eserlerinin bu baskıdan çıkarılmasıdır. Bu kitapta da eserler örnek olarak verilmiş; ancak metin üstüne çalışma yapılmamıştır.

1950–1970

1950'li yıllarsa 1940'ların aksine edebiyat kitaplarının seneden seneye en çok değiştiği dönemdir. Çok Partili döneme geçildikten sonra 1950'de iktidara gelen ve on yıl boyunca iktidarını sürdüren Demokrat Parti'nin, milli eğitim ideolojisini yeniden üretmesi tabii ki edebiyat kitaplarında da kendini hissettirdi. 50 yılından sonra kabul edilen kitaplarda en çok dikkat çeken farklılıklardan biri de edebiyat eğitiminin artık "edebiyat tarihi" eğitiminden

17 Mustafa N. Özön, *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Maarif Matbaası, 1941, s: 3.

oldukça uzaklaşmış ve kitapların teknik anlamda bu yönde değişmiş olmasıdır. 1930'lardan beri yapılması gerektiği söylenen; fakat uygulamalarda biraz olsun başarılamayan bu değişim ancak 1950'de gerçekleşebilmiştir. 1924–1952 yılları arasında üç öğrenim yılından oluşan lise eğitimi, 1952–1956 döneminde dört yıla çıkarılmış; 1957'de ise lisenin öğrenim süresi tekrar üç yıla indirilmiştir. 1950 yılında Milli Talim Terbiye Kurulu ilk kez lise birinci sınıfların her iki döneminde de okutulmak üzere bir edebiyat kitabını (Nihad Sami Banarlı'nın hazırladığı *Metinlerde Edebi Bilgiler**) programına eklemiştir. Bu zamana kadar Agah Sırrı Levend'in, daha önce değindiğimiz, *Edebiyat Tarihi Dersleri* kitabı lise birin yalnızca ikinci döneminde okutuluyordu. Banarlı'nın bu kitabı bir öğretim yılı boyunca okutulduktan sonra müfredattan çıkarılarak yerine Vasfi Mahir Kocatürk'ün *Metinlerle Türk Edebiyatı I* isimli kitabı getirilmiştir.

Metinlerle Türk Edebiyatı I-II-III

Vasfi Mahir Kocatürk'ün üç ayrı ciltten oluşan bu kitabının lise bir ve ikinci sınıflar için olan bir ve ikinci cildi 1951'de, üçüncü sınıflar için olan diğer cildi ise 1953 yılında müfredata alındı. Milli Eğitim Bakanlığı'nın 1953'te aldığı bir kararla 1954–1955 yılından itibaren ders kitabı olarak süresinin üç yıl daha uzatılması kabul edildi; yani bu kitap 1958 yılına kadar müfredatta kaldı. Tabii bu sırada, aynı sınıflar için başka kitaplar da bastırıldı. Birbirlerinden içerik olarak pek farklı olmadığını göreceğimiz -sonuçta hepsi Talim Terbiye Kurulu'nun uygun gördüğü müfredata göre hazırlanmıştı- bu kitapların hangisinin okutulacağı öğretmenin seçimine bağlıydı.

Kocatürk, kitabının önsözünde 1950'den önce uygulanan edebiyat dersleriyle ilgili eleştiri yaparken, bu kitabı hazırlayış amacını da açıklar:

> "Lise sınıflarında öğrencilere verilen kuru Edebiyat ve Edebiyat tarihi bilgisinin gerçek bir fayda sağlayamadığı, bilâkis gençlerimizin hayatla ilgili kuvvetli bir dil ve Edebiyat kültüründen

> mahrum kalmasına sebep olduğu malûmdur... Ayrıca nazariyat cinsinden mücerret ve çok kere de isabeti şüpheli tahminlerle uğraşmak öğrenciler için faydasız ve fazla bir yüktür. Hele eserlerin teknik teferruatına ve yazarların hayatlarıyla sanatlarına ait ihtisas bilgileri vererek okullardaki edebiyat öğretimini bir âlimlik, şairlik, romancılık dersi haline getirmek işin gerçek mahiyetine ve gayesine olduğu kadar müfredat programına da aykırıdır. Bu kitabın tertibinde bütün bu esaslar göz önünde tutularak programın istediği maddeler metin halinde verilmiş ve gereken hususlar metin üzerinde açıklanmıştır... Kasten fazla nazarî bilgi verme yoluna gidilmemiştir. Bununla beraber, verilmesi zaruri bilgiler ihmal edilmemiş ve sorular vasıtasiyle de genişletilmiş bulunmaktadır... 'Öğrencileri metin üzerinde çalıştırmak' esası daima göz önünde tutulmalıdır."[18]

Metinlerle Türk Edebiyatı I, tamamen metne dayalı bir kitap şeklinde hazırlanmıştır. Bu bakımdan eser, edebiyat eğitiminde bir dönüm noktasıdır denilebilir. Kitap, Türk Edebiyatı içinde yer alan bütün edebî türlerden örnekler vermiş; bu örnekler üstünden öğrenci nazım, nesir, hikâye, vezin, kafiye gibi terimlerle metin üstünden tanıştırılmıştır. Örnek olarak verilen her eserden sonra, eser ve yazarıyla ilgili kısa açıklama yapan bir bölüme yer verilmiştir. Metinle ilgili sorular sorulmuş ve o metnin kapsadığı edebî terimlerin tanımları yapılmıştır. Metinlerde dönemsel bir gruplama yapılmamış; Divan Edebiyatı, Halk Edebiyatı, Milli Edebiyat gibi türlere ve akımlara hiçbir şekilde değinilmemiştir.

Metinlerle Türk Edebiyatı II ise birinci cildinin aksine kapsadığı dönemi "Eski Türk Edebiyatı" ve "İslamî Türk Edebiyatı" olarak iki bölüme ayırmış ve ikinci bölümde her bir yüzyıla ait eserleri ayrı ayrı incelemiştir. Bu bölüm on birinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar verilmiş Halk ve Divan Edebiyatı eserlerini kapsar. Divan Edebiyatı yoğunluklu bu ciltte, konu anlatımı birincisinde olduğu gibidir. Örnek eserden sonra gerekli terimle-

18 Vasfi M. Kocatürk, ***Metinlerle Türk Edebiyatı I***, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1954, "Önsöz."

rin tanımları yapılır; eser ve yazarı hakkında kısa bir açıklamanın arkasından öğrenciye metin üstüne sorular yöneltilir. Eserin hangi edebiyat türüne dâhil olduğu söylense de bu türlerin genel özellikler hakkında herhangi bir bilgi ayrıca verilmemiştir.

Bu kitabın üçüncü sınıflar için olan ve 1953'te müfredata alınan üçüncü cildi ise Tanzimat dönemine ait eserler ve yine bu dönemin Halk Edebiyatı örneklerinden oluşmaktadır. Kitapta sadece Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Recaizade Ekrem, Abdülhak Hamit Tarhan, Samîpaşazade Sezai, Ahmed Vefik Paşa, Âli, Muallim Naci, Ahmed Cevdet Paşa, Şemseddin Samî, Ahmet Mithat, Süleyman Paşa, Dadaloğlu, Tokatlı Nuri, Ruhsatî ve Edip Harabi'nine eserlerine yer verilmiştir. Müfredattaki bu hafiflemenin nedeni lise öğretiminin 1952'den sonra dört yıla çıkarılması ve dolayısıyla lise üçüncü sınıf edebiyat konularının ikiye bölünmesidir. Bu kitapta da konunun işlenişi bir ve ikinci ciltte olduğu gibidir.

Açıklamalı Türk Dili ve Edebiyatı III-IV

Liselerin dört yıla çıkarılmasından sonra tabii ki bir dördüncü sınıf kitabına ihtiyaç duyulmuştur. Bu görev için tayin edilenlerden biri Mustafa Nihad Özön'dür. Bu kitabın üçüncü sınıflar için olanı 1951 yılında müfredata alınmış ve Tanzimat dönemi edebiyatını kapsamaktadır. Konu anlatımı az sonra açıklayacağımız dördüncü sınıf kitabıyla aynıdır.

Kitap Tanzimat'tan sonraki Türk Edebiyatını kapsamaktadır. Özön kitabın işleyişini önsözde şu şekilde açıklamaktadır:

> Bu kitapta okuyacağınız metinler de, geçen yılın kitabında olduğu gibi 'açıklama' temeli üzerine kurulmuştur. Çalışmalar başlığı altında dört bölümde işaret edilen inceleme esasları, okunan parçanın kavranma işinde size kılavuzluk edecek, yardımcı olacaktır. [19]

19 Mustafa N. Özön, *Açıklamalı Türk Dili ve Edebiyatı 4*, İstanbul: İnkılap

Özön'ün kitabı Vasfi Mahir Kocatürk'ün kitaplarına göre oldukça ayrıntıcıdır. Öncelikle eserlerin içinde bulundukları edebiyat akımları detaylarıyla açıklanmış ve her bir eserin yazarının hayatı yine detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Eserden sonra gelen "çalışmalar" bölümünde sırasıyla eser "şekil ve tür" bakımından ele alınmış, içinde geçen "kelime ve deyimler" açıklanmış; "fikirler" bölümünde öğrenciye sorular yöneltilmiş ve en sonunda da "dil ve anlatım" incelenmiştir. Bu yapı her eser için tüm kitap boyunca uygulanmıştır. Kitapta Tevfik Fikret, Halit Ziya Uşaklıgil, Cenap Şehabettin, Ali Ekrem Bolayır, Hüseyin Siret Özsever, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Mehmet Emin, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Fuat Köprülü, Enis Behiç Koryürek, Orhan Seyfi Orhon, Faruk Nafız Çamlıbel, Mehmet Akif Ersoy, Ahmet Haşim, Yahya Kemal Beyatlı, Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halit Karay, Falih Rıfkı Atay ve Reşat Nuri Güntekin'in eserleri incelenmiştir.

Metinli Türk Edebiyatı / Metinle Türk Edebiyatı I-II-III-IV

1951'de Vasfi Mahir Kocatürk'ün kitabı lise birinci ve ikinci sınıflarda okutulurken, üçüncü kitabın da lise üçüncü sınıfların müfredatına 1953'te alınmasına kadar geçen sürede bu sınıfta Cevdet Kudret'in "Abdurrahman Nisari" adıyla yayımlattığı *Metinli Türk Edebiyatı* kitabı okutulmuştur. Sonradan bu kitap *Metinle Türk Edebiyatı* ismiyle yeniden, her dört sınıf için birer cilt olmak üzere yayınlanmıştır. Kitaplar, Cevdet Kudret tarafından yazıldığı anlaşılınca müfredattan çıkarılmıştır.

Cevdet Kudret'in bu kitabı, dönemin lise üçüncü sınıf edebiyat dersi müfredatına uygun olarak yine Tanzimat Dönemi Edebiyatı'nı kapsar. Bu eserde, Vasfi Mahir Kocatürk'ün lise üçüncü sınıf kitabına oranla yazarların daha çok sayıda eserine yer verilmiştir. Yazar diğerlerinden farklı olarak Tanzimat Edebiyatını

Kitapevi, 1952, "Önsöz."

dört bölüme ayırarak incelemiştir. İlk bölüm olan "Tanzimat Edebiyatında Birinci Devre"de Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Ahmet Mithat, Ahmet Vefik Paşa ve Âli'yi, "İkinci Devre" de ise Recaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hamit Tarhan, Samîpaşazade Sezai'yi incelemiştir. Bu ayrımı "toplum için sanat", "sanat için sanat" anlayışındaki farklılığı göz önünde tutarak yapmış ve kitabın "Tanzimat Devrinde Eski-Yeni Tartışması" başlıklı üçüncü bölümünde *"eski edebiyatın devamını isteyenlerle yeni edebiyatın kurucuları arasında dil meselelerinden doğan"* bazı tartışmaları yine örnekler üstünden göstermiştir. Son başlık olan "Tanzimat Devrinde Türk Tarihçilik ve Dilciliğinde Milliyetçi Görüşler" bölümünde *"Tanzimat devrinde eski Türklerin tarihi ve dili hakkında bilgi vermeye çalışan bazı yazarlar"*a yer verilmiştir. Ahmet Cevdet Paşa, Süleyman Paşa ve Şemseddin Sami'nin eserleri bu bölümdedir.

Kitapta verilen her eserden sonra yer alan "Dil Üzerine Çalışmalar" bölümünde ele alınan eserin diliyle ilgili bilgi verilmiş, öğrencilerden eserde geçen bazı sözlerin anlamlarını açıklamaları istenmiştir. "Düşünceler Üzerine Çalışmalar" bölümünde her bir eser Tanzimat dönemi özellikleriyle karşılaştırılmış ve öğrenci bu yönde düşünmeye sevk edilmiştir. Bu zamana kadar hazırlanan edebiyat kitaplarından farklı olarak yazar, eseri oluşturan fikirleri "demokrasi", "özgürlük", "Batı" gibi kavramlar etrafında tartışmaya açmıştır. "Tür ve Şekil Üstüne Çalışmalar" bölümünde ise eserin edebi türü belirtilmiş ve bu türün özellikleri kısaca anlatılmıştır.

Cevdet Kudret'in 1951'de müfredata alınan bu lise üçüncü sınıf kitabından sonra 1952'de dördüncü sınıflar için hazırladığı kitap kabul edilmiştir. 1955 yılında bu kez seri halinde basılan kitabın bir ve ikinci sınıflar için olanı da müfredata alınmıştır. Yalnız, üçüncü sınıflar için hazırlanmış olan kitabın 1952 basımıyla 1955 basımı arasında bazı farklar vardır. 1956–1957 öğretim yılında edebiyat müfredatının liselerin tekrar üç yıla düşürülmesiyle yeniden de-

ğiştirilmesi bu farklılığın nedenidir. 1955 basımı lise üçüncü sınıf kitabı Divan Edebiyatı'yla başlar. Tanzimat ve Milli Edebiyat dönemine oldukça geniş yer ayrılmıştır. Cumhuriyet Devri Edebiyatı ilk kez ayrıca bu kitapta incelenmiştir. Bu bölümde Kemalettin Kamu, Ahmet Kutsi Tecer, Ahmet Hamdi Tanpınar, Cahit Sıtkı Tarancı, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Orhan Veli Kanık, Oktay Rifat, Melih Cevdet Anday, Sait Faik Abasıyanık'ın eserlerine yer verilmiştir. Melih Cevdet Anday ve Oktay Rifat Horozcu böylece lise kitaplarına ilk kez girmiş ve bir kez daha yalnızca 1968'de Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü ve Ömer Özcan tarafından hazırlanan *Türk Dili ve Edebiyatı 3* isimli kitapta öğrenciye tanıtılmıştır.

Kitabın konu işleyişi 1951 basımının aynısıdır. 1955'te kabul edilen birinci cilt, diğer ciltlerden farklı olarak öğrencileri edebî türler ve tanımlarla tanıştırmaya yöneliktir. Edebiyatta ifade çeşitleri ve edebî türler verilen örnekler üzerinden anlatılmıştır. Deneme ve tiyatro türünü anlatmak üzere Batı edebiyatından eserlere yer verilen kitapta "Hitabet" bölümüne ilk kez "Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi"nin yanı sıra Batı'dan bir örnek de eklenebilmiştir. Bunun dışında konu işlenişi diğer ciltlerde olduğu gibidir.

Yine 1955'te kabul edilen *Metinle Türk Edebiyatı*'nın lise ikinci sınıf kitabı üç ana bölümden oluşur. "İslamiyet'ten önceki Türk Edebiyatı" bölümü, sözlü ve yazılı edebiyat olarak iki alt başlıkta örnekleriyle incelenir. İkinci bölüm ise İslam medeniyeti tesiri altındaki Türk edebiyatını içerir ve bu bölüm de Halk ve Divan Edebiyatı başlıklarından oluşur. Nesir ve şiir olmak üzere iki kategoride incelenen Divan Edebiyatı'na burada oldukça geniş bir yer ayrılmıştır. Üçüncü ana bölüm ise Batı medeniyeti tesiri altındaki Türk edebiyatını kapsar ve bu dönem Tanzimat Edebiyatı, Edebiyat-ı Cedide, Edebiyat-ı Cedide dışında kalan sanatçılar, XX. yüzyıl edebiyatı (Milli Edebiyat ve Cumhuriyet Devri) olarak dört başlık altında incelenmiştir. Kitaptaki konu işlenişi serinin diğer kitaplarındaki özellikleri taşır.

Tanzimat Devri Edebiyatı

1951 yılında müfredata dâhil edilen diğer üçüncü sınıf kitabı ise İsmail Habib Sevük'ün *Tanzimat Devri Edebiyatı* kitabıdır ve yazarın 1931'de kabul edilen *Edebî Yeniliğimiz* isimli eserinin neredeyse aynısıdır. *"Metinlerin esas tutulması ve o vesile ile edebiyat tarihi malumatı verilmesi usulü"*yle tamamen çelişilmemesi için yer verilen örnek eser sayısı biraz arttırılmış olsa da bu kitapta *usulen* pek de bir şey değiştirmemiştir. Yapılan değişikliklerden biri de *Edebî Yeniliğimiz*'in sonundaki "Türkçülük Cereyanı" bölümünün içerikten çıkarılması ve bunun yerine "Türk Dilinin Sadeleşmesi" bölümünün kitaba eklenmesidir.

Bu kitap 1953'te tekrar lise üçüncü sınıfların müfredatına alınmıştır.

Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı I-II-III

1927 yılı programıyla ilk kez ortaya atılan *"Batı Klasikleriyle öğrencilerin edebî kültürlerini genişletmek hususu"*[20] ancak Nihat Samî Banarlı'nın 1956 yılında müfredata alınan *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı* kitabıyla liselere girebilmiştir; ancak bu yeni içerik belirli bir sistematiğe bağlanmamıştır; yani örneklerin neye göre verildiği pek belli değildir.

Kitabın 1956'da kabul edilen ve birinci sınıflar için hazırlanmış olan cildi "Türk Halk Edebiyatı", "Divan Edebiyatı", "Avrupaî Türk Edebiyatı", "Batı Edebiyatı" ve "Serbest Okuma Parçaları" bölümlerinden oluşur. Örnek olarak yer alan her bir eserden sonra eserin geçtiği döneme ve sahibine dair kısa bilgiler verilir. Metin üzerine çalışmalar bölümünde ise eserin içinde geçen kavramlarla ilgili açıklamalar yapılır ve sorular yöneltilir. Bu bölümde sorulan sorular genellikle konudan uzak ya da öğren-

20 Hasan A. Yücel, *Türkiye'de Ortaöğretim*, İstanbul: Devlet Basımevi, 1938, s: 193.

cinin, zaten bilemeyeceği ama vermesi ***beklenen*** cevabı dayatır niteliktedir:

> "Dilde yabancı kelime kullanma hareketi Türk Edebiyatının hangi devirlerinde zaman zaman aşırı bir dereceye varmış ve iyi olmamıştır? Bunu, gelecek yılların edebiyat derslerinde okuyacaksınız."[21] "Tuna'nın bir Türk nehri olarak aktığı devirler var mıdır?... Türk savaş tarihinde akıncıların özellikleri ve gördükleri vazifeler hakkında neler biliyorsunuz?"[22]

"Türk Toplumunda Kadın", "Cumhuriyetçilik", "Atatürk'ün Eğitim Sistemi", "Atatürk'te İnkılapçılık", "Milli Kültürün Kudreti", "Bayrağımız" gibi makaleler ve yazarının kim olduğu belirtilmeyen "Kahraman Atatürk", "Türk İnkılabı" ve "Milli Benliğe Kavuşma" benzeri yazılar bu kitapla ilk kez edebiyat derslerine girmiştir.

Yazar, Latin Edebiyatından Plautus'a, Fransız Edebiyatından Molière, La Fontaine, La Bruyère ve Alphonse Daudet'ye, İngiliz Edebiyatından Jonathan Swift ve Charles Dickens'a yer vermiştir.

1959'da alınan kararla bu kitabın okutulma süresi uzatılmıştır.

1957'de *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı*'nın üçüncü sınıf cildi müfredata alınmıştır. Bu kitap Divan Edebiyatı'ndan 20. yüzyıl Türk edebiyatına kadar geçen dönemi kapsamaktadır. Konuların işlenişi birinci cildindeki gibidir. Yalnız bu kitapta serbest okuma metinleri yoktur. Kitap, Tanzimat Edebiyatı yoğunlukludur ve Milli Edebiyat akımına ayrıca yer ayrılmıştır. Bu kitaptaki Batı edebiyatı örnekleri birinci kitaba nazaran daha özenle seçilmiş olsa da konunun işleniş biçimi bu eserleri tanıtmaktan uzaktır. Yunan edebiyatından Sophokles ve Platon'a, Latin edebiyatından Cicero ve Seneca'ya, İtalyan edebiyatından Dante'ye, Fransız edebiyatından Montaigne, Pascal, Voltaire, Jean-Jack Rousseau, Bal-

21 Nihat S. Banarlı, *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı 1*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1959, s: 73

22 a.g.e: 25

zac, Stendhal, Victor Hugo, Gustave Flaubert'e, İngiliz edebiyatından Sheakespeare'e, Alman edebiyatından Goethe ve Schiller'e, Rus edebiyatından Tolstoy'a, İskandinav edebiyatından Henrik İbsen'e, Amerikan edebiyatındansa Edgar Allan Poe ve Mark Twain'e yer verilmiştir.

Kısa bir edebiyat tarihi bölümüyle sonlanan bu kitabın da müfredatta kalma süresi 1960'ta tekrar uzatılmıştır.

Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı'nın lise ikinci sınıflar için hazırlanan cildi 1961'de kabul edilmiştir. Kitabın bölümleri birinci cildin aynısıdır; ancak daha fazla esere yer verilmiş ve bir de İslamiyet öncesi Türk edebiyatı örneklerinin verildiği başka bir bölüm eklenmiştir. Eserlerin işlenişi de birinci ve üçüncü kitaptaki gibidir. 1975'te alınan kitapla süresi uzatılan kitap 1987 yılında yeniden basılmış ve bu yeni baskıya Ahmet Kabaklı'nın "Anarşi ve Terör" makalesi eklenmiştir.

Batı edebiyatı bölümünde ise Yunan edebiyatından Homeros'un, Latin edebiyatından Vergilius ve Tacitus'un, İngiliz edebiyatından Bacon'ın, Fransız Edebiyatından Corneille ve André Gide'in eserlerine yer verilmiştir.

Türk Dili ve Edebiyatı (Batı Edebiyatından Örneklerle) I-II-III

Mustafa Nihat Özön ve Kemal Demiray tarafından hazırlanan bu serinin ilk olarak ikinci sınıf kitabı 1958'de, birinci sınıf kitabı 1959'da, üçüncü sınıf kitabıysa 1960'ta müfredata alınmıştır. 1975 yılında kitabın süresinin uzatılmasına karar verilmiş; 1990'da da tekrar basılmıştır.

Birinci sınıf kitabı, diğer birinci sınıf kitaplarına benzer şekilde öğrenciyi bazı edebi tür ve kavramlarla örnek metinler üstünden tanıştırmayı hedeflemiştir. Kitabın bölümlenmesi de buna göre yapılmış, her bir bölümde ayrı bir edebi tür işlenmiştir. Örneklerden sonra yer alan "Kelimeler" bölümünde eserde geçen kelimeler ya da kişi isimleri hakkında bilgi verilmiş; "Parça Hakkında" bölü-

münde öğrenciye eserin türü ve işlediği düşünceler hakkında sorular yöneltilmiştir. "Plan" bölümünde eserin hangi sırayla oluşturulduğu gösterilmiş, "Dil Üstüne Çalışmalar"da belirli anlatım özelliklerine değinilmiştir. Diğer edebiyat kitaplarından farklı olarak bu kitapta yine işlenen eser üstünden dilbilgisi özelliklerine yer verilmiş ve öğrenciye bu yönde sorular yöneltilmiştir. Bazı metinlerden sonra verilen "Kompozisyon" bölümünde öğrenciden metnin özelliklerini kullanarak cümleler kurması beklenmiştir.

Bu kitapta da "Atatürkçü Düşünce Sisteminde Cumhuriyetçilik", "Aile Geleneğimiz", "Milli Ahlak, Milli Birlik" gibi serbest okuma metinlerine yer verilmıştir. Batı edebiyatından yalnızca Molière'in *Kibarlık Budalası* eseri "dramatik tür"e örnek olarak gösterilmiştir.

Türk Dili ve Edebiyatı'nın 1958'de kabul edilen ikinci cildi ise İslamiyet'ten önceki Türk edebiyatından başlayarak Tanzimat sonrası Türk edebiyatına kadar geçen dönemi ve bu dönemlerde verilmiş Batı edebiyatı örneklerini kapsar. Dönemsel bölümlere ayrılan kitabın konu işleyişi birincisiyle aynıdır. Yine serbest okuma metinlerine yer verilmiştir. Batı edebiyatı içeriği bundan önce okutulan kitaplarla hemen hemen aynıdır.

Üçüncü sınıf kitabı "Divan Edebiyatı", "Tanzimat Edebiyatı", "Edebiyatı-ı Cedide ve 1908'den Sonra Dil ve Edebiyat Hareketleri", "Grek ve Latin Edebiyatları" ve "Batıda Rönesans Sonrası Edebiyat" bölümlerinden oluşur. Her bir dönemin dil özelliklerinden bahseden genel bir bölümden sonra verilen eserler üstüne bir ve ikinci kitapta olduğu gibi çalışmalar yapılır. Batı edebiyatından verilen örnekler yine aynıdır.

Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı I-II-III

Üç cildinin de aynı zamanda (1961) kabul edildiği bu ilk edebiyat kitabı Suut Kemal Yetkin ve Sıdıka Arıkan tarafından hazırlanmıştır. Zaten bundan sonra 1965'e kadar bu kitaplar sabit kalmış ve müfredata bir kitap eklemesi yapılmamıştır.

Birinci sınıf kitabı 1950'den sonra kabul edilmiş kitaplardan oldukça farklıdır. 1950'den bu kitabın kabulüne kadar geçen sürede birinci sınıf öğrencilerine genel anlamda bir edebiyat bilgisi kazandırmak hedeflenmiş, bu yüzden de verilen parçalar öğrenciye bazı edebî tür ve kavramları tanıtmak için kullanılmıştır. Bu kitap ise diğer ikinci ve üçüncü sınıf kitapları gibi eserleri dönemsel olarak değerlendirmiş, Tanzimat sonrası eserlerine oldukça geniş yer ayırmıştır. Fuzulî, Süleyman Çelebi, Nedim, Seyyid Lokman (tek geçtiği kitap budur) ve Evliya Çelebi'nin eserlerinin yer aldığı Divan Edebiyatı bölümünün sonrasında Nurullah Ataç ve Fuat Köprülü'nün Divan Edebiyatı hakkındaki görüşlerini anlattıkları yazıları verilmiştir.

Kitapta yer alan Batı edebiyatı örnekleri yine hemen hemen diğer kitaplarla aynıdır; ancak Cervantes edebiyat kitaplarımıza ilk kez burada girebilmiştir.

Örnek metinlerden sonra eserde geçen bazı kelimeler açıklanmış, sorular sorulmuş, eserin türü ve yazar hakkında genel bilgiler verilmiştir.

Bu serinin ikinci sınıflar için olan kitabı da diğerleri gibi dönemsel olarak ayrılmış ve yine İslamiyet'ten önceki Türk edebiyatından başlayarak 20. yüzyıla kadar gelmiştir. Tanzimat Dönemi Edebiyatı'na verilen ağırlık bu kitapta düşerken, 20. yüzyıl Türk edebiyatı yoğunluğu yükselmiştir. Yunan ve Latin edebiyatı bölümünde Euripides, Vergilius ve Tacitus incelenmiş, Batı edebiyatında ise biraz değişiklik yapılmış, Daniel Defoe listeye katılmış, George Eliot, Walter Scott ve Turgenyef ilk ve son kez bu kitapta konu edilmiştir. Konunun işleniş biçimi birinci kitapla aynıdır.

"Divan Edebiyatı", "Tanzimat Sonrası Edebiyat", "Servet-i Fünun Edebiyatı", "20. Yüzyıl Edebiyatı", "Cumhuriyet Devri Edebiyatı", "Batı Edebiyatı" bölümlerinden oluşan üçüncü sınıf kitabının en belirgin özelliği Divan Edebiyatı'na şimdiye kadar en az düzeyde yer (5 sayfa) ayırmış kitap olmasıdır. "Yunan ve Latin

Edebiyatı" ve "Yeni Edebiyat" olarak ikiye ayrılmıştır. Batı edebiyatı bölümünün içeriği Nihat Samî Banarlı'nın *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı* kitabıyla aynıdır.

Türk Dili ve Edebiyatı I- II-III

Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü ve Ömer Özcan tarafından hazırlanan bu serinin lise birinci sınıflar için olan kitabı 1965 yılında kabul edilmiştir. Kitabın açılışı, "Atatürk'ün Edebiyatla İlgili Düşünceleri" isimli -Atatürk tarafından yazılmış- bir yazıyla yapılmıştır. Kitap, Suut Kemal Yetkin ve Sıdıka Arıkan'ın kitabı dışında diğer birinci sınıf kitaplarının yöntemini takip ederek Türk edebiyatında nazım ve nesir dönemsel olarak incelenmiş, tiyatro, hikâye, roman, eleştiri, anı, mektup, söylev gibi edebî türlere göre bölümlenmiştir. Bu türler verilen metinler üstünden incelenmiştir. Her eserden sonra metinle ilgili açıklamalar yapılmış, sorular sorulmuş ve yazının türü ve hangi kurallara göre yazıldığı ayrı bölümler halinde anlatılmıştır. Her eserden sonra bir "Tartışma Konusu" verilmiştir. Kitabı hazırlayanlara göre *"bu tartışma konuları ile öğrenci kalıplaşmış düşüncelerden sıyrılacak, kişisel yaratma gücü ve özgürce düşünme, konuşabilme yeteneği"*[23] kazanacaktır. Bu tartışma konularından bazıları şöyledir: *"Bayrağımıza ve Ulusal Marşımıza niçin saygı gösteriyoruz?", " 'Bağımsızlık verilmez, alınır sözünü' Kurtuluş Savaşımızın sebep ve sonuçlarını düşünerek ve başka örnekler üzerinde tartışarak doğrulayınız.", "Geleneklerimize sıkı sıkıya bağlı kalmamız toplumumuzun kalkınmasında bizi olumlu bir sonuca götürebilir mi?"* vb. Şiir, tiyatro, hikâye ve roman türlerinin anlatımında Batı'dan örneklere yer verilmiştir. Bu kitapla Sabahattin Eyüboğlu, *Varlık* dergisinde yayınlanan "Halk Şiiri ve Aşık Veysel" isimli yazısıyla ilk ve son kez edebiyat kitaplarımıza girmiştir.

23 Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü ve Ömer Özcan. *Türk Dili ve Edebiyatı 1*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1965, önsöz.

Bu serinin lise ikinci sınıf kitabı 1966'da müfredata alınmıştır. Diğer ikinci sınıf kitapları gibi İslamiyet'ten önceki Türk edebiyatından başlar ve dönemsel bölümlere ayırarak 20. yüzyıl edebiyatına gelir. Eserine yer verilmiş her yazar birkaç paragrafla tanıtılmıştır. Batı Edebiyatı örneklerineyse *"Edebiyatımızdaki belirtilerinin daha iyi gösterilebilmesi"* için Tanzimat dönemine geçmeden önce yer verilmiştir. Batı edebiyatında "Klasisizm", "Romantizm" ve "Gerçekçilik" akımlarının gelişiminden de bahsedilmiştir; yalnız verilen eserler önceki kitaplara göre oldukça sınırlıdır. Burada sadece Homeros, Euripides, Vergilius, Tacitus, Racine, Lamartine, Maupassant ve José-Maria da Hérédia'ya yer verilmiştir. Konu işlenişi birinci kitapla aynıdır.

1968'de kabul edilen *Türk Dili ve Edebiyatı 3*'ün önsözünde bu kitabın bir ve ikinci ciltlerinden farkı, *"Şair ve yazarların kişiliklerini, çeşitli yönleriyle, daha iyi belirtecek örneklere yer verildiği; bu örnekler üzerinde yazar ve şairlerin kişilikleriyle aynı zamanda edebiyat türlerinin gelişimiyle ilgili 'açıklamalar' yapıldığı; üzerinde her zaman tartışılmakta olan başlıca yazar ve sanatçılarımızın, öğrenciler tarafından 'araştırmalar' yoluyla değerlendirilmesi için 'edebiyatımızdaki yeri ve değeri' başlıklı soruların düzenlendiği"* şeklinde anlatılmıştır.

Kitap, "İslamiyet'ten Sonraki Türk Edebiyatı", "Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı", "Edebiyat-ı Cedide", "20. Yüzyıl Türk Edebiyatı", "20. Yüzyıl Türk Edebiyatında Bağımsızlar", "Milli Edebiyat Akımının Etkileri", "Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı", "1940'tan Sonra Yeni Türk Edebiyatı", "Batı Edebiyatı" ve "Yeni Batı Edebiyatından Başka Örnekler" bölümlerinden oluşur. Tanzimat sonrası Türk Edebiyatı, "Birinci" ve "İkinci" dönem olarak incelenir. Edebiyat-ı Cedide'den en çok Tevfik Fikret'in eserlerine yer verilmiştir. "Yirminci Yüzyıl Türk Edebiyatı" bölümü ise Milli Edebiyat akımının anlatılmasıyla başlar ve bu bölümde sadece Ziya Gökalp ve Mehmet Fuat Köprülü bulunmaktadır. "20. Yüzyıl Türk Edebiyatında Bağımsızlar" bölümü Mehmet Akif Ersoy, Ah-

met Haşim ve Yahya Kemal Beyatlı'dan oluşur. Ancak bu isimlerin neden bu başlık altına toplandığına dair bir açıklama yapılmamıştır. "Milli Edebiyat Akımının Etkileri" bölümü, *"Cumhuriyetten önce yazmaya başlayan ... ve özellikle Cumhuriyet Edebiyatının sade dil yapısının kurucularından olan*[24]" bazı yazarlardan (Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Reşat Nuri Güntekin, Falih Rıfkı Atay) ve *Nutuk*'tan seçilmiş dört bölümden oluşur. Yalnız, bu seçilmiş dört bölümün Milli Edebiyat akımının etkileriyle nasıl bir ilişkisi olduğuna değinilmemiştir. "1940'tan Sonra Yeni Türk Edebiyatı" bölümü Nurullah Ataç, Suut Kemal Yetkin, Orhan Veli Kanık, Melih Cevdet Anday, Oktay Rifat, Cahit Külebi, Sait Faik Abasıyanık, Yaşar Kemal Gökçeli ve Behçet Necatîgil'den oluşur. Daha önce de bahsettiğimiz gibi bu, Melih Cevdet Anday, Oktay Rifat'ın geçtiği ikinci kitaptır. Yaşar Kemal ise öğrencilere ilk kez bu kitapta tanıtılmıştır. Nazım Hikmet, Melih Cevdet Anday, Oktay Rifat gibi o da bizim araştırdığımız dönem içinde bir daha yer almamış yazarlardan biridir. "Batı Edebiyatı" bölümü önceki kitaplarda yer alan eserleri ve yazarlarını işlerken "Yeni Batı Edebiyatından Başka Örnekler" bölümünde Charles Baudelaire, Paul Verlaine, André Gide ve Oscar Wilde'a yer verilmiştir.

Konu işlenişi bir ve ikinci kitaplarla aynıdır; ancak ek olarak bir de "Araştırmalar" bölümü verilmiş ve burada yazar ve yazım tarzıyla ilgili sorular sorulmuştur.

Bu kitapların süresi 1975'te uzatılmış ve bu yeni basımda giriş bölümünden önce "İstiklal Marşı" ve "Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi" konulmuş; bölüm aralarına da "Atatürk İlkeleri", "Milli Eğitim ve Yaratıcılık", "Ne Mutlu Atatürk'ü Olan Millete", "Atatürk, Din ve Laiklik", "Milli Dayanışmayı Güçlendirmek" gibi "Serbest Okuma" metinleri eklenmiştir.

24 Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü ve Ömer Özcan. *Türk Dili ve Edebiyatı 3*. İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1968, s: 203.

Türk Edebiyatı -Batı Örnekleriyle Birlikte- I-II-III

Behçet Kemal Çağlar ve Ekrem Yirmibeşin tarafından hazırlanan bu seri 1967'de okullarda okutulmaya başlanmış; 1975 yılına kadar da başka edebiyat kitabı kabul edilmemiştir. Önsözünde kitabın tuttuğu yol şöyle anlatılır:

> Birinci sınıf için hazırlanan kitap, edebiyatın temel bilgilerini vermeyi, sonra da Türk ve Batı Edebiyatlarını en ilgi çekici ve kolay örnekleriyle tanıtmayı hedef tutar. İkinci ve üçüncü sınıf kitapları seviyeyi göz önünde tutan seviyeli bir ağırlaşma içinde daha etraflı bilgi veren metinleri bir araya getirmiştir. Bir sınıfın kitabında yeteri kadar tanıtılan bir yazar veya esere, öteki ciltlerde pek yer verilmediğinden kitapların seri halinde okutulması daha verimli b,r öğretim sağlayacaktır... Yazarların sanat özelliklerini en iyi belirtecek metinlerin seçilmesine ayrıca bunların hem zevkle okunacak hem de ders malzemesi teşkil edecek cinsten olmalarına çalışılmıştır... Anlaşılması güç kelimelerin açıklanması çoğunlukla kitabın sonundaki sözlük kısmına bırakılmış olup metin çalışmalarına ayrılan bölümlerde önce dil, ifade ve şekil özellikleri üzerinde durulmuş; sonra başlıca düşünce ve duygular ele alınmış; daha sonra da eser ve yazarı tanıtılmıştır. Bu bölüme ayrıca öğrencileri düşünmeye, araştırmaya ve yalnız çalışmaya sevk ve teşvik edecek sorular, kompozisyon konuları ve yazılı ödevler de eklenmiş bulunmaktadır. [25]

Serinin birinci sınıf kitabının ilk bölümünde öğrenciye nesir, nazım, edebiyat tarihi, Türk edebiyatının bölümlere ayrılması üstüne kısa bilgiler verilmiş; vezin, kafiye gibi terimlerin tanımları yapılmıştır. İkinci bölüm ise Türk edebiyatını İslamiyet'ten önceki, sonraki ve Batı tesiri altındaki edebiyat olarak üç ana bölümde dönemsel olarak incelemiş; bu dönemlerde kullanılan yazım biçimleri anlatılarak örneklendirilmiştir. Dönemsel sınıflandırma yapması yönüyle kitap, diğer lise birinci sınıf kitaplarından ayrılır.

25 Behçet K. Çağlar, ve Ekrem Yirmibeşin. *Türk Edebiyatı -Batı Örnekleriyle Birlikte- 1.* İstanbul: Kanaat Yayınları, 1967, "Önsöz."

Batı edebiyatını kapsayan üçüncü bölüm ise edebi türlere göre ayrılmış ve her bir türe birer örnek verilmiştir.

İkinci sınıf kitabında tarih boyunca gelişen şiir, roman, tiyatro, tarih, gezi, hitabet gibi türlere ayrılmış bölümlerde bu türlere ait eserler incelenmiştir. Bu türlere sırasıyla Halk, Divan, Tanzimat Edebiyatı, Edebiyat-ı Cedide, yirminci yüzyılda verilmiş eserlerden ve en sonda da Batı Edebiyatından örnek gösterilir. Eserlerin dönemsel olarak incelememesi bu kitabın diğer ikinci sınıf kitaplarından en büyük farkıdır. İncelediğimiz dönem içinde Dostoyevski'ye yer veren tek kitap olma özelliğini taşır.

Üçüncü sınıf kitabının ilk bölümünde "Türk Dili ve Edebiyatına Toplu Bir Bakış" başlığı altında Türk edebiyatının gelişimi genel olarak anlatıldıktan sonra yine ikinci kitabın sistemi takip edilmiş; ancak bu kitapta özellikle şiir, roman ve tiyatro türleri üstüne daha fazla örnekleme yapılmıştır. Hitabet türüne ayrılan bölüm diğer kitaplara nazaran daha renklidir; burada Atatürk'ün *Nutuk*'u dışında Cenap Şehabettin, Hamdullah Suphi ve Cicero da örnek gösterilmiştir. Kitapta yer alan Batı edebiyatı örnekleri, bundan önceki kitaplardakilerle neredeyse aynıdır.

Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı II-III

İhsan Yaşar Balkır'ın hazırladığı ve 1975'te kabul edilen bu seri yalnızca lise ikinci ve üçüncü sınıflar içindir. Kitaplar 1980'den sonra yeniden basılmış ve ilk sayfalarına "İstiklal Marşı" ve "Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi"; bölüm aralarına ise "Atatürk, Din ve Laiklik", "Atatürk İnkılâbının Yerleşmesinde Eğitimin Rolü", "Cumhuriyet ve Nitelikleri", "Anarşi ve Terörle Mücadelede Kişilere Düşen Görevler" başlıklı metinler yerleştirilmiştir.

Bir önceki kitapla bu kitabın kabulü arasında geçen sekiz yıllık sürede müfredatta ve kitapların konu işleyiş biçiminde neredeyse hiç farklılık olmamıştır. İkinci sınıf kitabı Türk edebiyatının gelişimini dönemlere ayırarak işlemiş; İslamiyet'ten önceki Türk

edebiyatından başlayarak Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatıyla bitirmiştir. Batı edebiyatı ise bu dönemsel bölümlemenin dışında ele alınmış ve önceki kitaplara göre içeriği oldukça sınırlandırılmıştır. Kitapta bazı yazarlar ve diğer eserleri hakkında bilgi verilmiş; her eserden sonra gelen "Yardımcı Bilgiler" bölümünde eserin yazıldığı dönemin genel özellikleri, metinde geçen bazı kelime ve özel isimlerin anlamlarından bahsedilmiş; "Metin Üzerinde İnceleme" bölümünde ise eser, yazar ve dönem hakkında sorular yöneltilmiştir.

Üçüncü sınıflar için hazırlanan kitabın Türk edebiyatı kısmı "İslam-Türk Kültürü Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı" bölümünden başlayarak, "20. yüzyıl Türk Edebiyatı" bölümüyle son bulur. Batı edebiyatı yine ayrı bir bölümde incelenmiştir. Kitapta Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun iki şiirine yer verilmiştir. Konu işlenişi ikinci sınıf kitabıyla aynıdır.

Edebiyat I-II-III

Mehmet Kaplan'ın hazırladığı bu serinin ilk kitabı 1976'da, ikinci ve üçüncü sınıf kitaplarıysa 1977'de kabul edilmiştir. Dönemin Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı Rıza Kardaş, yazdığı önsözde bu kitabın hangi amaçlarla ve neye göre yazıldığını anlatır:

> Bilindiği gibi, her milletin kendine has özel ihtiyaçları, kendi gelenekleri gelecek için kendine mahsus bekleyiş tarzları vardır. Ancak kendi başına belli bir zaman içinde istediği eğitim tarzına karar verebilir... Nitekim, Atatürk daha 1922'de ne türlü eğitimin hedef alındığını şöyle dile getirmiştir: 'Yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri tahsilin hududu ne olursa olsun, en evvel ve herşeyden evvel Türkiye'nin istikbaline, kendi benliğine ve an'anat-ı milliyesine düşman olan bütün anâsırla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir. Beynelmilel vaziyet-i cihana göre, böyle bir cidalin istilzam eylediği anâsır-ı rûhiye ile mücehhez olmayan fertlere ve bu mahiyette fertlerden mürekkep cemiyetlere hayat ve istiklâl yoktur.' İşte bu ders kitabı ve bu

> serideki diğer ders kitapları, ilmî muhtevası nispetinde bugünkü Türkiye'den daha küçük bir Türkiye'ye rıza göstermeyen bir anlayış ve anlatış bütünlüğü içinde Milli Eğitim Temel Kanunu'nun genel amaçları paralelinde eğitimimizi 'milli' huviyetine kavuşturmak ve muhtevasını da kendi gerçeklerimizin ifadesine imkân ve zemin sağlayacak duruma getirmek maksadıyla tertiplenmiş bulunmaktadır.[26]

Aynı kitaba Mehmet Kaplan'ın yazdığı önsöz ise daha çok kitabın işleyişiyle ilgilidir:

> Edebî eserler, fikrî bir hazırlıktan sonra okundukları zaman daha derin bir mânâ ve önem kazanırlar. Bundan dolayı, kitabın başında öğrenciye daha sonra okuyacağı ve inceleyeceği metinler hakkında bilgi verilmiş, ancak bu bilgiler sınıf seviyesine göre ayarlanmıştır... Kitabın bundan sonra gelen kısımları edebiyat nevilerine göre 1)Hikâye tarzında eserler, 2)Şiir, 3)Tiyatro, 4)Deneme olmak üzere dört bölüme ayrılmış, bu dört nev'e ait örnekler Türk Edebiyat tarihinin devirlerine göre sıralanmıştır. Böyle yapmaktan maksat öğrenciye aynı nevide Türk Edebiyat tarihinin muhtelif devirlerinde ne gibi eserler yaratıldığı hakkında bilgi vermektir... Türk dilinin, Türk cemiyetinin ve Türk'ün hayata bakış tarzının çağlar boyunca değiştiğinin, bu kitapta uygulanan metotla öğrenciye daha iyi duyurulabileceğine kaniim... Tarihî devir ve nevîlere ait metinler seçilirken ve onlar üzerinde sorular sorulur veya açıklamalar yapılırken, sınıf seviyesine uyulmaya çalışılmıştır.[27]

Kitabın konu işleyişi bu şekildedir; ancak birkaç ayrıntıdan bahsetmekte yarar var. Örneğin, metin üstüne sorulan bazı sorulara aynı zamanda da cevap veren ilk edebiyat ders kitabıdır diyebiliriz. Ayrıca 1930'lu yılların kitaplarında olduğu gibi bunda da eski dille yazılmış metinler kelime kelime çevrilmiştir. İslamiyet'ten önceki devir üstüne en çok yer veren kitaplardan biridir. Bu bölümlerde Türk kavimlerinin yaşam tarzlarından ve

26 Mehmet Kaplan, *Edebiyat 1*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1976, "Önsöz."

27 a.g.e: "Önsöz."

inanışlarından da bahsedilmiştir. "Avrupaî devir" Türk edebiyatı dönemine ait şiir, deneme, hikâye ve tiyatro bölümlerinde, 20. yüzyıl yazarlarından çok az örneğe yer verilmiştir. Batı Edebiyatının içerikte olmadığı bir kitap uzun süreden beri ilk kez kabul edilip okutulmuştur.

Serinin ikinci kitabı da yine aynı bölümlemeyle hazırlanmış ve bu sefer Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı da ayrı bir bölüm olarak içeriktedir; ancak yine eski dönem eserlerine verilen ağırlık dikkat çekicidir. Öyle ki "deneme" türünden örnek olarak "Budizm'e ait Uygurca bir kitaptan" alınmış "Ekinci Uygurlar" gibi bir metne dahi yer verilmiştir. Kitabın önsözünde Kaplan bunu şöyle açıklar:

> Edebiyat derslerinde eski eserlere fazla yer verilmesi bazıları tarafından tenkit edilmiştir. Fakat kelimenin gerçek manasiyle kültür, tarihî bir varlıktır. Bir milletin kültürü, onun yüzyıllar boyunca vücuda getirdiği eserlerden mürekkeptir. Bugüne ait eserler ancak zamanın süzgecinden geçtikten sonra ortak, tarihî ve milli bir değer haline gelir. Müzelerdeki eserlerin değerleri de bundandır.[28]

Üçüncü sınıf kitabının önsözünde kitabın işleyişiyle ilgili şu şekilde bilgi vermiştir:

> Bu müfredat, şimdiye kadar lise edebiyat kitaplarında görülmeyen bazı yenilikleri ihtiva etmektedir. Bunlardan biri, Türk Edebiyatının başlıca devirleri ve şahsiyetleri üzerinde, edebiyat tarihçisi ve tenkitçilerinin görüşlerini tanıtmaktır... Kısa örneklerle de olsa, öğrencilerin Türk Edebiyatı üzerinde çalışanları ve onların görüşlerini tanımalarında fayda vardır... Lise III müfredatının ikinci yeniliği, bazı metinlerin tam olarak verilmesi ve bütün halinde muhteva, şekil ve üslup bakımından tahlilinin istenilmesidir... Lise III edebiyat müfredatının en büyük yeniliği Doğu ve Batı Edebiyatları ile beraber Türkiye dışındaki Türklerin Edebiyatlarına yer vermesidir. Dünya Türkologları, Türklük dünyasını bir bütün olarak ele aldıkları ve bu sahalarda araştırma yaptıkları halde türkiyenin bu

28 Mehmet Kaplan, *Edebiyat 2*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977, önsöz.

gerçeğe gözlerini kapaması ve dış Türkleri yok farzetmesi sadece milliyetçiliğe değil, ilme de aykırıdır... Türk çocuklarına onlar hakkında da bilgi verilmesi gayet tabiidir. Türkiye Türkçesine çevrilmiş, lise kitaplarına girebilecek örnekler bulamadığım için, bu bölümü yazarken, kısa bilgiler vermekle yetindim.[29]

İslamiyet'ten Önceki Türk Edebiyatı

İslamiyet'ten önceki Türk edebiyatı, lise edebiyat kitaplarında özellikle 1950'den sonra Türk Tarih Sentezi'ni destekleyecek bir araç olarak kullanılmıştır. Bu metinlerin öğrencilere okutulması yoluyla eski Türkler yüceltilmiş, onların her zaman sahip olduğu iddia edilen *adalet duygusu*'nun sağlamlığı, sanata olan ilgileri, kadın-erkek ilişkileri, *hâkimiyet duygusu* vb. aşağıdaki örneklerde göreceğimiz gibi efsaneleştirilmiş; döneme ait bazı yazıt ve destanlar yoluyla "milli birlik ve beraberliğin önemi" defalarca vurgulanmıştır. Bütün *kahramanlıklar* bir şekilde Atatürk'le bağdaştırılarak anlatılmıştır.

Tanzimat'a Kadar Muhtasar Türk Edebiyatı Tarihi ve Numuneleri'nde (Saadettin Nüzhet; 1930) İslamiyet'ten önceki Türk edebiyatının ele alındığı bölüm, İslamiyet öncesi Türklerin din, âdetler, güzel sanatlar, musiki ve şiir gibi alanlardaki kültürel özelliklerini anlatarak başlamıştır. Daha sonra Orhun ve Uygur alfabesi ürünleri olan Göktürk Kitabeleri, Tonyukuk Kitabesi, Oğuzname, Tu-Kyu ve Ergenekon destanlarının özelliklerinden kısaca bahsetmiştir. 1932'de kabul edilen *Edebiyat Tarihi Dersleri*'nde ise (Agah Sırrı Levend; 1932) yine bu devrin kültürel eserleri ve ürünlerine kısaca değinilmiştir.

1932 ve 1951 yılları arasında okutulan ders kitaplarında İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı örneklerine yer verilmemiştir. Ancak 1951 yılından itibaren bu devir edebiyat kitaplarında daha geniş bir yer tutmaya ve bu dönemin edebi ürünleri metin olarak kitaplarda yer almaya başlar. Vasfi Mahir Kocatürk'ün 1951 yılında okutul-

29 Mehmet Kaplan, *Edebiyat 3*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977, "Önsöz."

maya başlanan *Metinlerle Türk Edebiyatı 2* kitabı bu ürünlerden Oğuz, Ergenekon ve Göç Destanı, Göktürk Yazıtları metinlerinin yanı sıra o dönem şiirlerine yer vermiştir. Metin inceleme bölümünde ise öğrencilere *"Bu parçada Türk milletinin karakteri, eski inanışları, sosyal ve tarihi durumu hakkında fikir veriyor mu?", "Efsanedeki ruhun bilhassa sonda kurda verilen şahsiyetin tarih ve sosyoloji bakımından Türk toplumuyla ilgisini belirtin", "Bu destan ile Türk Tarihi ve Orta Asya'daki tabiat değişmesi arasındaki ilgiyi belirtiniz", "Parçada Türk milletinin karakterini, eski ahlak ve adetlerini gösteren yerleri açıklayınız", "Bu parçalara göre eski Türklerin ölüm, kahramanlık ve tabiat karşısındaki duygu ve görüşlerini açıklayınız"* [30] gibi sorular yöneltilmiştir.

Abdurrahman Nisari'nin [Cevdet Kudret] 1955'te kabul edilen ikinci sınıf kitabında ise bu devir ürünleri sözlü ve yazılı edebiyat olmak üzere iki bölümde incelenmiştir ve yine metinlere yer verilmiştir; ancak bu metinler daha çok söyleniş biçimi ve dil açısından incelenmiştir. Bundan on iki yüzyıl önce yazılmış bu yazıtlarda *"tarihi olduğu kadar edebi bir maksat"* da güdüldüğü, Türk dilinin *"herhangi yabancı bir dile muhtaç olmadan her türlü duygu ve düşünceyi ifade edecek kadar gelişmiş"* olduğu belirtilen kitabın "Düşünceler Üzerine Çalışmalar" bölümünde öğrencilere *"Türklerin bağımsızlığa karşı duydukları sevgiyi belirten cümleleri açıklayınız. Bilge Kağan, bağımsızlığı korumak için millete ne tavsiye ediyor? Çin hakimliğini kabul edip Çince adlar alan Türk beylerine karşı nasıl bir tavır takınıyor? Eski Türklerin dini inançları ve adetleri hakkında bu metinden neler öğreniyoruz?"*[31] vb. sorular yöneltilmiştir.

1958 yılında okullarda okutulmaya başlanan *Türk Dili ve Edebiyatı 2*'de (Mustafa Nihat Özön, Kemal Demiray) yine aynı metinlere yer verilmiş ve metin inceleme bölümünde *"Bumin*

30 Vasfi M. Kocatürk, *Metinlerle Türk Edebiyatı 2*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1951, s: 6-7.

31 Abdurrahman Nisari, *Metinle Türk Edebiyatı 2*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1955, s: 22.

Kağan ile İstemi Kağan'ın ülkelerinde neler başardıklarını belirtiniz. Atatürk'ün yaptıklarıyla bunları karşılaştırınız. Benzer yönlerini gösteriniz" ve *"Çinliler Köktürk devletine nasıl egemen oldular? Günümüzde de devletimizi çökertmek isteyen bazı güçlerin tertipler peşinde olduklarını görüyoruz. Bunları kişi olarak nasıl etkisiz duruma getiririz"*[32] gibi sorular yöneltilmiştir. Ayrıca Göktürk Yazıtları'ndan sonra öğrencilerden *"dayanışmanın milli birlik ve beraberlik yönünden önemini belirten bir yazı"* yazmaları istenmiştir. Aynı kitabın 1959'da okutulmaya başlanan birinci sınıf cildinde ise yine Oğuz Kağan Destanı'ndan bir bölüm verilmiş ve metin üstüne çalışmalar bölümünde destanlardaki genel dil özelliklerinin yanı sıra konu açısından genel olarak Oğuz Kağan'ın ne kadar *"demokrat ruhlu bir devlet adamı"* olduğu üstünde durulmuş ve öğrencilerden bu destanın tamamını tanıtan bir konuşma hazırlamaları istenmiştir.

Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı kitabında (Suut Kemal Yetkin, Sıdıka Arıkan; 1961) yine Oğuz Kağan Destanı, Kültiğin Yazıtı ve *Divanü Lûgati't-Türk*'ten beyitler incelenmiştir. Yazının daha bilinmediği devirlerde, *"Türklerin yiğitliklerini, başarılarını, yaşayışlarını canlandıran destanları olduğu"*; ancak *"milli bir şair tarafından toplu olarak yazılmadıkları için"* zamanla unutuldukları belirtilen bu kitapta da yine *Türklerin bağımsızlık aşkı*nın yüceliği, *"Bilge Kağan'ın ne kadar vatansever bir hükümdar olduğu"*, *"Köktürklerin dini inançları ve milli duygularının büyüklüğü"* üstünde durulmuştur.

Banarlı'nın 1959'da kabul edilen lise birinci sınıf ders kitabında (*Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı*) Ergenekon ve Uygur destanlarına yer verilmiştir. Bu metinler kitapta "Halk Edebiyatı" bölümünde bulunmaktadır. Bu destanların nasıl ortaya çıktığına ve ne gibi önemler taşıdığına değinildikten sonra metinler üstüne

32 Mustafa N. Özön ve Kemal Demiray, *Türk Dili ve Edebiyatı 2*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1958, s: 9.

"Tarihte Oğuz Türklerinin yeniden devlet kurmaları Göktürkler çağındadır. Göktürkler ve bir kısım Uygurlar kendilerinin bir bozkurt soyundan geldiklerine inanırlardı. Bozkurt bir Türk totemi idi. Destanlar bize bazı Türk hanlarının Börü Teçene, Asena gibi kurt adlarıyla anıldıklarını da haber vermektedir... Eski Türklerin bayrak direklerine altından yapılmış birer bozkurt başı taktıklarını biliyorsunuz. Bütün bu noktalara dikkat ederek Oğuz Ordularının önünde yürüyen bozkurtun yalnız bir efsane değil, bir hakikat olabileceği de düşünülebilir mi? Nasıl?" ya da *"Metinde Türk erkeğinin yabancı kadınlarla evlenmesi iyi karşılanıyor mu? Değilse, Türk destan ruhu niçin böyle bir izdivacı doğru bulmuyor? Destanda bu noktayı düşündürecek gizli bir his var mıdır?*[33] vb. sorular sorulmuştur. Bu kitabın ikinci sınıf cildinde (1961) Oğuz Kağan Destanı üstüne yapılan metin çalışmasında *"Destanda Kanklı, Kıpçak, Karluk gibi Türk boylarına niçin böyle isimler veriliyor? Tarih kaynaklarında Türk kavimlerinin isimlerindeki anlamı açıklayan menkıbeler çoktur. Bunlardan Türklerin soylarına bağlılıklarını, Türkçe kelime ve isimlere güzel ve şerefli anlamlar yakıştırmak yolundaki milli lisan anlayışlarını öğrenebilir miyiz? Nasıl?"*[34] vb. sorular bulunmaktadır. Bu kitapta ayrıca Atatürk, Göktürk Yazıtları'ndaki Bilge Kağan'la özdeşleştirilmiş; bu benzetme yaklaşık üç sayfa boyunca anlatılmıştır. Öncelikle Göktürk Yazıtları'nda Türkler'in *"bir liderin önderliğinde Çinlilere karşı yaptıkları savaş"* İstiklal savaşı olarak nitelendirilmiş; *"bu milletin yakın bir tarihte Gazi Mustafa Kemal önderliğinde bir istiklal savaşı daha vermek zorunda kaldığı"* hatırlatılmıştır. *"Milletlerin hayatında önemli yer tutan bu kahramanlar arasında, düşülen tehlikeli durumlarla tekrar karşılaşılmasın, olaylardan ders alınsın, yaptıkları geleceğe ışık tutsun diye, fa-*

33 Nihat S. Banarlı, *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı 1*, İstanbul : Remzi Kitabevi, 1959, s: 53-55.

34 Nihat S. Banarlı, *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı 2*, İstanbul : Remzi Kitabevi, 1960, s: 15.

aliyetlerini özlü bir anlatımla yazılı vesikalar haline getirenler vardır. Bu uzak görüşlülüğün iki önemli örneğini görüyoruz. Bunlardan birisi, yukarıda, milletine hitabesini okuduğumuz Bilge Kağan, diğeri ise Gazi Mustafa Kemal Atatürk'tür. Atatürk Türk milletini yok olmaktan, ölmüş sanılan milleti düştüğü tehlikeli durumdan kurtarıp modern Türkiye Cumhuriyeti'ni kurma çalışmalarını ve yaptığı inkılapları Nutuk adlı büyük eserinde toplamıştır."[35] Kitaba göre Türk tarihindeki *"bu iki büyük lideri harekete getiren en önemli amil"* her ikisinin de Türklüğün *"milli ruhunu yansıtan ortak özelliklerin"* varlığıdır. *"Bu özelliklerin açık seçik olanı ise, Türk Milleti'ne karşı duydukları sevgidir. Bu iki Türk kahramanı, bu sevginin ışığında mensubu oldukları milleti tanımış ve onu düştüğü durumdan kurtarmakla kalmayarak yükseltmeye çalışmışlardır. Sevgi, insanları birbirine yaklaştırır. Uğrunda insanın canını feda edebileceği bir vatan coğrafyasının bir araya getirdiği bir milletin fertleri, birbirlerine karşı besledikleri sevgi derecesinde sağlam ve sağlıklı bir toplum meydana getirebilirler..."*[36] Kitapta, metin üstüne sorulan sorular da yine bu yöndedir: *"Okuduğunuz cümlelerde Türk bütünlüğünün yenilmez kuvvet olduğu inancıyla söylenmiş, sağlam sözler buluyor musunuz? Bu sözleri ve bu sözlerdeki kuvvet ve ehemmiyeti belirtiniz"*; *"Bilge Kağan ve Atatürk'ün devlet başkanı oluş şekilleri arasında zamanın şartlarına göre farklılıklar vardır. Bunlar nelerdir?"*; *"Bilge Kağan ve Atatürk millete olan inançlarını nasıl dile getiriyorlar?"*; *"Atatürk cumhuriyeti kimin vücuda getirdiğine inanıyor?"*; *"Atatürk cumhurbaşkanı olduktan sonra nasıl davranıyor?"*; *"Atatürk ve Bilge Kağan'ın gayeleri arasında ne gibi benzerlikler vardır?"*[37] vb.

1966'da okutulmaya başlanan *Türk Dili ve Edebiyatı 2*'de (Mahir Ünlü, Özdemir Sarıca, Ömer Özcan) Oğuz Destanı verilmiş;

35 a.g.e:19

36 a.g.e: 20

37 a.g.e:22

bu destanın dil ve biçimsel özelliklerinden söz edilmiş ve sonrasında da öğrencilere *"Çağımızda milli bir destan yaratılabilir mi? Niçin?"*[38] şeklinde bir soru sorulmuştur. Bu kitapta da Göktürk Yazıtları'yla "Onuncu Yıl Nutku" arasında bir bağlantı kurulmuştur. Bilge Kağan'ın milletine seslenişinden bahsedildikten sonra;

> Tarih boyunca Türk devletleri güçlü oldukları, milli birlik ve bütünlüklerini korudukları sürece büyümüş, daha çok güç kazanmış; iç ve dış entrikalar egemen olunca, dayanışma azalınca güçsüzleşmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde içine düştüğü kötü durum ile Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde yapılan Kurtuluş Savaşı ve yeni doğan Türkiye Cumhuriyeti buna en güzel örnektir. Büyük Atatürk, Onuncu Yıl Nutku'nda 'Türk Milleti, milli birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmiştir' diyerek başarısının sırrını açıklamıştır[39]

ifadelerine yer verilmiştir.

Türk Edebiyatı 1'de de (Behçet Kemal Çağlar, Ekrem Yirmibeşin; 1967) yine Oğuz ve Ergenekon destanlarına yer verilmiştir. Kitaba göre *"insanlığın oluşunda Türk milletinin etkili yerini, eskiliğini, ululuğunu anlatmakla başlayan"* bu destanlardaki temel düşünce *"millete kendi töreleri ve gelenekleri, kendi tabii sınırları ve imkânları içinde bağımsız yaşama yollarının"* hatırlatılmasıdır:

> Bazı Türk devletlerinin Arap ve Fars etkisiyle benliklerini ve dillerini unutmaları, adlarını değiştirmeleri, dağılıp çözülmeleri, halktan kopup ayrılmaları ile Göktürklerin Çin etkisinde başına gelenler kıyaslanırsa parçanın ne demek istediği açıkça anlaşılır. Buna tarihten bir iki örnek gösteriniz. Parçada devlet idaresi için başarılı ve başarısız olarak gösterilen tutumların neler olduğunu bulup söyleyiniz.[40]

38 Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü ve Ömer Özcan. *Türk Dili ve Edebiyatı 2*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1966, s:15.

39 a.g.e: 20

40 Behçet K. Çağlar ve Ekrem Yirmibeşin. *Türk Edebiyatı -Batı Örnekleriyle Birlikte- 1.* İstanbul: Kanaat Yayınları, 1967, s: 33.

1975'te kabul edilen İhsan Yaşar Balkır'ın *Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı 2* kitabında ise bu dönem metinleri (Oğuz Kağan Destanı, Orhun Yazıtları) genellikle konu açısından ele alınıp, bu destanlar yine Atatürk'ün sözleriyle açıklanmaya çalışılmıştır. Örneğin;

> Çinliler Türk devletini içten yıkmak için hangi yola başvurmuşlardır? Onların bu tür davranışlarını Atatürk'ün aşağıdaki sözleriyle karşılaştırarak bir değerlendirme yapınız: 'Dış cephe doğrudan doğruya ordunun düşman karşısındaki silahlı cephesidir. Bu cephe sarsılabilir, yenilebilir. Fakat bu hal hiçbir vakit bir memleketi bir milleti mahvedemez. Mühim olan memleketi temelinden yıkan, milleti esir ettiren iç cephenin düşmesidir. Bu hakikati bizde iyi bilen düşmanlar, bu cephemizi yıkmak için asırlarca çalışmışlar ve çalışmaktadırlar. Bugüne kadar muvaffak da olmuşlardır. Kaleyi içten almak dışından zorlamaktan çok kolaydır'"; "Göktürk devletini yeniden kurmak ve milletini, tekrar bağımsızlığına kavuşturmak için, İlteriş Kağan hangi yola başvurmuş, milli birliği nasıl sağlamıştır? Onun bu çabasını Atatürk'ün aşağıdaki sözleriyle karşılaştırınız ve buradan bir sonuç çıkarınız.[41]

gibi daha birçok ifadeye yer verilmiştir.

Mehmet Kaplan ise ilki 1976'da diğer ikisi ise 1977'de kabul edilen *Edebiyat* adlı kitabının bu üç cildinde de İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı'na yer vermiş ve metinleri ayrıntılı olarak incelemiştir. Birinci sınıf cildinde Oğuz Kağan Destanı ve Budist Uygurlara ait bir hikâye olduğunu belirttiği "Üç Prens ve Pars Hikâyesi" isimli bir yazı bulunmaktadır. Kaplan kitabında, eski Türklerin avcılık, hayvancılık ve savaş tutkularına özellikle ayrıntılı olarak değinmiştir:

> Uran 'savaş bağırışı' demektir. Eski Türk kültüründe bozkurt önemli bir yer tutar. Türkler kendilerinin bozkurttan türediklerine inanıyorlardı. Savaşlarda Oğuz'a boz tüylü, boz yeleli bir erkek kurdun yol göstermesi de Eski Türklerin inançları ile ilgilidir.[42]

41 İhsan Y. Balkır, *Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı 2*. İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1975, s: 21.

42 Mehmet Kaplan, *Edebiyat 1*,İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1976, s: 38.

İkinci sınıf kitabında ise *Orhun Kitabeleri, Ergenekon Efsanesi*'nin yanı sıra *Hayvanları Öldürmenin Cezası* isimli bir Budist Uygur hikâyesine yer verilmiştir. Bu hikâye üstüne öğrencilere *"Uygur Türklerinin Çin etkisinde kalarak benimsedikleri Buda dini ve medeniyeti eski Türk din ve medeniyetinden tamamıyla farklıdır. Yukarıdaki hikâyeyi inceleyerek bu farkları açıklayınız"; "Şehir ve şahıs adları kültür tarihi bakımından manalı mıdır?"; "Öldükten sonra hayatta işlenen günahlardan dolayı öbür dünyada muhakeme edilme ve cezalandırılma inancı İslamiyet'te, Hıristiyanlık'ta ve Musevilik'te de vardır. Dinlerin böyle bir ceza sistemi kurmaları hangi sosyal zaruretlere dayanıyor?"*[43] vb. sorular yöneltilmiştir. Bu ciltte yine Budizm'e ait bir kitaptan alınan *Ekinci Uygurlar* başlıklı bir yazı da "deneme türü" örneği olarak incelenmiştir. Kaplan'ın kitabının üçüncü cildinde ise Fuat Köprülü'nün "Göktürk Lehçesi Mahsülleri"; Zeki Velidi Togan'ın "Oğuz Destanı"; Ahmet Caferoğlu'nun "Uygur Kültürü"; Alessio Bambaci'nin de "Eski Türk Medeniyeti" incelemeleri bulunmaktadır. Kaplan bu her bir metin üstüne *"Avrupalı ilim adamlarının bu konuya karşı ilgilerini nasıl açıklarsınız?"; "Türklerin tarihten önce Ön-Asya'ya geldiklerine dair başka deliller var mıdır?"; "Türklerin ilk devir tarihleri ile Atatürk ilgilenmiş midir?"; "Tarihte Türkler hangi cihan devletlerini kurmuşlardır?"; "Türklerin 6. yüzyıl ve daha önceki medeniyetlerini meydana çıkarmak için nerelerde kazılar yapmak lazımdır?"*[44] gibi sorular sormuştur.

İslami Devir Türk Edebiyatı

Divan Edebiyatı

Divan Edebiyatı'nın liselerde okutulup okutulmaması gerektiği yönündeki tartışmalar günümüzde dahi sürmektedir. Buna

43 Mehmet Kaplan, *Edebiyat 2*,İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977, s: 12.

44 Mehmet Kaplan, *Edebiyat 3*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977, s: 11-17.

karşın, bizim incelediğimiz dönem lise edebiyat kitaplarında geçen Divan Edebiyatı eserlerinin sayısı 14.222'dir ve bu sayı, kitapların %31.5'lik bölümünü oluşturmaktadır. Aşağıda da göreceğimiz gibi, yıllar ilerledikçe okutulan Divan Edebiyatı isimlerinde bir eleme yapılmışsa da bu kategorideki yoğunluk diğer dönem edebiyatlarıyla karşılaştırıldığında pek de azaltılmamıştır. 1950'ye kadar yayımlanmış olan kitaplarda divan şairlerinin hayatları, işledikleri konular ve eserleri ayrıntılı olarak verilirken bu tarihten sonra konu işleyişi oldukça değişmiştir. 1950 sonrası yayımlanan ders kitaplarında Divan Edebiyatı'na ait metnin arkasından, içinde geçen alıntı (Arapça, Farsça vb.) kelimelerin anlamları verilir; vezin özellikleri üstünde durulur ve parçanın teması kısaca anlatılır. Metin üstüne sorulan sorular da genelde bu temaya dayalıdır.

Saadettin Nüzhet'in *Türk Edebiyatı Tarihi ve Numuneleri* (1930) ve Agah Sırrı Levend'in *Edebiyat Tarihi Dersleri* (1932) kitapları on üçüncü yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar dönemler halinde Divan Edebiyatı'nı en geniş kapsamıyla inceleyen kitaplardır.

Her iki kitapta da on üçüncü yüzyıldan Şeyyad Hamza, Sultan Velet ve Hoca Dehhanî'den şiirler ve bunların sadeleştirilmiş halleri verilmiştir. On dördüncü yüzyılda ise Hasanoğlu, Seyfi Serayî, Kadı Burhanettin, Seyyid Nesimî, Nesimî, Gülşehrî, Âşık Paşa, Kul Mesut, Hoca Mesut, Şeyhoğlu, Ahmedî ve Ahmed-i Dâî hakkında kısa bilgiler ve eserleri bulunmaktadır. Lütfî, Emirî, Ali Şir Nevaî, Habibî, Şeyhi, Atayî, Zeynep Hatun, Sekkâkî, Süleyman Çelebi, Melihî, Sinan Paşa, Ahmet Paşa, Cem, Sadî, Hamdullah Hamdi, Necatî, Mesihî manzum eserleriyle; Mercimek Ahmed, Aşıkpaşazade, nesir örnekleriyle bu kitaplarda on beşinci yüzyıl Divan Edebiyatı'nı temsil eden isimler arasında verilmiştir. On altıncı yüzyılda manzum eserleriyle Babur Şah, Fazlı, Hatayî, Fuzulî, Nazmî, Zatî, Âhî, Lâmiî, Cafer Çelebi, Fakirî, Hayalî, Yahya Bey, Bakî, Nev'î, Ruhî, Hakanî, nesirleriyle Sehî, Lâtifî, Ahdî, Âşık Çelebi, Hasan Çelebi, Müverrih Âli kitaba alınmıştır. Nev'izade

Atayî, Ganizade Nadirî, Azmizade Haletî, Nef'î, Âlî, Sabrî, Mantıkî, Şeyhülislam Yahya, Şeyhülislam Bahayî, Riyazî, Neşatî, Naili-i Kadim, Fehîm-i Kadim, Cevrî, Vecdî, Güftî, Nedim-i Kadim, Fasih şiirleriyle; Nergisî, Veysî, Katip Çelebi, Evliya Çelebi, İsmaili Ankaravî, Sarı Abdullah Efendi, Koçu Bey, Karaçelebizade Abdülaziz Efendi ve Naima nesirleriyle on yedinci yüzyılı temsilen yer alan isimlerdir. On sekizinci yüzyıla gelindiğinde Nabi, Sabit, Dürrî, Selim Efendi, Nazîm, Samî, Osmanzade Taip, Nedim, Seyyid Vehbi, Kâmî, İzzet Ali Paşa, Neylî, Müverrih Raşit, Çelebizade Asım, Nahifî, Koca Ragıp Paşa, Fıtnat Hanım, Resmî Ahmed Efendi, Haşmet, Hoca Neşet, Şeyh Galip, Esrar Dede, Kânî nazımlarıyla, Safayî, Saffet, Salim, Ramiz, Şeyhî, Müstakimzade, Şamdanî, Süleymen Efendi yine nesirleriyle yer alır. On dokuzuncu yüzyılda ise Sümbülzade Vehbi, İzzet Molla, Sürurî, Enderunî Fazıl, Enderunî Vâsıf, Leyla Hanım, Şeref Hanım şiirlerinden örneklerle, Enderunî Akif Bey, Şefkat, Fatin, Süleyman Faik Efendi eserleriyle bu iki kitaba alınmıştır.

Görüldüğü gibi, bu kitaplarda nazım ve nesir alanında ürünler veren Divan edebiyatçılarının hemen hemen çoğunun eserlerine yer verilmiştir. 1950'li yıllarda, özellikle 1950'lerin ikinci yarısında, Divan Edebiyatı'na ayrılan yer, verilen isimler önceki döneme göre azalmıştır. Nüzhet ve Levend'in kitaplarında yer alan isimlerin pek çoğu bu dönemin kitaplarına alınmamıştır; ancak buna rağmen kitaplardaki Divan Edebiyatı yoğunluğunun 1950'lerde düştüğünü söylemek pek de mümkün değildir.

1950'lerde nazımda Ahmedî, Nesimî, Aşık Paşa, Süleyman Çelebi, Nedim, Sultan Veled, Hoca Dehhanî, Şeyhî, Ahmet Paşa, Necatî, Ali Şir Nevai, Sürurî, Sinan Paşa, Fuzulî, Bakî, Ruhî, Lâmii, Sehî, Sâî, Nailî, Şeyhülislam Yahya, Nef'i, Nabi, Aşıkpaşazade, Latifî, Koçu Bey, Yirmisekiz Çelebi Mehmet, Bahaî, Râsih, Neşrî, Aşık Çelebi, Katip Çelebi, Evliya Çelebi, Naima, Fındıklı Mehmet Ağa, Ragıp Paşa, Şeyh Galip, Resmi Ahmed, Enderunî Vasıf, İzzet Molla, Akif Paşa yer verilirken Namık Kemal, Ziya Paşa gibi

isimlerin Divan Edebiyatı nazım şekilleriyle yazdıkları şiirler alınmıştır. 1951'de okutulmaya başlanan *Metinlerle Türk Edebiyatı 2*'de (Vasfi Mahir Kocatürk) her Divan Edebiyatı eserinin başında hangi yüzyıla ait olduğu ve bu yüzyılın hangi özelliklerini taşıdığı gibi bilgiler verilmiş; "açıklamalar" bölümünde bu eserin vezin yapısı incelenmiş; yabancı kelimelerin anlamları açıklanmış ve son olarak da *"Bu şiirde tasavvufi bir ruh bulunmadığını, yalnızca dünya duygularının anlatıldığını belirtiniz"*[45] ya da *"Şekil ve ruh bakımından bu şiirin özellikleri ve değeri üzerine düşüncelerinizi söyleyin"*[46] şeklinde sorular yöneltilmiştir. Nisari de 1951'de okutulmaya başlanan kitabında (*Metinli Edebiyat Bilgisi 1*) bu eserleri yine aynı şekilde işlemiş ve özellikle dil yapıları üstünde durmuştur. Konu üstüne sorulan sorularsa yine aynı türdendir.

1960'lı yıllardan sonra Divan Edebiyatı'nda içeriğe alınan isimlerde tekrar bir eleme yapılmış; 1970'e kadar yukarıdaki isimlerden Fuzulî, Bakî, Nef'î, Nedim, Nedim-î Kadim, Evliya Çelebi, Ali Şir Nevai, Şeyh Galip, Naima, Katip Çelebi, Süleyman Çelebi, Seyyid Lokman, Hoca Dehhanî, Şeyhî, Sinan Paşa, Mercimek Ahmed, Nâbî, Silahtar Mehmet Ağa, Bağdatlı Ruhî, Mehmet Vahit, Sehî Bey, Aşıkpaşazade, Latifî, Gazi Giray, Şeyhülislam Yahya, Yirmisekiz Çelebi Mehmet, İzzet Molla'nın eserlerine yer verilirken, Ahmedî, Akif Paşa, Aşık Çelebi, Bahaî, Enderunî Vasıf, Sinan Paşa, Ruhî, Lâmii, Latifî, Sultan Veled gibi isimlerse bu yıllarda içeriğe alınmamış; incelediğimiz dönem içinde de bir daha kitaplara girememiştir. Bağdatlı Ruhî ise ilk kez bu dönemde içeriğe alınmıştır. Bu yıllarda da metinlerin işlenişi 1950'lerde olduğu gibidir ve "Türk Divan Edebiyatı"ndan genel olarak Anadolu'da *"13. yüzyılda başlayıp"*, Türklerin *"milli zevk, milli zeka, milli ruhlarıyla"* harmanlayarak oluşturdukları bir edebiyat olarak bahsedilir; bu birçok bakımdan *"yerli ve milli bir Yüksek Zümre Edebiyatı"*dır.

45 Vasfi M. Kocatürk, *Metinlerle Türk Edebiyatı 2*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1951, s: 28.

46 a.g.e:36

1970'ten sonra ise Divan Edebiyatı şairleri dikkat çekici ölçüde elenmiştir. 1970'lerden 80'e kadar kabul edilen kitaplarda Ahmet Paşa, Âşık Paşa, Nailî gibi yeniden müfredata giren isimlerin yanı sıra yer verilen isimler Ali Şir Nevaî, Fuzulî, Bakî, Nefî, Nabi, Nedim, Şeyh Galip, Sehi Bey, Sinan Paşa, Süleyman Çelebi, Şeyhi, Bağdatlı Ruhî, Katip Çelebi, Evliya Çelebi ve Naima'dır.

Hemen bütün dönem kitaplarında ortak olan bir Divan Edebiyatı eseri vardır ki bu da Süleyman Çelebi'nin yazdığı *Mevlid*'dir. Kaplan bu eserin önemini *"kendisinden önceki ve sonraki bütün mevlidleri unutturdu"* sözleriyle anlatır. Bu metinden sonra diğer birçok kitapta da olduğu gibi *"Müslümanlar bir işe başlarken 'bismillah' derler. Bunun sebebi, Allah'ı hiçbir zaman unutmamaları, ondan yardım dilemeleridir. Allah'ı daima yanında hisseden kötülük etmekten çekinir. Dökülür cümle güneh misl-i hazan mısrasında bu fikir bir benzetme ile ifade olunmuştur. Burada ne neye benzetiliyor?"*; *"Peygamber doğmadan önce ve doğduktan sonra olağan üstü hadiseler oluyor. Bunlar nelerdir? Magrib (Batı) ve Maşrık (Doğu)ya ki alem (bayrak) dikilmesi ile İslamiyet'in Batı ve Doğu'ya yayılması arasında bir münasebet kurulabilir mi?"*[47] vb. sorular sorulmuştur.

Ahdî, Âhî, Ahmed-i Dâî, Atayî, Azmizade Haletî, Babur Şah, Emirî, Enderunî Akif Bey, Enderunî Fazıl, Esrar Dede, Fakirî, Fasih, Fatin, Fazlı, Fehîmî Kadim, Fıtnat Hanım, Güftî, Gülşehrî, Habibî, Hakanî, Hamdullah Hamdi, Hasan Çelebi, Hasanoğlu, Haşmet, Hatayî, Hayalî, Hoca Mesut, Hoca Neşet, İsmaili Ankaravî, İzzet Ali Paşa, Kadı Burhanettin, Kâmî, Kânî, Karaçelebizade Abdülaziz Efendi, Koca Ragıp Paşa, Koçu Bey, Leyla Hanım, Lütfî, Mantıkî, Melihî, Mesihî, Müstakimzade, Müverrih Âli, Müverrih Raşit, Nahifî, Naili-î Kadim, Naima Nazîm, Nazmî, Necatî, Nergisî, Neşatî, Nev'î, Nev'izade Atayî, Neylî, Osmanzade Taip, Ramiz, Riyazî, Sabit, Sabri, Sadi, Safayî, Saffet, Salim, Samî,

47 Mehmet Kaplan, *Edebiyat 1*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1976, s: 173.

Sarı Abdullah Efendi, Sekkâkî, Selim Efendi, Seyfi Serayî, Seyit Nesimî, Seyit Vehbi, Sinan Paşa, Sultan Veled, Süleyman Faik Efendi, Süleyman Efendi, Sümbülzade Vehbi, Şamdani, Şefkat, Şeref Hanım Şeyhülislam Bahayî, Şeyyat Hamza, Vecdî, Veysî, Yahya Bey, Zati, Zeynep Hatun gibi isimlere 1940'lardan sonra lise edebiyat kitaplarında rastlanmaz. Buna karşılık, kitaplarda en çok eseri yer alan isimler Bakî, Fuzulî, Nedim, Süleyman Çelebi, Evliya Çelebi, Katip Çelebi, Ali Şîr Nevâî, Şeyhülislam Yahya, Şeyh Galip, Nesimî, Nefî, Nabi, Ahmed Paşa ve Ahmedî'dir.

Halk Edebiyatı

İncelediğimiz dönem içinde bütün lise edebiyat kitaplarında Türk Halk Edebiyatı'nın başlangıcının eski Orta Asya çağlarında verilen *destan* ürünlerine dayandığı; yine bu çağlarda Türkler'in *kopuz* adlı "milli sazlarıyla" hece veznini ve "milli nazım şekillerini" kullanarak koşuklar, ağıt ve dinî şiirler söyledikleri; tüm bu birikimin de günümüze kadar gelen bu edebiyatı oluşturduğu ve bunun tamamen "milli değerleri" temel aldığı ortak kanısı hâkimdir. İncelediğimiz dönem içinde geçen Halk Edebiyatı eseri sayısı 4.615'tir yani toplamın %10.2'sini oluşturmaktadır.

Halk Edebiyatını on üçüncü yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar dönemler halinde en geniş kapsamlı inceleyen kitaplar Nüzhet'in ve Levend'in kitaplarıdır. Nüzhet kitabında Halk Edebiyatını on üçüncü yüzyıldan başlatır ve Halk Edebiyatı'nı "Tasavvuf Edebiyatı", "Saz Şairleri", "Bektaşi Edebiyatı" gibi başlıklar altında inceler. Saz şairleri kısmında Ermeni aşıklardan da ayrı bir bölümde söz edilmiştir.

Tanzimat'a Kadar Muhtasar Türk Edebiyatı Tarihi ve Numuneleri'nde on üçüncü yüzyılda Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre; on dördüncü yüzyılda Sait Emre, Saadettin, Kaygusuz Abdal; on beşinci yüzyılda Hacı Bayramı Veli, Eşrefoğlu Rumi, Kemali Ümmî; on altıncı yüzyılda Bahşî, Kul Mehmet, Öksüz Dede, Hayalî, Köroğlu, Ahmedi Sarban, Üftade, Ümmî Sinan, Pir

Sultan Abdal; on yedinci yüzyılda Kuloğlu, Kayıkçı Kul Mustafa, Aşık Ömer, Gevherî, Karacaoğlan, Seyfullah, Mısri Niyazi, Hüdaî, Adem Dede; on sekizinci yüzyılda Aşık Vartan Sezai; on dokuzuncu yüzyılda Dertlî, Zihnî, Emrah, Kuddusî, Türabî ele alınmıştır ve eserlerine yer verilmiştir.

Agah Sırrı Levend'in kitabı ise Nüzhet'inkine göre halk edebiyatından daha az isme yer vermekle birlikte yine de oldukça kapsamlıdır. Halk şairleri Halk ve Tasavvufi Halk Edebiyatı başlığı altında incelenmiştir. Yazar, on dördüncü yüzyılda Sait Emre, Kaygusuz Abdal'a; on beşinci yüzyılda Ozan, Hacı Bayram Veli, Eşrefoğlu Rumi'ye; on altıncı yüzyılda Kul Mehmet, Öksüz Dede, Ahmedi Sarban, Ümmî Sinan, Üftade, Azmi Baba, Pir Sultan Abdal'a; on yedinci yüzyılda Aşık Ömer, Gevherî, Karacaoğlan, Hüdaî, Kuloğlu, Mısri Niyazi'ye; on dokuzuncu yüzyılda Dertlî, Zihnî ve Emrah'a ve eserlerine yer vermiştir.

1934 yılında okutulmaya başlanan *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*'nde (Mustafa Nihat Özön; 1934) "Diğer Nazım Nevileri" başlığı altında Halk edebiyatı, Aşık ve Bektaşi edebiyatı çok kısa olarak açıklanmış ve Gedayî, Erzurumlu Emrah, Dadaloğlu, Ruhsatî, Sümmanî, Hazerî ve Celalî'nin birer şiirine yer verilmiştir. 1934 yılından itibaren ders kitaplarında halk edebiyatına ayrılan bölümde görülen azalma, bazı şairlerin elenmesiyle bundan sonraki dönemde de devam etmiştir.

1950'li yılların başlarında kitaplarda Yunus Emre, Köroğlu, Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan, Gevherî, Dertlî, Bayburtlu Zihnî, Erzurumlu Emrah, Seyranî, Kul Mehmet, Kağızmanlı Hıfzı, Kayıkçı Kul Mustafa, Dadaloğlu, Tokatlı Nuri, Ruhsatî, Edip Harabi, Aşık Ömer'den örnekler alınırken; 1955'ten 1960'a kadar olan dönemde yalnızca Yunus Emre, Köroğlu, Karacaoğlan, Dertlî, Dadaloğlu, Erzurumlu Emrah, Aşık Veysel'in eserlerine yer verilmiştir.

1960'ların kitaplarında okutulan halk edebiyatı ürünleri ise Yunus Emre, Karacaoğlan, Köroğlu, Ercişli Emrah, Dadaloğlu, Pir

Sultan Abdal, Gevherî, Bayburtlu Zihni, Erzurumlu Emrah, Aşık Ömer, Dertlî, Kul Mustafa, Selimî, Kağızmanlı Hıfzı, Aşık Veysel, Kaygusuz Abdal, Seyranî'ye aittir.

1970'lerden 1980'e kadar okutulması kabul edilmiş kitaplarda yine Pir Sultan Abdal, Köroğlu, Karacaoğlan, Ercişli Emrah, Bayburtlu Zihnî, Aşık Veysel, Kaygusuz Abdal, Hacı Bayram Veli, Yunus Emre, Kul Mehmet, Aşık Hasan, Kayıkçı Kul Mustafa ve Dadaloğlu isimlerine rastlanır. Ayrıca Mehmet Kaplan'ın ikinci sınıf kitabında (1976) Mevlana Celaleddin Rûmi'den bir metne yer verilmiştir.

Görüldüğü gibi 1930 ve 1980 arasında lise edebiyat kitaplarında okutulan Halk Edebiyatı şairleri dönemden döneme fazla değişiklilik göstermemekle birlikte 1940'lı yıllardan sonra elemeye gidilmiş ve her yüzyıldan hemen hemen birer ikişer temsilci seçilerek, bu isimler okutulmuştur.

Adem Dede, Ahmedi Sarban, Aşık Vartan Sezai, Azmi Baba, Bahşî, Celalî, Eşrefoğlu Rumi, Gedayî, Hacı Bektaşi Veli, Hayalî, Hazerî, Hüdaî, Kemali Ümmî, Kuddusî, Kuloğlu, Mısri Niyazi, Öksüz Dede, Saadettin, Sait Emre, Seyfullah, Sümmanî, Türabî, Üftade, Ümmî Sinan ve Zihnî 1940'lardan sonra incelediğimiz dönem boyunca bir daha kitaplarda yer almayan isimlerdir.

Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı

1930 ve 1950 yılları arasında liselerde okutulan edebiyat kitaplarının tümüne, daha önce de bahsettiğimiz gibi, aslında edebiyat tarihi anlattıkları ve dolayısıyla da öğrenciye edebî bilgiyi eserler üstünden değil, yazarlar üstünden verdikleri yönünde bir eleştiri yapmak mümkündür. Ancak yine de bu kitaplar, 1950'den sonra basılan kitaplara göre içerik olarak daha kapsamlıdır ve anlattıkları dönemlerde eser vermiş tüm yazarları içine almayı hedeflemiştir. Bu dönemde kitapların müfredatına dahil edilen yazarlar, günün siyasî koşullarına sağladıkları *uyuma*, kişiliklerine, eserlerinin niteliklerine vs. göre seçilmemiştir. Kitaplarda bahsi geçen dönemlere ait tüm edebiyatçılardan az ya da çok mutlaka bahsedilmiştir. Bu nedenle 1930 ila 1950 arasında okullarda okutulan ve Tanzimat'tan Cumhuriyet dönemine kadar yetişen edebiyatçıları kapsayan *Edebi Yeniliğimiz* ve *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi* kitapları bu bölümde temel alınmış; bu kitapların bakış açısı üstünden dönemin nasıl değerlendirildiğine ve 1980 yılına kadar lise edebiyat kitaplarında bu dönemin -içerik olarak- işlenmesinde ne gibi farklılıklar olduğuna, yine bu kitaplar merkez alınarak bakılmıştır.

Tanzimat'tan başlayarak Cumhuriyet döneminin yetişen ilk edebiyatçılarını da kapsayan *Edebi Yeniliğimiz*, İsmail Habib Sevük tarafından hazırlanmış ve 1930 yılında lise üçüncü sınıflarda okutulmasına karar verilmiştir. Yazar, Tanzimat döneminde hayata bakışı, Tanzimat'ın getirdiği yenilikleri ve o dönemde yaşananları ayrıntılı olarak adeta bir hikâye üslubuyla anlatır:

> "Topkapı sarayının geniş avlularındayız. Sinan Paşa köşkünün üst tarafındaki açıklığa 'Gülhane Meydanı' deniyor. Orada bir aslanhane vardır. Bilahare Abdülaziz ihtiyar bir aslanla dostluğu arttırarak zincirsiz ve korkusuz beraber dolaşırlarmış..."[48] Kitabın üslubu neredeyse hiç değişmeden böyle devam eder. "Edebiyat meşalesini tutanların mücadelesi bir gazaya benzer. Tanzimat edebiyatının ileri gelenlerini görmekle bu gazanın mücahitlerini seyreylemiş olacağız: Bu temaşa şüphesiz, en zevkli manzaralarımızdan biridir![49]

Sevük'e göre Tanzimat devrinde, nesir ve nazımda sadelik ve tabiilik temayüllerini kuvvetli olarak ilk gösteren Akif Paşa'dır. Ethem Pertev Paşa'dan da *"edebiyatımıza dış tekniğe ait ilk garplı manzumeyi"* getirmesi dolayısıyla kısaca söz etmiş; ancak her ikisinin de eserlerinden örnekler vermemiştir. Bunlardan sonra Tanzimat döneminin en önemli isimleri olarak gördüğü Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Recaizade Ekrem, Abdülhak Hamit ve Muallim Naci'yi ayrı bölümde incelemiş; hayatlarını ve eserlerini ayrıntılı olarak ele almıştır. Ona göre *"Edebiyatımızın tam manasıyla müceddit siması Şinasi'dir."*[50] *"Vatan ve millet gibi yeni mevhumları"* ilk kullanan odur. Şinasi'nin *"edebi teceddüdümüzün tam manasıyla babası olduğunu"* söyleyen Sevük, *"yeniyi yapmak için eskiyi yıkmak ve eskiyi yıkmak için de onu tanımak gerektiğini"* belirterek Şinasi'nin neden ilk dönemlerinde Divan Edebiyatının en koyu örneklerini verdiğini açıklamıştır. Şinasi'nin sadece nazımda değil, nesirde de yaptığı yeniliklerden söz eder. *"Eski nesrin süklüm püklüm uzayan, bitmek bilmeyen, insana tevakkuf hakkı vermeyen cümlelerini kısa kısa ve her cümle sonunda nefes alınır bir şekle koydu."*[51] Yazara göre Şinasi *Türklüğe hizmeti* yalnızca gazete, şiir ve edebiyat alanında değil, dile getirdiği yeniliklerle de yapmıştır. Şinasi'nin *"bu vatana temaşa ve mükaleme lisanını"*

48 İsmail H. Sevük, *Edebi Yeniliğimiz*, İstanbul : Devlet Matbaası, 1930, s: 18.

49 a.g.e: 29

50 a.g.e: 48

51 a.g.e: 54

getirmiş olmasının çok önemli bir yenilik olduğunun altını da çizerek *Şair Evlenmesi* adlı tiyatro eserinden de söz etmiştir.

Şinasi'nin eserlerinden çok edebiyatımızda yaptığı yenilikleri ve getirdiği kavramları vurgularken Ziya Paşa'nın eserlerini tek tek, ayrıntılı olarak ele almıştır. Yazara göre Ziya Paşa'nın en önemli eseri *Zafername*'dir; çünkü diğer yazdıklarını başkaları da yazmıştır; fakat *Zafername* gibi bir eseri *"yedi yüzyıllık edebiyatımız içinde"* kimse yazmamıştır. Kendinden önceki ve kendinden sonraki hiçbir esere benzemeyişiyle *"eşsiz bir abide"*dir. Daha önce hiciv tarzı *"sövmekten ibaretken"*, *Zafername*'yle birlikte *"iğneleyerek gülen ve güldürerek iğneleyen"* bir üslup ortaya çıkmıştır. İşte bu nedenle *Zafername "bu kudretin timsali"* olmuştur. *Zafername*'ye edebiyat kitaplarında verilen yer 1950'lerde iyice artmış; ancak 1970'ten sonra incelediğimiz dönem içinde bir daha yer almamıştır. Buna karşılık Ziya Paşa'nın kitaplarda en çok yer alan eseri *Terkib-i Bend*'i ve *Şiir ve İnşa* makalesidir.

Yazar bu bölümde Namık Kemal'e oldukça geniş bir yer ayırmıştır. O, *"edebiyatın her sahasında kalem oynatmış, her sahaya koşmuş, her ihtiyaca cevap vermiştir."*[52] Ve bu yönüyle *"her nevi arazide at oynatan bir şehsüvar"*dır. Hayatı, şiirleri, nesri, eleştirmenliği, hikâyeciliği, tiyatro yazarlığı, tarihçiliği ve Türkçülüğü ayrı bölümler halinde ele alınmıştır.

Yazar, Namık Kemal'in şiirlerini üç bölüm halinde incelemiştir. Bunlar Divan şairliği, Hamid'i taklit ederek yazdığı şiirler, kahramanlık ve vatan çizgisinde yazdığı, kendisini ifade eden asıl şiirleridir. Yazar bu her aşamayı anlatırken şiirlerinden bölümleri bunlara örnek olarak vermiştir.

Namık Kemal'in yaptığı en *"hayırlı"* hizmetin *"bizde ilk defa hikâyecilik yapması ve bu millete ilk romanı"* yazması olduğunu söyler. *İntibah* ve *Cezmi*'nin bizdeki ilk edebi iki roman olması özelliğini bu eserlerden bölümler alarak göstermiştir.

52 a.g.e: 128

Sevük'e göre Namık Kemal *"milli ruhun bir ifadesi"* dir. *"O bir Türkçüdür, Türkçü de değil, Türkçülüğün özüdür... Ruhîle, ruhunun kaynayan heyecanı, heyecanının şahlanan imanı ile en öz bir Türktür!"*[53] Yazar, onun *Türkçülüğü* üzerinde bu tür cümlelerle durmuş; ancak eserlerinden örnek vermemiştir.

"Namık Kemal heyecan ve ihtirasın, şiddet ve hamasetin; Hamit muhayyilede enginliğin, ulviyette derinliğin şairidir. Ekrem ise ince hislerin, rakik kalp işlerinin, hafif zemzemelerin"[54] şairidir. Ekrem'in de vatanperver şiirleri vardır; ancak bunlar Namık Kemal'inkiler kadar *"şiddetle bağıran hamasi şiirler"* değildir. Ancak Sevük'e göre, Ekrem'in bu tür şiirler yazmasının nedeni kendi arkadaşları o kadar *vatanperverlik* yaparken, yalnız *his, aşk ve ölüm şairliği* yapmayı kendine yakıştıramamış olmasıdır. Fakat o hem kendisi gibi olmayı hem de onların yaptığını yapmayı *"hissi ve aşıkhane bir gaze altında vatanperverliği saklamak suretiyle"* başarmıştır. Yazar Ekrem'in hikâyeciliği üzerinde kısaca durmuş; *Araba Sevdası*'ndan kısa bir bölüm almıştır.

Sevük'ün Tanzimat dönemi edebiyatında en geniş yer ayırdığı isim Abdülhak Hamit'tir. Şair kimliği üzerinde durarak örnek olarak gösterdiği şiirlerin, kitapta ilk kez bu bölümde, tercümelerini birlikte vermiştir. Sevük'e göre *"Hamit her şeyden önce sanat için sanatın bir kudretidir."*[55] *"Vatani bir şair değildir"* denilemez ama Namık Kemal'in aksine *"Hamid'in vatanperverliği sanatkaranedir."*

Yazar Hamit'ten söz ederken "Halkıçılığı ve Cumhuriyetçiliği" başlığı altında yazdığı bölümde onun *halkçılık, demokrasi* ve *ferdi hakimiyet düşmanlığını* anlatarak bütün eserlerinde *"ferdi tahakkümün timsali olan hükümdarlara hücum ettiğini"* söyler. Sevük'e göre *"hakiki demokrasinin düsturunu bize veren"*

53 a.g.e: 124

54 a.g.e: 39

55 a.g.e: 194

Hamit'tir. O aynı zamanda Batılılığı da gerçek anlamıyla getirmiş yalnızca Batıyı getirmekle kalmamış *"bizi bize de getirmiştir"*; fakat *"çok kimse ondaki Türkçülüğü"* görememiştir.

Bu bölümde en az yer verilen isim Muallim Naci'dir. Yazar Muallim Naci'nin *yeni ve eski arasında kalışını* şu sözlerle anlatır: *"Mesela bir taraftan Tavuk pazarı meyhanelerinde, elinde kadeh, eski edebiyatın rintlik ve harabatilik icabatına temsil olarak 'Allah Allah Kâbe imar eyledim meyhanede' diye meyhanede söylenişler yazar dururken, diğer taraftan aklını önüne koyunca bu gidişin gidiş olmadığını çok iyi anlar: 'Bırak şu meslek-i irfana uymıyan revişi.'"* [56] Yazara göre *"Naci basittir"* ve bu yüzden *"Hamid'in derinliğinden ve getirdiği şiirden"* anlamamıştır.

"Diğer Simalar" bölümünde Cevdet Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Ebüzziya Tevfik Bey, Ahmet Mithat Efendi, Şemseddin Samî ve Sezai Bey'den ve önemli bulduğu eserlerinden kısaca bahsetmiştir.

Sevük, Serveti Fünun Edebiyatı bölümünde Tevfik Fikret, Halid Ziya ve Cenab Şehabettin'i ayrı başlıklar halinde ele alarak; Serveti Fünuncuların Tanzimat Dönemi edebiyatçılarına göre daha derli toplu bir duruş sergileyerek, dil açısından yaptıkları şeyin dili kelime bakımından zenginleştirmek ve Batı kavramlarını ifade itibariyle genişletmek olduğu, sade ve basit dili avama özgü görmeleri gibi genel Serveti Fünun dönemi özellikleri hakkında bilgi vermiştir.

Tevfik Fikret'in *Hasta Çocuk* isimli eserini örnek göstererek onun *"aruza azami Türkçe edayı"* verdiğini söylemiştir. Tevfik Fikret'in daha önceki şairlerden en önemli farkının nazmı nesre yaklaştırması, ayrıca aruz veznini kullanımındaki rahatlığı ve başarısı olduğunu belirterek bu yönü üstünde örnekler verir. Fikret'in yalnız nazım şekillerini değil, şiirin konularını da genişleterek *"bisiklete binen bir kadın, çubuğunu çeken bir şair, büyük*

56 a.g.e: 222

ikramiye kazanan bir gazeteci" gibi daha önce şiir konusu olarak akla bile gelmeyecek konuları işlediğini vurgular. Tevfik Fikret tüm dönem edebiyat kitaplarında oldukça sık yer verilen isimlerdendir ve şairin en çok geçen eserleri *Hasta çocuk, Haluk'un Vedai* ve *Balıkçılar*'dır.

Yazar, Hait Ziya'nın *Nemide, Ferdi ve Şürekası, Mai ve Siyah* ve *Aşk-ı Memnu* romanlarının konularını kısaca özetleyerek Halit Ziya'nın, *"Serveti Fünun nesrinin babası"* olduğunu söyler. Ona göre, Serveti Fünun devrinin nazmını en çok Fikret, nesrini de en çok Halit Ziya temsil eder. Onun halen okunmasının nedeni olarak şunu gösterir: *"Modası geçmiş, feri kaybolmuş üslubuna rağmen onun hikâyelerini, hele Aşkı Memnu'sunu hala sonuna kadar cereyana kapılarak, zevk ve takdirle okuyabiliyoruz. Bu hal o romandaki teknik kıymetin en yüksek delilidir."*[57] Ancak *"yalnız üsluplarıyla değil, yaşattığı şahsiyetler noktasından da tam manasiyle milli bir roman olamayışı"* Halid Ziya'nın romanlarının en büyük kusurudur.

Cenab Şehabettin'e gelince o, *"Serveti Fünun devrinde edebiyatımıza aşk ve tabiiat şiirini getirdi."* Yazara göre onun şiiri Fikret'in ve diğer Serveti Fünun şairlerinin şiirlerine hiç benzemez. Onun şiirlerinin konu, eda ve ahenk bakımından farklılıklarını şiirleri üzerinde örnekler göstererek verir.

Serveti Fünun'un edebiyatının diğer simaları olarak Mehmet Rauf, Hüseyin Cahid, Süleyman Nazif, Hüseyin Siret ve Faik Ali'den kısaca söz etmiştir.

Sevük, Serveti Fünun haricindeki romancıları da ayrı bir bölüm halinde incelemiştir. Bu bölümde Hüseyin Rahmi'ye yer ayıran yazar, onun bütün romanlarından tek tek söz ederek Ahmet Mithat'ın eserleriyle bunları karşılaştırarak romanların genel özelliklerini verir. Yine bu bölümde Ahmet Rasim, Mehmet Celal ve Fatma Aliye'ye de yer ayırmıştır; ancak bunların eserlerinin

57 a.g.e: 305

yalnızca isimlerine yer vermiştir. Bunlardan Ahmet Rasim her dönem edebiyat kitaplarında geçerken, Mehmet Celal ve Fatma Aliye'ye 1950'den sonra yer verilmemiştir.

Kitabın bir sonraki ana bölümü olan "Edebi Nevilere Umumi Bakışlar"da mütareke döneminde İngilizlerden yana tavır aldığı için Cumhuriyet döneminde devlet işlerinden ömür boyu uzak tutulması kararlaştırılan Abdullah Cevdet'ten ve Rıza Tevfik, Samîh Rifat, Mithat Cemal, İbrahim Alaeddin isimlerinden de kısaca söz eder.

1951 yılında *Edebi Yeniliğimiz*'in adı *Tanzimat Devri Edebiyatı* şeklinde değiştirilerek yine üçüncü sınıf kitabı olmak üzere okutulmaya başlanmıştır. Görüldüğü gibi bu kitapta eserlere ayrılan yer çok azdır; yazarın edebiyatçılar hakkındaki kişisel değerlendirmeleri oldukça fazla yer tutar; ancak *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*'nde Mustafa Nihat Özön bu tarzı aşmaya ve eserlere daha fazla yer vermeye çalışmıştır.

Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi (1934) de bu dönemde yer almış yazar ve şairlerin neredeyse tümünü içerir ve birçoğunun eserlerinden örnekler verir; ancak zaman içinde hazırlanan diğer edebiyat dersi kitaplarında bu yazar ve şairlerin bir çoğuna rastlamamız mümkün değildir.

Özön, dönemin gelişimini ve o dönemde şairlerin, yazarların hayat tarzlarını yine dönemin resmi belge ve yazılarıyla açıklamaya çalışmıştır. Yazar kitabına bu dönemde verilen *"fikir mücadeleleri"*ni kişiler üstünden ayrıntılı olarak anlatarak başlar.

Tanzimat dönemi sonrasındaki yeniliklere en çok katkıyı şiir tercümeleriyle Etem Pertev Paşa'nın sağladığını söyleyen Özön, kitabında bu yazarın çevirdiği eserlere geniş yer ayırmıştır; ancak incelediğimiz dönem edebiyat kitaplarında Etem Pertev Paşa'nın eserlerine bir kez daha yer veren tek kişi İsmail Habip Sevük'tür (*Tanzimat Devri Edebiyatı*; 1951). Özön'ün bu devir için geniş yer verdiği diğer isimler Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Recaizade

Ekrem, Abdülhak Hamit, Sadullah Paşa, Nabizade Nazım, İsmail Safa ve Muallim Naci'dir. Yazar, Muallim Naci'yi *"milliyeti nisyan ederek efkarı frenge tebaiyet"* etmenin aleyhinde olması yani bir anlamda eski usule bağlı kalmayı savunmasıyla eleştirirken bir yandan da *"kıymetli bir üstat olduğunu"* belirtmiş ve birçok eserine yer vermiştir. Muallim Naci'ye edebiyat dersi kitaplarında verilen yer 1950'lerde yaklaşık üç misline çıkmış, 60'lardan sonra ise iyice azalmıştır. Özön'ün *"Nazmın teknik kısmında hakikaten hüner sahibi"* olduğunu, Edebiyatı Cedide şairlerinin *"davalarını güttüğünü"*; ancak *"siyasi bir mesele yüzünden Sivas'a sürüldüğünü"* söylediği İsmail Safa'ya ve çok genç yaşta ölen Nabizade Nazım'a edebiyat kitaplarında bir daha hiç yer verilmemiş; elçilik için Berlin'e gönderilen; ancak Abdülhamid zamanında ülkeye girmesi engellenen ve sonra orada intihar eden Sadullah Paşa'ya da bu kitaptan sonra yine yalnızca İsmail Habip Sevük'ün (1951) kitabında rastlanır. Özön Tanzimat sonrası dönemde "eskiliğin devamı" diye bir başlık açar ve burada Samî Paşa, Leskofçalı Galip, Avni, Cevdet Paşa, Hersekli Arif Hikmet ve Eşref'in eserlerine yer verir. Bunlardan Samî Paşa, Leskofçalı Galip, Avni, Arif Hikmet'in eserlerine incelediğimiz dönemde yalnızca bu kitapta rastlanırken, Cevdet Paşa *Edebi Yeniliğimiz* (İsmail Habib Sevük; 1931), *Tanzimata Kadar Muhtasar Türk Edebiyatı Tarihi* (Sadettin Nüzhet;1930), *Edebiyat 2* (Mehmet Kaplan; 1977) kitaplarında; Eşref ise 1965, 1951 ve 1953 yıllarında kabul edilen bazı kitaplarda karşımıza çıkar. Yazar Edebiyatı Cedide'yi anlattığı bölümde Ziya Gökalp ve Ruşen Eşref'in Tevfik Fikret hakkında yazdığı yazılara ve şairin eserlerine; Ahmet Haşim'in de Cenap Şehabettin üstüne yazısına ve şairin eserlerine geniş yer vermiştir. Yine tüm dönem kitaplarında sıkça yer verilen bu yazarlar dışında bu bölümde Hüseyin Siret, Hüseyin Suat, Ali Ekrem, Süleyman Nazif, Faik Ali ve Süleyman Nesip'in (Samî Bey) eserlerine de rastlanır. Bunlardan Hüseyin Siret yaklaşık her dönemde bir kez edebiyat kitaplarına alınmış; Hüseyin Suat yalnızca yine Özön'ün

1941'de kabul edilen *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi* kitabında; Ali Ekrem Bolayır *Metinle Türk Edebiyatı 3* (Abdurrahman Nisari; 1955), *Metinlerle Türk Edebiyatı 1*'de (Vasfi Mahir Kocatürk, 1954) geçmiştir. Süleyman Nazif ise 1955 sonrası kabul edilen kitaplarda daha sık geçerken, Faik Ali 1955'ten sonra kitaplarda yer almaz. Süleyman Nesip'in eserleri ise bunun dışında hiçbir yerde geçmemiştir. Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Recaizade Ekrem, Abdülhak Hamit ise edebiyat kitaplarının Tanzimat sonrası bölümlerinde tüm dönemlerde en çok rastlanan isimleridir. Ancak Özön'ün kitabında bu şair ve yazarların eserlerinin hiçbiri üstüne bir açıklama yapılmamıştır; daha önce de bahsettiğimiz gibi kitap tıpkı 1930-1950 arası kabul edilen diğer edebiyat kitapları gibi içinde metinlere de yer verilen bir edebiyat tarihi kitabı olsa da Özön'ün anlatımı ötekilerden daha farklıdır. O, yazarların nerede doğduğu, yaşadığı, kimin yakın akrabası olduğu türünde bilgiler vermek yerine onların dil üstündeki katkılarına ve eserlerinde ne gibi farklılıklar olduğuna dikkat çekmiştir.

Özön, tiyatro ve roman türlerinin *"zaten yüzyıllardır Türk edebiyatında görüldüğü ancak Batı etkisiyle değişime uğradığı"* şeklindeki sonraki yıllarda edebiyat kitaplarında karşılaşacağımız açıklamalardan uzaktır. Ona göre *"daha önceleri herkese hitap eden orta oyunu ve Karagöz gibi oyun çeşitleri vardı, fakat bunlar bizdeki tiyatronun bir esası olmadığı gibi, yazılmış şekilde olmayıp, dilden dile anane şeklinde"* süren bir çeşittir. Roman ise yine tiyatro gibi *"Tanzimattan sonra ve frenk eserlerini taklit suretiyle meydana çıkmış bir çeşit"* olmasıyla İslami Edebiyatta ortaya çıkmış *"dar ve çok kayıtlardan çevrilmiş"*, Fars üstatlarına ait *"Leyla ile Mecnun, Yusuf ile Züleyha vs. kalıplarında asırlarca tekrarlanmış"* eserlerden değildir ve bunların bugünkü romanla ilgileri yoktur. Yazar "tiyatro" bölümünde *Şinasi'nin Şair Evlenmesi'ni, Âli Bey'in uyarladığı Ayyar Hamza, Kokana Yatıyor, Misafiri İstiskal*, Ahmet Vefik Paşa'dan *İnfiali Aşk, Zor Nikahı, Don Civani* gibi Moliére'den yaptığı uyarlamaları, Namık Kemal'den ise *Va-*

tan yahut Silistire, Gülnihal, Zavallı Çocuk, Akif Bey'i, Abdülhak Hamit'ten *Tarık, Nesteren, Fenten* isimli oyunlarının yanı sıra Şemseddin Samî'nin *Gave*, Teodor Kasap'ınsa *İşkilli Memo* isimli Moliére uyarlamasını vermiştir. Bu eserlerden *Şair Evlenmesi, Zor Nikahı, Vatan Yahut Silistire, Gülnihal, Akif Bey, Tarık* her dönem lise edebiyat kitaplarında; *Ayyar Hamza, Nesteren* ve *Gave* 1970'e kadar; *Don Civani, Kokona Yatıyor, Misafiri İstiskal, İşkilli Memo* ve *İnfiali Aşk* 1950'ye kadar olanlarda; *Zavallı Çocuk* 1950'ler dışında her dönem kitaplarında yer alır.

"Roman" bölümünde ise *"birçok bahislere karışması, gündelik hayatını bir ilk mektep hocası gibi her şeyden bahsetmekle geçirmeye mecbur oluşu onu bir şeyde derinleşmekten menetti"* diyerek eleştirdiği; ancak edebiyat tarihimizde önemli bir yer tuttuğunu da söylediği Ahmet Mithat'ın *Kıssadan Hisse, Letaifi Rivayat* isimli eserlerinden parçalar vermiş ve bunların *sade dille* yazılması nedeniyle *"edebiyat kaidecileri tarafından adi üslup"* addedildiğini; buna karşılık Namık Kemal'in eserlerinin *ilk müzeyyen* (süslü) üslupta yazılan hikâye olmasıyla önemli olduğunu vurgulamıştır. Ahmet Mithat'a her dönem lise edebiyat kitaplarında rastlanırken, en çok geçen eserleri *Felâtun Bey ile Râkım Efendi* ve *Osmanlıcanın Islahı* isimli makalesidir.

Özön bu bölümde Namık Kemal'in *İntibah* ve *Cezmi* eserlerinden parçalara yer vermiştir. Bu eserlerin her ikisi de 1980'e kadar her dönem lise edebiyat kitaplarında geçmiştir. Bunlardan daha *"usule uygun olanını"* yazdığı ve bu türün birçok özelliğinin oturmasını sağladığı şeklinde anlattığı Samî Paşazade Sezai'nin *Sergüzeşt*'inden bir bölüm almıştır. *Sergüzeşt* de bütün dönemlerde karşımıza sıkça çıkar. Özön'e göre o, Edebiyatı Cedide'den önce edebiyatımızda teknik ve dil açısından yapılaması gereken değişiklikleri ilk sezen isimlerden biridir.

Kitapta Nabizade Nazım'ın da *Yadigarlarım* ve *Zehra* isimli iki eserine yer verilmiştir. Nabizade Nazım'ın eserlerine 1950'den

sonra lise edebiyat kitaplarında rastlanmaz. Ancak bundan sonra karşımıza sıkça çıkacak olan Şemseddin Samî ve Recaizade Ekrem'den genel olarak bahsedilmiş ve *Taaşşuku Talat ve Fıtnat* ve *Araba Sevdası* isimli eserlerinden parçalar verilmiştir. Bunlardan *Taaşşuku Talat ve Fıtnat'a* 1950'lerden sonra yer verilmezken *Araba Sevdası'na* her dönem kitaplarında rastlanır.

Mehmet Murat'ın *Turfanda mı yoksa Turfa mı?* isimli, ilk siyasal roman örneklerinden olan ve dönemin siyasal görünümünü anlatan bu eserine yer veren tek kitap Özön'ün kitabıdır. Edebiyatı Cedide romanınınsa hikâye ve roman üstadı olarak Halit Ziya gösterilir. Yazar, *"O vakte kadar kendisini bulmaya çalışan romana tam manasıyla bir garp çehresi verdi"*[58] diyerek tanımladığı Halit Ziya'nın *Ferdi ve Şürekası, Mai ve Siyah, Aşkı Memnu, Kırık Hayatlar, Hikâyei Sevda* isimli eserlerine yer verilmiştir. Bunlardan *Kırık Hayatlar*'a 1950'ler ve 1970'ler dışında bütün dönemlerde rastlanırken; *Mai ve Siyah, Aşkı Memnu* sürekli yer alan eserlerdir. Özön'e göre Halit Ziya ile birbirini tamamlayan isim Mehmet Rauf'tur. *"Halit Ziya'nın çok süslü ve külfetli üslubu yanında adeta acemice ve çok sade denecek bir ifade ile güzel hikâyeler"* yazdığını; ancak *Eylül* romanında *Ruhî tahlillere* fazla *heves ettiğini* ve bu yüzden *lüzumsuz ayrıntılara* girdiğini de ekler. Mehmet Rauf'un bu romanına her dönemde oldukça sık yer verilmiştir.

Edebiyatı Cedide dışındaki hikâyeciler bölümünde ise Vecihi, Hüseyin Rahmi, Ahmet Rasim ve Mehmet Celal'den söz edilmiş ve bunlardan yalnızca Hüseyin Rahmi'nin üç eserinden (*Tesadüf, Hakka Sığındık* ve *Afsuncu Baba*) bölümlere yer verilmiştir. Edebiyat kitaplarının her döneminde eserleri görülen Gürpınar'a 1960'larda ayrılan yer oldukça artmıştır. Yazarın en çok yer verilen eserleri *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, Şık* ve *Tesadüf*'tür.

58 Mustafa N. Özön, *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1934, s: 342.

1950 yılından itibaren edebiyat dersine bakış açısının değişmesiyle birlikte tabii ki Tanzimat'tan Cumhuriyet dönemine kadar yetişen edebiyatçıları anlatan bölümlerde de bazı farklılıklar olmuştur. Bunlardan en önemlisi artık ders kitabını yazan kişinin susması ve yalnızca dönemde verilen eserlerin kitaba alınmasıdır. Ancak bu bölümde incelediğimiz dönem içinde, genel olarak varılacak sonuç, yazı içinde gösterdiğimiz küçük dönemsel farklılıklar dışında lise edebiyat kitaplarının Tanzimat dönemi sonrasından Cumhuriyete kadar kapsadığı dönemin içeriğinin biraz daralmasıyla birlikte çok da değişmemiş olmasıdır.

Milli Edebiyat Dönemi

Bu bölümün başında öncelikle *Edebi Yeniliğimiz* ve *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi* kitaplarından yola çıkılarak 1930'lu ve 1940'lı yıllarda Milli Edebiyat hareketi içerisinde yer almış olan yazarlara bakış açısı genel olarak anlatılacak, daha sonra da bu dönemin yazarları, şairleri ve 1950'den sonra kitaplarda yer bulan isimler ayrı başlıklar halinde yine dönemin diğer kitapları çerçevesinde incelenecektir.

Talim ve Terbiye Kurulu'nun liselerde okutulmasını onayladığı kitaplardan Cumhuriyet dönemini de kapsayan ilk kitap daha önce de belirttiğimiz gibi İsmail Habib Sevük'ün *Edebi Yeniliğimiz* (1930) kitabıdır; ancak Cumhuriyet dönemini anlatan bu bölüm, edebi türlere genel bir bakış altında incelenmiştir ve çok ayrıntıya girilmemiştir.

İsmail Habib Sevük kitabında hecenin beş şairi olan Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, Enis Behiç, Halit Fahri ve Faruk Nafiz'den; "Son Nesil" başlığında şiirde Nazım Hikmet ve Necip Fazıl'dan, düz yazıda Refik Halit, Fazıl Ahmet, Falih Rıfkı, Ruşen Eşref, Aka Gündüz, Reşat Nuri ve Peyami Safa'dan ve bu isimlerin belirgin özelliklerinden kısaca söz etmiştir. Bu isimlerin eserlerine kitapta yer verilmezken Sevük, Mehmet Akif, Ahmed Haşim, Yakup Kadri, Halide Edip ve Yahya Kemal'i Meşrutiyet devri ve Fecri Ati döneminde incelemiştir. Bu yazarları böyle bir başlık altında toplayan tek lise edebiyat kitabı yazarı Sevük'tür ve bu yazarlara oldukça geniş yer ayırmıştır.

Yazar, Mehmet Akif'in *"din şairliğinin bayraktarı"* olarak tanındığını söyler; ancak ona göre şairin daha *çarpıcı* bir özelliği vardır. Bu, Mehmet Akif'te *"koyu bir Türkçülük"* bulunmasıdır. Şairin bu özelliğini şöyle açıklar;

> En ilerideki Türkçülerimiz de dâhil olarak Türk nazmına, hem de yabancı addedilen aruz gibi bir veznin içinde, hiç kimse onun kadar Türk şivesini koymaya, Türk hançeresinin sesini o vezinlerin mısralarına yerleştirmeye muvaffak olamadı"[59]

ve onun şiirlerinin bütün mahalli özellikleri yansıtan bir şiir olması dolayısıyla *"milli"* olduğunu ve bu yüzden *"hiç Türkçü olmayan Mehmet Akif'in de milli bir şair"* olduğunu ekler.

Sevük, Mehmet Akif'in *derhal okunup, anlaşılıp, beğenilecek* bir şair olduğunu fakat Ahmed Haşim'i okumadan önce *"hazırlanmak ve kendimizi toplamak gerektiğini"* belirtir. Ahmed Haşim'in ya hiç sevilmeyip anlaşılmayan ya da aksine çok sevilen ve zevkle anlaşılan bir şair olduğunu söyleyerek bunun nedeni olarak sembolistliğini gösterir ve onun sembolizmi nasıl kullandığından şiirlerinden örnekler vererek ayrıntıyla söz eder.

Yazar, bu bölümde incelediği diğer isim olan Yakup Kadri'yi *"nesrin şairi"* olarak tanımlar. Sevük'e göre *"Nesrindeki ahenk, bütün edebiyatımızda o zamana kadar işitilmemiş yeni bir ses"*tir; çünkü *"kısa kısa olan cümleleri tıpkı bir şairin mısraları için yaptığı gibi ölçülüp tartılarak"* meydana getirmiştir. Türkçülük akımından sonra yabancı tamlamaları ve sözcükleri dilinden tamamen attığını söylediği Yakup Kadri'nin *Kiralık Konak, Erenlerin Bağı, Hüküm Gecesi, Sodom ve Gomore* romanlarından kısaca söz eder ve 1935 basımında *Ateşten Gömlek, Ankara* ve *Yaban*'dan örnek birer bölüm verir.

Sevük, Halide Edip'ten bahsederken onun cümleleri *"kırıp döktüğünü"*, Türkçe'nin onun kaleminde *"garip ve peltek bir şekil"* al-

59 Sevük, İsmail H. Sevük, *Edebi Yeniliğimiz*. İstanbul : Devlet Matbaası, 1930, s: 363.

dığını söyler; fakat sevilmesinin nedenini onun yazılarının *"özel ve tuhaf bir sıcaklıkla kalplere akmayı bilmesi"* olarak gösterir. Ayrıca Halide Edib'in eserlerinde *"kendi cinsi hususiyetinin derinliklerine inmeyi bilen bir kudret"* olduğundan söz eder. Yazar, Halide Edib'in Milli Mücadele döneminde yaptıkları ışığında o döneme kadar yazmış olduğu tüm romanlardan kısaca söz eder.

Bu bölümün son ismi Yahya Kemal'dir. Yahya Kemal'i Türkçülük bölümünde değil de bu bölümde ele almasının nedenini şöyle açıklar:

> O şiirlerin yazılışı bir kere çok eski idi; sonra onun sanatının Türkçülük cereyanları ile alakası yoktu."[60] Sevük'ün deyimiyle şair "kendi başına bir ses ve edebiyatın kubbesinde kendine mahsus bir name ile öttü. Ve sustu."[61]

Kemal'in birkaç gazelinden örnek vererek bu bölümü bitirir. Sevük'ün bu kitabından sonra kabul edilen ve bu dönemi de kapsayan ikinci kitap *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*'dir (Mustafa Nihat Özön; 1934) ve *Edebi Yeniliğimiz*'e kıyasla eserlere ayırdığı yer oldukça fazladır.

Özön'e göre, *"Türk dilinin başlı başına meydana çıkması için daha 1870'te başlayan çalışmalar yeni yeni meyve vermeye"* başlamış ve 1908'den sonra okullarda Arapça ve Farsça'ya ayrılan ders saatinin düşürülmesiyle Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın, *"Türkçe'nin başlı başına bir dil olması gerektiği"* yönündeki düşünceleri bu dönemde geliştirilmiştir. Dildeki bu değişimde, Divan şairleri ve hatta Tanzimat'tan sonra yetişenler arasında da kullanılmış olan hece veznine yönelişin artması büyük bir etkendir. Yazar bunun ilk örnekleri arasında Mehmet Emin ve Ali Canip'i göstermiştir:

> Balkan harbi yıllarında yazılan bazı vatan manzumeleri hece vezni ile vücuda getirildiği için en iyi birer alet olduğuna karar verilir gibi oldu. [62]

60 a.g.e: 401

61 a.g.e: 402

62 Özön, Mustafa N. Özön, *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Devlet Matbaası, 1934, s:140.

Ancak şiirin özüyle değil *aleti*yle uğraşan bu *acemice* manzumelerin Aka Gündüz tarafından da yazıldığını söyleyen Özön'e göre Ziya Gökalp *"Mehmet Emin'in mübeşşir olduğu hece davasındaki milli hakikati tespit eden"* bir şairdir. Yazar, hece veznin ilk şairleri arasında bunlardan başka, Faruk Nafiz, Yusuf Ziya, Halit Fahri ve Orhan Seyfi'yi de göstermiştir. *"Son zamanlarda yetişenler arasında hece vezniyle manzumeler yazan Enis Behiç, yazdıklarında dil ve tekniğe fazla dikkat eden Kemalettin Kamu, çok seyyal ve ahenkli manzumeler vücuda getiren Ali Mümtaz, Necmettin Halil, Necip Fazıl ve Nazım Hikmet vardır."* [63] Özön'e göre Mehmet Akif, Tevfik Fikret'in nazımda yaptığını çok ileri götürmüş ve onun *"nesre en yakın nazım"* rüyasını gerçekleştirmiş ve Fikret'in nazma soktuğu konuşma tarzını, Türkçe kelimelere verdiği önemi tamamlamıştır. Yahya Kemal ise aruz kullananlar arasında yeni bir anlayışla gazeller yazmış ve *"bir nevi neo-klasisizm yapmak istemiş"*; ancak yazara göre, kimse bunun farkına varamamış ve herkes onun yazım tarzını Divan Edebiyatının yeni bir şekli sanmıştır. Ahmet Haşım de Fecri Ati dağıldıktan sonra dildeki değişiklikten etkilenmiş, hece vezniyle yazmasa bile dili ilk zamankinden çok değişmiştir. *"Zaten aruzunda bile teknik yanlışlıklar yaptığı oluyordu. Uzun zaman zevkinin umumileşmemesi yüzünden şiiri anlaşılmamazlıkla hatırlandı."*[64]

Özön'ün kitabı incelenen dönem içinde, toplumcu-gerçekçi sanat anlayışıyla şiirin özünde olduğu kadar biçiminde de yenilik yaparak kendisinden sonra gelen kuşağı ve 1960 sonrası şiirini etkileyen Nazım Hikmet'in eserlerini içeren tek ders kitabıdır. Bu kitabın okutulduğu dönemde Nazım Hikmet *"halkı rejim aleyhine kışkırtmak"* suçundan tutukludur; ancak Özön'ün bu kitabı 1941'de düzenlenerek *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi* ismiyle okutulmuş ve bu düzenlemede şair içerikten çıkarılmıştır. Yine

63 a.g.e: 141

64 a.g.e: 272

bu kitapta gördüğümüz ve Özön'ün bundan sonraki kitabında da (1941) yer verdiği "edebiyatta Anadoluluğu" sürdürmeye çalışanlardan Necmettin Halil Onan'a bir daha ancak Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü ve Ömer Özcan'ın yazdığı *Türk Dili ve Edebiyatı 1*'de (1965); yine bu şairlerden olan Ali Mümtaz Arolat'a, Cevdet Kudret'in Abdurrahman Nisari ismiyle yazdığı *Metinli Edebiyat Bilgisi 1*'de (1951) rastlayabiliriz. Bu şairlerle aynı kategoride değerlendirebileceğimiz ancak diğerlerine oranla milli unsurlara ve kahramanlık öğelerine şiirlerinde daha fazla yer veren Kemalettin Kamu'yu hemen her dönemde basılan lise edebiyat kitaplarında görmemiz mümkündür.

Milli Edebiyat romanını anlattığı "Bugünkü Roman" bölümünde ise Özön *"Edebiyat-ı Cedide'nin roman tekniğinde yapılacak bir şey"* bırakmadığını; *"memleketlerde bile üslup taksimleri Arap ve Farsça kelimeyle yazılışa göre 'âli', 'müzeyyen' ve bunlarsız konuşulduğu gibi yazılırsa 'adi' diye ayırt edilirken"* ilk neslin Edebiyat-ı Cedide dilini kullandığını; birdenbire *apaçık Türkçe* ile yazmak birçoğunun anlayışını daralttığı için bu dönemde birçok *değeri az* esere imza atıldığını belirtir. *"Sonraları 'yapma' görünen dil 'bedii' şeklini aldıkça"* Halide Edip, Yakup Kadri, Ömer Seyfeddin, Reşat Nuri, Mahmut Yesari'nin eserleri *kemiyet ve keyfiyet* bakımından dikkat çekmiştir. Özön bu yazarların, kitabın okullarda okutulmaya başlandığı yıla (1934) kadar yazdığı bütün eserlerinden bahseder. Bunların dışında o dönemde *"hikâye ve romanlarında realist bir görüşle vaka sebep ve neticelerini araştıran bir yol tuttuğunu"* söylediği Sadri Etem'den de bahsetmiştir. Yazar kitabında o dönemde Atatürk ve Cumhuriyet Halk Fırkası ile görüş ayrılıklarına düşerek memleketten ayrılmak zorunda kaldığı için yurtdışında olan Halde Edip'in *Harap Mabetler, Son Eseri, Dağa Çıkan Kurt, Vurun Kahpeye, Kalp Ağrısı, Zinonun Oğlu*; Yakup Kadri'nin *Kiralık Konak, Nur Baba, Hüküm Gecesi, Sodom ve Gomore*; Aka Gündüz'ün *Tank-Tango, Hayattan Hikâyeler*; Ömer Seyfettin'in *Vire*; Reşat Nuri'nin *Çalıkuşu, Du-*

daktan Kalbe, Damga, Akşam Güneşi, Yeşil Gece, Leyla ile Mecnun, Mahmut Yesari'nin *Çulluk* ve *Ak Saçlı Genç Kız* isimli eserlerinden parçalar vermiştir. Halide Edip'in bu eserleri arasında son eseri, *Dağa Çıkan Kurt* her dönem edebiyat kitaplarında varlığını sürdürürken, *Vurun Kahpeye* 1950'den sonra, *Zinonun Oğlu* ise 1960'tan sonra bu kitaplarda yer almaz. Yakup Kadri'nin *Kiralık Konak*'ı öğrencilere incelediğimiz dönemlerde edebiyat dersinde daimi okutulanlar arasındadır; tekkenin şeyhiyle, evli bir kadın arasındaki bir aşkın öyküsünü anlattığı *Nur Baba* ve II. Meşrutiyet olaylarını, İttihat ve Terakki ile Hürriyet ve İtilaf arasındaki siyasi çekişmeleri konu alan *Hüküm Gecesi* 1950'lerde kitaplardan çıkar ve 1960'larda tekrar girer. Aka Gündüz'ün ise bu eserlerine daha önce de belirttiğimiz gibi, bu kitaptan sonra bir daha yer verilmemiştir. Ömer Seyfeddin'e lise edebiyat kitaplarında ayrılan yer 1950'den sonra hızla artmıştır. *Vire* isimli hikâyesi 1970'li yıllar dışında her dönemde mutlaka okutulmuştur. Özön'ün kitabı Reşat Nuri'nin bu kadar eserine toplu olarak yer veren ender kitaplardandır. Yazarın *"tek ideolojik polemik romanım"* dediği *Yeşil Gece*'nin okutulmasına 1960'larda ara verilmiş ve sonra roman tekrar kitaplara alınmıştır. Yine Reşat Nuri'nin *Çalıkuşu* romanı her dönemde sık sık okutulurken, *Dudaktan Kalbe* isimli eserine bir kez daha yer verilmemiş; *Damga* 1950'den sonra; *Leyla ile Mecnun* ise 1960'tan sonra okutulmamıştır. Özön'ün *"temiz bir ifade, mükemmel bir tahlil ile hikâyelerini meydana getirdi"* dediği Mahmut Yesari'nin de geçtiği tek kitap budur.

Özön, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Hikmet Müftüoğlu ve Ali Ekrem Bolayır'ı "Diğer Hikâyecilerimiz" başlığı altında toplu halde işler. Kitapta, yine bu dönemde Mustafa Kemal'e ve bazı yasa ve uygulamalara muhalif olmasıyla tanınan Yalçın'ın üç eserinden bölümler verilmiştir. Bunlar *Hayatı Muhayyel, Hayal İçinde* ve *Hayatı Hakikiye Sahneleri*'dir. Yazarın bu eserlerinin yanı sıra özellikle 1950'den sonra *Arab'dan İstifâde Edeceğimiz Ulûm, Avrupalılaşmak* gibi makalelerine de her dönem lise edebiyat kitaplarında rastlarız.

Özön'e göre Ahmet Hikmet, *"hikâye ve romandaki teknik zayıflığını mevzularının cazibesiyle telafi"* etmiştir; öyle ki eserlerinde *"muharririn sonraları ortaya çıkan milli edebiyat ve Türkçülük davaları esnasındaki vaziyetini gösterecek ışıklar"* gözükür. Türkçülüğü siyaset sahasında da savunan yazarın on altı ayrı hikâyeden oluşan *Çağlayanlar* isimli eseri her dönemde lise edebiyat kitaplarımıza dâhil olmuştur.

Özön, 1908'den sonraki tiyatroyu ayrıca incelemiştir. Yazar bu bölümün girişini şöyle yapar:

> 1908 inkılâbının ertesi günü, vatan duygularını uyandırmak için ilk hatırlanan Namık Kemal'in piyesleri oldu, başta Vatan olmak üzere tekmil oyunları oynandı, Şemseddin Samî'nin Besa'sı hatırlandı. Bir taraftan zamanın duygularına uygun olarak, istibdadı kötüleyen, hafiye facialarını, hürriyet uğrundaki çalışmaları ve bu uğurda çekilen eziyetleri gösteren sanat değerleri fazla olmayan tiyatro şeklinde eserler meydana çıktığı gibi bunlardan bir kısmı da oynandı.[65]

1909'dan sonra ise siyasi olaylar bir nebze azaldıktan sonra *"milli edebiyat ve millîyet kavgaları meydana çıkma sıralarında Aka Gündüz Yarım Türkler piyesini; Umumi Harp başlarken Muhterem Katil"* eserini yazdı. Özön bu bölümde Aka Gündüz'ün *Yarım Türkler*, Mehmet Rauf'un Halit Ziya'nın aynı isimli romanından uyarladığı *Ferdi ve Şürekası*, Halit Ziya'nın *Kabus* ve uyarlama olan *Füruzan*, Ahmet Nuri'nin *Ceza Kanunu*, Reşat Nuri'nin *Eski Rüya* isimli oyunlarına yer vermiştir. "Manzum Tiyatro" bölümünde ise Faruk Nafiz'in *Canavar* ve Halide Edip'in *Kenan Çobanları*'nı örnek vermiştir. Bu oyunlardan *Ferdi ve Şürekâsı*, *Canavar*, *Kâbus*, *Yarım Türkler*, *Füruzan* ve *Kenan Çobanları* 1950'den sonra; *Ceza Kanunu* ve *Eski Rüya* ise 1960'tan sonra bir daha okutulmamıştır.

65 a.g.e: 272

1950'den Sonra Ders Kitaplarında Konu Edilen Yazarlar

1950'den sonra, daha önce de bahsettiğimiz gibi kitaplarda genel bir değişim olmuş ve edebiyatçıların hayatlarına ya da hangi fikirlere bağlı kalınarak, nelerden etkilendiklerine dair bilgiler yerine artık eserler üstünden bu kişileri tanıtma yoluna gidilmiş; verilen metinle ilgili çalışmalar yapılmıştır. Konu edilen yazarlar -1930 ve 1940'lardan çok farklı olmasa da- metin seçiminde bir değişime gidildiği ve bazı edebiyatçılara ayrılan yerin azaldığı; bazılarınaysa arttığı ve bu durumun 1950'den sonra farklılık gösterdiği görülür. Bu bölümün geri kalan kısmında söz konusu yazar ve şairler ayrı başlıklar altında incelenecektir.

Mehmet Akif Ersoy

Mehmet Akif Ersoy 1950'den önceki kitaplarda öğrencilere *Safahat*'ten alınmış *Bayram, Süleymaniye Camiini Tasvir, Fatih Kürsüsü'nde* ve *Asım* gibi eserleriyle tanıtılırken, 1950'lerin ilk lise edebiyat kitaplarından olan *Metinlerle Türk Edebiyatı*'nın (Vasfi Mahir Kocatürk; 1951) üç cildi boyunca yalnızca *Tilki ile Aslan* isimli eseriyle, didaktik şiire örnek olarak gösterilmiştir. Yine bu yıllarda lise üçüncü sınıflarda okutulan *Metinli Türk Edebiyatı*'nda (Abdurrahman Nisari; 1951) ise Ersoy'un hiçbir eserine yer verilmemiştir. Aynı yazarın yine lise üçüncü sınıflarda okutulmak üzere hazırladığı ikinci kitapta (*Metinle Türk Edebiyatı 3*; 1955) Akif'in *İstibdad* ve *Küfe* gibi öğrencilerin daha kolay kavrayabilecekleri eserlerinin yanı sıra *Asım*'dan Çanakkale Savaşı'nın anlatıldığı bir bölüm alınmış ve metin üstüne çalışmalar bölümünde bu eserin *dinî, milli,* ve *"Türk askerinin yiğitliği karşısında duyulan"* heyecan üstünde durulmuştur. Bundan sonra 1956'da okullarda okutulmaya başlanan diğer bir lise üçüncü sınıf kitabı olan *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı*'nda (Nihat Samî Banarlı; 1956) *"vatan ve iman şairi"* olarak tanıtılan Mehmet Akif'in manzum hikâyeciliğine örnek

olarak *Seyfi Baba* adlı eseri örnek gösterilirken, Banarlı'nın deyimiyle *"Müslüman milletlerin birbirlerine sarılarak bir bütün teşkil etmeleri ve birlikte yükselmeleri idealini"* anlattığı *Hakkın Sesleri*'ne; *"yurt ve millet şiirlerine"* örnek olarak da *Kosova*'ya ve yine *Asım*'ın bir bölümü olan *Çanakkale Şehitleri*'ne yer verilmiştir. Bu kitabın 1959'da okutulmaya başlanan birinci sınıf cildiyle birlikte daha önce bazı kitaplarda sadece adı geçen *İstiklal Marşı* edebiyat kitaplarımızdaki yerini alır. Aynı kitabın 1987 basımında ise *İstiklal Marşı* ayrıca kitabın girişine de eklenmiştir. Kitapta Banarlı'nın, *"İstiklal Savaşı'mızda, "Yunanlıların Bursa'yı işgal ettikleri günlerde"* yazıldığını söylediği *Bülbül* şiirine de yer verilir.

1960'a gelindiğinde ise *Türk Dili ve Edebiyatı 3*'te (Mustafa Nihat Özön, Kemal Demiray; 1960) Ersoy'un yalnızca "Bayram" şiiri bulunmaktadır ve aynı kitabın bir ve ikinci sınıflar için olan ciltlerinde şairin herhangi bir eserine rastlanmaz. Ancak bu kitabın da 1980'den sonraki basımlarında *İstiklal Marşı* giriş bölümünden önceki ilk sayfaya eklenmiştir. *Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı 1*'de (Suut Kemal Yetkin, Sıdıka Arıkan; 1961) Mehmet Akif'in *Küfe* ve *Çanakkale Şehitleri* isimli eserlerine ve aynı kitabın üçüncü sınıf cildinde *Resmim İçin*'in bir dörtlüğüne ve *Ressam Haklı* şiirine ilk ve son kez yer verilmiştir. Yine ilk kez şairin *"milli ve iman yüklü"* vasıflarından bahsedilmemiştir ve bu, 1976'ya kadar böyle sürer. 1965 yılında okullarda okutulmaya başlanan *Türk Dili ve Edebiyatı*'nın (Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü, Ömer Özcan; 1965) birinci sınıf kitabında yine "Küfe"ye rastlanır. Bu kitaba da *İstiklal Marşı* dâhil edilmiştir. Ancak aralardaki bazı kitaplarda "İstiklal Marşı"nın olmaması, bunun o dönemde bir zorunluluk olmadığını gösterir; yani bu eseri kitaba eklemek hala yazarın tercihidir. Aynı kitabın lise üçüncü sınıf cildinde tekrar şairin "Çanakkale Şehitleri" ve "Bülbül" eserlerini görürüz. Bu kitapların da 1975 basımında giriş bölümünden önceki sayfaya "İstiklal Marşı" eklenmiştir.

1967'de okutulmaya başlanan *Türk Edebiyatı -Batı Örnekleriyle Birlikte-* isimli kitabın birinci cildinde "Küfe"ye, ikinci ciltte *Safahat*'ten oldukça küçük bir parçaya, üçüncü ciltte ise yine "Çanakkale Şehitleri"ne yer verilmiştir.

1975'te ise İhsan Yaşar Balkır'ın hazırladığı *Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı* okutulmaya başlanmış ve bu kitabın üçüncü sınıf cildinde "Kendim İçin" diye bir şiirinden alınan bölümün yanı sıra "Asım" ve "İstiklal Marşı"; ikinci ciltte ise yalnızca "İstiklal Marşı" içeriğe alınmıştır. Mehmet Kaplan'ın 1976'da okutulmaya başlanan kitabı *Edebiyat*'ın birinci sınıf cildinde "İstiklal Marşı"na, ikinci sınıf cildinde ise yine *Çanakkale Şehitleri*'ne yer verilmiştir. Üçüncü sınıf kitabında çok uzun zamandır karşılaşmadığımız *Süleymaniye Kürsüsü'nde* tekrar içeriğe alınmış, şairin *Berlin Hatıraları* da buna eklenmiştir. Bu eserlerle birlikte, Mehmet Akif'in yine uzun zamandır üstünde durulmayan dünya görüşünün de bir nebze tekrar dile getirildiği görülür.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Daha önce de söz ettiğimiz gibi Yakup Kadri'nin müfredata alınan eserleri dönemden döneme çok fazla çeşitlilik göstermez; ancak üstünde durulması gereken bazı noktalar olabilir.

Yazarın, bütün dönemler dikkate alınarak bakıldığında en çok okutulan eserleri *Kiralık Konak* ve *Yaban*'dır. *Kiralık Konak*'a Özön'ün kitabında; *Ankara*'ya ve *Yaban*'a ise eserler yazıldıktan iki yıl sonra Sevük'ün kitabında yer verildiğini söylemiştik. Bunlardan Cumhuriyet'in ilk on yılını üç dönem halinde işleyen *Ankara* 1959 yılında Nihat Samî Banarlı'nın *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı*'ndan sonra 1975'te ve 1976'da kitaplara tekrar girer. Yazarın *Ergenekon* kitabından *Türk Neferi* isimli yazısı ise en son 1952'de Özön'ün *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı* kitabında işlenir. "Ferdiyet ve Şahsiyet", "İrfan ve Vicdan" gibi makalelerine 1967'den sonra Behçet Kemal Çağlar, Ekrem Yirmibeşin ve İhsan

Yaşar Balkır'ın kitaplarında rastlanır. Mehmet Kaplan ise Yakup Kadri'nin çok partili döneme geçişin bazı özelliklerini ve hayal kırıklıklarını işlediği *Panorama* romanına yer veren tek yazardır.

Halide Edip Adıvar

Yakup Kadri'nin edebiyat kitaplarındaki sabitliği Halide Edip için de geçerlidir. Yazarın en çok geçen eserleri *Sinekli Bakkal, Son Eseri, Dağa Çıkan Kurt*'tur. Daha önce de bahsettiğimiz *Son Eseri, Dağa Çıkan Kurt* ve *Vurun Kahpeye*'de görülen dönemsel değişiklikler dışında yazarın 1936'da yazdığı *Sinekli Bakkal* romanı ilk kez Abdurrahman Nisari'nin 1955'te okutulmaya başlanan *Metinle Türk Edebiyatı* kitabında yer almıştır. Bu sefer, Halide Edip'ten yeni lisan ve Milli Edebiyat tartışmalarının olduğu bir dönemde *"o zamana kadar alışılmamış bir söz dizimi ve sade bir dille yazdığı hikâye ve romanlarıyla yenilik hareketinin tutulmasında büyük emeği geçmiş bir yazar"*[66] olarak bahsedilir. Roman bundan sonraki kitaplarda da büyük çoğunlukla yer alır. Adıvar'ın diğer romanı *Ateşten Gömlek* ise Sevük'ün kitabından sonra tekrar ancak yine 1955'te Nisari'nin lise ikinci sınıf kitabına dâhil olur ve bu roman bir kez daha 1967'de okutulur (*Türk Edebiyatı -Batı Örnekleriyle Birlikte-;* Behçet Kemal Çağlar, Ekrem Yirmibeşin).

Yahya Kemal Beyatlı

Yahya Kemal Beyatlı, lise edebiyat kitaplarında en çok karşılaşılan isimlerden biridir. Ancak şairin kitaplarda yer verilen eserleri dönemsel olarak çeşitlilik göstermiştir. 1950'lere kadar "Abdülhak Hamid'e Gazel", "Açık Deniz", "Mâhûrdan Gazel", "Mehlika Sultan", "Rindlerin Ölümü", "Ses", "Deniz Türküsü", "İstanbul'u Alan Yeniçeriye Gazel" gibi eserleri okutulmuş, 1950'den sonra

66 Abdurrahman Nisari, *Metinle Türk Edebiyatı 3*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1955, s:276.

ise bunların bir kısmı kalıcı olurken, büyük çoğunlukla yer verilen eserleri kitaptan kitaba değişmiştir.

Şairin bu tarihten sonra en çok eserine yer veren yazarlardan biri Nisari'dir (1951). Kitapta 1930 ve 1940'lardan farklı olarak şairin sade bir dille yazdığı Gece, Eylül Sonu, Akıncı, Geçmiş Yaz ve Itri şiirlerine ayrıca "Kafiye" ve "Şiir" isimli makalelerine yer verilmiştir. Bunlardan "Akıncı", "Itri" ve "Geçmiş Yaz" bundan sonraki her dönemde okutulurken, şairin bu makalelerine bir daha yer verilmez. Eylül Sonu ve Gece ise 1960'tan sonra kitaplarda yer almaz. Bu dönem içinde Banarlı'nın kitabında (1955) şairin "Yol Düşüncesi"nin yanı sıra "Vatan" makalesi de bulunur ve bu eserler bundan sonra incelediğimiz dönemler içinde mutlaka tekrar geçmiştir. "Sessiz Gemi" de yine bu kitapta ilk kez geçer; ancak kitaplardaki varlığını yine bizim kapsadığımız dönem içinde ancak 1953'e kadar sürdürebilir. Yahya Kemal'in özellikle bu dönemlerde revaçta olan "Yol Düşüncesi" gibi kahramanlık ve vatan üstüne eserleri bundan sonraki dönemde daha fazla önem kazanacaktır.

1960'ta Özön ve Demiray'ın kitabında şairin "Memleketten Bahseden Edebiyat" isimli makalesine yine "Yol Düşüncesi" eşlik eder. "İstanbul'un Fethini Gören Üsküdar" ise 1961'de Banarlı'nın kitabında okutulan tek Beyatlı şiiridir. Şiir Banarlı'nın deyimiyle "Üsküdar Türkleri"nin on beşinci yüzyılda *"tam elli üç gün, bizim, İstanbul'u nasıl fethettiğimizi, kalpleri duracak bir şekilde"* izlemesini anlatır. Bu şiir bir kez daha Mehmet Kaplan'ın 1977 yılında kabul edilen kitabında yer alır. Aradaki dönemde ise diğer kitaplarda bir yandan şairin, "Deniz Türküsü", "Itri" ve "Yol Düşüncesi" eserleri okutulmaya devam ederken, 1967'de Çağlar ve Yirmibeşin'in hazırladığı üçüncü sınıf kitabında Ayla Adile'nin Yahya Kemal'le yaptığı bir röportaja ve şairin "Üsküdar'ın Dost Işıkları" şiirine ve uzun zamandan sonra ilk kez dili oldukça ağır olan "Mâhûrdan Gazel"e yer verilmiştir. "Üsküdar'ın Dost Işıkları" şiirinin üzerine çalışmalar bölümünde öğrencilerden *"Kalbim, kanım, dilim ve mizacımla sizdenim"* sözünün anlamı üstünde durulması istenmiştir.

Balkır'ın 1975'te okutulmaya başlanan kitabında ise yine dili oldukça ağır olan "Alparslan'ın Ruhuna Gazel" ve "Süleymaniye'de Bayram Sabahı" isimli eserine ilk kez yer verilmiştir. Öğrencilere yine bu şiirlerle ilgili olarak *"Dili bir, gönlü bir, imânı bir olanların mabede kattığı nedir?", "Ta Malazgirt ovasından kopup gelen, "ûlvi eser"in yaratıcısı, sahibi olan bu Türkoğlu'nda şair neyi anlatmak istemiştir?"*[67] gibi sorular yöneltilir. 1976 ve 1977'de kabul edilen bir ve üçüncü sınıf kitaplarında ise Mehmet Kaplan şairin "Akıncı", "Süleymaniye'de Bayram Sabahı" eserlerinin yanı sıra "Selimnâme" isimli terkib-i bendine yer vermiştir. Kaplan öğrencilere bu şiirin yazılma amacının *"tarihi hadiseleri tespit ve hikâye etmek değil, Türk tarihinde önemli yer tutan bir kahramanı ve onun vasıtasıyla Türk milletini yüceltmek"* olduğunu özellikle belirtmiştir. Şiirde *"baştan sona kadar hâkim olan kahramanlık duygusu"* ise bir *"kuvvet gösterisinden ibaret değil, yüksek bir ideali gerçekleştirme gayesine"*[68] bağlıdır. Kaplan şairin bu şiirlerine ek olarak kitaplarında bazı makalelerine de yer vermiştir. Bunlardan biri Türk İstanbul'dur. Beyatlı bu yazısına İstanbul mimarisiyle *Türklüğün özellikleri* arasında kurduğu bağlantıyı konu etmiştir:

> Türklüğün yeryüzünde, güzellik namına, başka bir eseri olmasaydı, yalnız bu şehir, onun nasıl yaratıcı bir kudrette olduğunu ispat etmeye kifayet ederdi... Eski Bizans harabesi üstüne kurulan Türk İstanbul, selefinden bambaşka bir hüviyetteydi ve yalnız kendini kuran milletin milliyetinin bir ifadesi gibiydi. [69]

Kaplan'ın lise üçüncü sınıflar için hazırladığı kitapta (1977) ise yer alan makale "Ezansız Semtler"dir. Makale şöyle başlar:

> Kendi kendime diyorum ki: Şişli, Kadıköy, Moda gibi semtlerde doğan, büyüyen, oynayan Türk çocukları milliyetlerinden tam

67 İhsan Y. Balkır, *Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı 3*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1975, s: 154.

68 Mehmet Kaplan, *Edebiyat 3*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977, s: 115.

69 Mehmet Kaplan, *Edebiyat 1*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1976, s: 287-288.

> bir derece nasip alabiliyorlar mı? O semtlerdeki minareler görülmez, ezanlar işitilmez, Ramazan ve kandil günleri hissedilmez. Çocuklar müslümanlığın çocukluk rüyasını nasıl görürler?[70]

Şair, yazının geri kalanında semtlerin "alafrangalılaşmasının" çocukları Türklük benliğinden nasıl uzaklaştırdığına değinir. Kaplan da bunu şöyle açıklamıştır:

> Beyatlı bu makalesinde Batılılaşma karşısında Türklerin milli ruhlarını kaybetmelerinden duyduğu endişeyi ortaya koyar.[71]

Yazar, metin üstüne çalışmalar bölümünde de öğrencilere bu yönde sorular yöneltmiş ve Yahya Kemal'in şiirleriyle makale arasındaki bağlantıları açıklamıştır. Bu açıklamalar şairin seçilip kitaplara konulan şiirleri hakkında genel bir bilgi vermesi açısından önemlidir:

> Bu makalenin Yahya Kemal Beyatlı'nın şiirleriyle münasebeti vardır. Yazının sonunda Yahya Kemal Beyatlı Büyükada'da bir bayram namazına gidişini hikâye ediyor. Bu bize onun Süleymaniye'de Bayram Sabahı şiirinin yazılış sebebini açıklayabilir. Süleymaniye'de Bayram Sabahı şiiri de İslamiyet ve Türklük arasındaki münasebet fikrine dayanır. Aynı tarih ve ülkenin çocuğu olarak sizin de konu üzerinde düşünmeniz gerekir.[72]

Ziya Gökalp

Ziya Gökalp de lise edebiyat kitaplarında en çok rastlanan isimlerdendir. 1950'lerin kitaplarında ona ayrılan yer bir hayli artmış ve sonra da böyle devam etmiştir. 1930'lu ve 1940'lı yıllarda Gökalp'in *Türkçülüğün Esasları* kitabından "Ahlaka Doğru", "İlime Doğru", "Tevfik Fikret ve Rönesans", "Yazı Dili ve Konuşma Dili" yazılarına ve *Yeni Hayat*'tan "Lisan ve Din" şiirlerine yer verilmiştir. Bu makaleler, yazarın genelde Batılılaşma sürecinde dil,

70 Mehmet Kaplan, *Edebiyat 3*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977, s: 292.

71 a.g.e: 294

72 a.g.e: 295

din, ahlak, ilim gibi bazı kavramların algılanması ve düşünülmesi üzerine yazdıklarını kapsar. Bunlardan "Ahlaka Doğru" bir daha 1975'te (İhsan Yaşar Balkır, 1975), "İlime Doğru" incelediğimiz dönemlerin hepsinde, "Yazı Dili ve Konuşma Dili" 1970'lere kadar her dönemde en az bir kitapta yer alırken "Tevfik Fikret ve Rönesans" bir daha geçmez.

Güzel dil Türkçe bize
Başka dil gece bize
İstanbul konuşması
En ince en saf bize
ya da
Uydurma söz yapmayınız
Yapma yola sapmayınız
Türkçeleşmiş Türkçedir
Eski köke sapmayınız"[73]

gibi dörtlüklerden oluşan "Lisan" şiiri ise yine her dönemde mutlaka yer verilen edebî eserlerimizdendir.

Gökalp'ın kitaplara alınan eserleri dönem dönem farklılık gösterir. 1950'lerin ilk yıllarında Nisari'nin kitabında, "Milli Zevk" ve "Milli Vezin" gibi yazarın her milletin *"milli bir zekinin"* olması gerektiği; bunun da ancak *"halka doğru gitmek, halk sanatlarından uzun uzadıya bedii bir terbiye almak"* yoluyla elde edilebileceğini; ayrıca Türklerin asıl vezninin aruz değil hece vezni olduğunu, bunun da yine *"halkın sinesinde saklı"* olduğunu anlattığı makalelere yer verilmiştir ve bunlar "Yardımcı Okuma Parçaları"dır. Nisari, ikinci sınıf kitabında ise Gökalp'ın "Garba Doğru" denemesi bulunur. Gökalp bu yazısında anlattığı düşüncelerini bu son cümlede toplar:

73 Mustafa N. Özön, *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi,* İstanbul: Devlet Matbaası, 1934, s:167.

> Türk milletinden, İslam ümmetinden, Garp medeniyetindenim.[74]

Bu tarihten sonra kitaplarda Gökalp'ın genelde Türkçülük üstünde durduğu yazılarına rastlanır. 1955 yılında Banarlı, Gökalp'ın "Vatan ve Çobanla Bülbül" isimli şiirlerinin yanı sıra "Bedii Türkçülük" ve "Felsefi Türkçülük" makalelerine de yer vermiştir ve bunlar üstüne yapılan çalışmalarda öğrencilere *'Şarkılarım hani, yuvam nerede?' mısralarıyla, 'Şarkı ölsün, yok tasa; Türkülerim yaşar, söyler halk dili' sözlerini birleştiriniz. Yazar bu sözleriyle ne demek istiyor? Ayrıca şarkı, divan şiirine Türk şairleri tarafından halk koşma ve türkülerinden alınan ilhamla ilave edilmiş, milli bir söyleyiş olduğuna göre, Gökalp'in 'Şarkı ölsün, türkü yaşasın' demesi yerinde bir söz müdür?*"[75] ya da " *Gökalp 'ilimde milliyetçilik olmaz fakat felsefede milliyetçilik olabilir' düşüncesini hangi delillere dayanarak söylüyor?*" [76] gibi sorular yöneltilmiştir.

1959'da ise Özön ve Demiray'ın birinci sınıf kitabında Ziya Gökalp'in "Ahlak" başlıklı

> Ahlak yolu pek dardır.
> Tetik bas, önü yardır
> Sakın 'hakkım var'deme
> Hak yok, vazife vardır
> Hak milletin, şan onun
> Gövde senin, can onun
> Sen öl ki o yaşasın
> Dökülecek kan onun"[77]

74 Abdurrahman Nisari, *Metinle Türk Edebiyatı 2*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1955, s: 230.

75 Nihat S. Banarlı, *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı 3*, İstanbul : Remzi Kitabevi, 1955, s: 161.

76 Mustafa N. Özön ve Kemal Demiray. *Türk Dili ve Edebiyatı 1*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1959, s:105.

77 İhsan Y. Balkır, *Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı 3*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1975, s: 122.

gibi dörtlüklerden oluşan şiirine ve gazetelerin *"milli vatan ve milli devlet"* üstünde en önemli etkenlerden biri olduğundan bahsettiği "Yirminci Yüzyılın Önemli Müessesesi Gazetedir" isimli makaleye yer verilmiştir. Yine aynı yazarların üçüncü sınıf kitabında Gökalp'ın "Vatani Ahlak" yazısı okutulmuş ve metin üstüne *"Türklerde vatani ahlakın ilkeleri nelerdir?", "Mete Tatarlara karşı ne zaman ve ne için savaş açmaya mecbur oluyor?" "Devletle millet beraberliğinin önemini açıklayınız.", "Yazar, vatani ahlakın başka ahlaklardan daha üstün olması gerektiğini belirtiyor. Sebebini açıklayınız."* gibi sorular sorulmuştur. Banarlı'nın 1961'de kabul edilen ikinci sınıf kitabında ise yine bu yazıya yer verilmiştir.

Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü ve Ömer Özcan'ın 1966'da okutulmaya başlanan lise ikinci sınıf kitabına da *Türkçülüğün Esasları*'ndan alınan bir bölüm "Milli Dayanışmayı Güçlendirmek" başlığıyla dâhil edilmiştir. Yine aynı yazarların lise üçüncü sınıf kitabında (1968) Gökalp'ın "Vatan" ve "Lisan" şiirlerinin yanı sıra yazarın aynı kitabından alınan bölümler "Türkçülük Nedir" ve "Edebiyatımızın Tahris ve Tezhibi" başlığıyla yer alır.

Balkır'ın 1975 yılında okutulmaya başlanan kitabında yazarın Genç *Kalemler* dergisinde yayımlanan "Yeni Hayat" *ve* "Yeni Kıymetler" makalelerine yer verilmiştir. Balkır'a göre bu yazı *"Gökalp'in sonraları kuracağı Türkçülük sisteminin çekirdeğini taşıması; programın çizeceği 'inkılapların' ana düşüncesi olması bakımından"*[78] önemlidir. Bu kitapta da yine "Ahlaka Doğru" makalesi içeriğe alınmıştır.

Mehmet Kaplan'ın 1976'da liselere giren birinci sınıf kitabında ise "Fert ve Cemiyet", "Aile ve Millet", "İş ve Düşünce", "Milli Mefkûre", "Dünyaya Nasıl Bakmalı" başlıkları altında Ziya Gökalp'ın yazılarından bölümlere yer verilmiştir. Her bir parça-

78 Mehmet Kaplan, *Edebiyat 1*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1976, s: 281, 282, 283.

dan sonra da öğrenciler, *"Biz iyilik yapınca mı yoksa kötülük yapınca mı seviniriz?, "Bir masa veya bir saat yapmak için nelere dikkat etmemiz gerektiğini yazılı olarak anlatınız", "Yeni doğan bir çocuk, dağ başına bırakılsa acaba kendi kendine yaşayabilir mi? Buna göre aile ve cemiyete neler borçlu olduğumuzu açıklayınız.", "Kendinize göre bir kelime uydursanız, bunu herkese kabul ettirebilir misiniz? Dili fert mi yaratır, millet mi?"*[79] şeklinde sorularla metin çalışmalarına yönlendirilmiştir.

Kaplan'ın lise üçüncü sınıf kitabındaysa yazarın "Türkçülük Nedir?" isimli yazısına yeniden yer verilmiş ve bundan sonra da *"Ziya Gökalp'e göre milliyeti ırk ve kan esaslarına dayandırmak doğru mudur? Değilse, bunun ilmi delilleri nelerdir?"* ve *"Aynı topraklar üzerinde yaşayan ve ortak kültüre sahip olan insanları çeşitli adlarla birbirinden ayırmak gerçeğe uyar mı? Böyle bir ayırım o topluma ne gibi zararlar verir? Bu tür ayırımların önüne nasıl geçilebilir?"*[80] şeklinde sorularla *fikirler* pekiştirilmiştir.

Refik Halit Karay

Milli mücadele karşıtı yazıları nedeniyle "yüzellilikler" listesine alınan ve 1922'de memleketi terk etmek zorunda kalan Refik Halit yurda ancak 1938'de çıkan af kanunuyla dönebilmiştir. En önemli eserlerini 1919-40 yılları arasında vermiş olan Karay, edebiyat dersi kitaplarına ilk olarak 1952'de Mustafa Nihat Özön'ün *Açıklamalı Türk Dili ve Edebiyatı*'nda yazarın *Memleket Hikâyeleri*'nden alınan üç parçayla geçmiştir. Bundan sonra, 1955 yılında Nihat Samî Banarlı'nın üçüncü sınıf kitabında *Bir İçim Su* isimli eserinden bir bölüme okuma parçası olarak yer verilmiştir. Kitapta Refik Halit'ten ya da eserlerinin özelliklerinden hiç bahsedilmez. Yine 1955'te yazarı kitabına dâhil eden diğer isim Abdurrahman Nisari'dir. Bu kitapta Karay'ın yaşamına ve

79 Mehmet Kaplan, *Edebiyat 3*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977, s: 278.

80 İsmail H. Sevük, *Edebi Yeniliğimiz*, İstanbul : Devlet Matbaası, 1930, s: 498.

eserlerine kısaca değinilmiş ve yine *Memleket Hikâyeleri*'nden bir parçaya yer verilmiştir.

Yazara bir kez daha Mustafa Nihat Özön ve Kemal Demiray'ın hazırladığı 1959 yıllı birinci sınıf kitabında rastlanır. Bu kitapta yer verilen parça ise II. Abdülhamit devrinden Birinci Dünya Savaşı sonlarına kadar geçen dönemi, çeşitli insanları, gelenekleri, görenekleri ve devrin tarihsel gelişmelerini anlattığı *İstanbul'un İçyüzü* adlı eserden alınmıştır. Eser üstüne dil ve anlam çalışmaları yapılmıştır.

1960'lı yıllarda Karay'a yalnızca iki kitapta yer verilmiştir; bunlar 1961 yılında *Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı 1* (Suut Kemal Yetkin, Sıdıka Arıkan) ve 1967'de ise *Batı Örnekleriyle Birlikte Türk Edebiyatı 2*'dir (Behçet Kemal Çağlar, Ekrem Yirmibeşin). 1961 yılının kitabında *Tanıdıklarım*'dan alınmış bir hatıra yazısına; 1967 yılında ise *Eskici* isimli bir hikâyesine yer verilmiştir. Bu kitapta Karay'dan *"yazı dilimizin sadeleşmesi akımına, o zamanki Fecr-i Ati gençleri arasında ilk uyan, bu ilk güzel örnekleri verenlerden biri"*, *"edebiyatımızda ilk memleket hikâyecisi"* olarak bahsedilmiştir. Yazarın sürgün yaşadığından söz eden kitapların tümünde onun bu durumunun nedeni olarak sadece İttihat ve Terakki'ye karşıt tutumu gösterilmiştir.

Falih Rıfkı Atay

Falih Rıfkı Atay incelediğimiz dönem boyunca edebiyat kitaplarında en çok rastlanan yazarlardandır. İlk kez 1930'da İsmail Habib Sevük'ün *Edebi Yeniliğimiz* kitabında ismi geçmiştir. Sevük, Atatürk'e yakınlığıyla tanınan ve 1922'de Bolu milletvekili olan yazarın *ilk edebi mahsulü* olan *Ateş ve Güneş*'ten şöyle bahseder:

> Ateş ve Güneş"te Türklüğün çölde yarattığı kahramanlık destanında insan'ate aksetmiş sıcak bir gölge vardır. Uzun ve nihayetsiz bir cehennem gibi serilen Sina çöllerinde Türkün hudutsuz kahramanlığını evvela o eser anlattı.[81]

81 a.g.e: 500

Deniz Aşırı'da *"Cenubi Amerikanın bize uzak ve meçhul olan hususiyetleri"* anlatılmış; *Yeni Rusya* ve *Faşist Roma, Kemalist Tiran, Kaybolmuş Makedonya* kitaplarında ise Atay *"bir Türk inkılapçısının gözüyle bakarak"* gezmiş, *"Yeni Rusya'yı, yeni rejimlerin muvaffak olmak ve kökleşmek itibariyle ne gibi şeyler yapması ve ne gibi şeylerden istifade etmesi lazımgeleceği noktasından"* tetkik etmiştir. Sevük, bu kitabın önsözünden bir alıntı yaparak yazarın Rusya'yı ele alışına bir açıklama getirmiştir:

> Kızıl Rusyanın hergün için için yıkıldığını zannetmekten hoşlananlar, benim mektuplarım bu zanlarına kuvvet vermediği için, bana kızdılar ve memlekette Bolşevik propagandasına bilmeyerek yardım ettiğimi söyler gibi oldular. Kitabımda Marksizm bahislerine girmiş değilim. Ben bizim kalabalığımıza benzeyen bir kalabalığı garplılaştırmak, geri bir memleketi ileri götürmek için kızıl komşumuzun tecrübelerini ve metotlarını tetkik ettim.[82]

Sevük, yazarın *Faşist Roma* kitabından bahsederken özellikle *Kaybolmuş Makedonya* için hissettikleri üstünde durmuştur:

> Eyüp kadar Türk olarak alıştığımız Manastır, ötede Kosava, Üsküp; Başımın içini Osmanlı hatırasının sert dalgaları karıştırıyor. Bu hatıralar imparatorluk kartalının kanat parçaları, dökülmüş etleri, yolunmuş derisi, artık hayat verilmesi mümkün olmayan ceset parçalarıdır.[83]

Mustafa Nihat Özön de kitabında (*Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*; 1934) Atay'ın bu eserleri dışında *Eski Saat* ve *Zeytindağı*'ndan parçaların yanı sıra gazete yazıları bölümünde *Türk Yurdu*'nda yayınlanmış *Teknik* isimli makalesine yer vermiştir. Özön'ün bu kitabının 1941 basımında (*Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*) ise *Faşist Roma, Kemalist Tiran, Kaybolmuş Makedonya*'dan alınan bölümler kitaptan çıkarılmıştır.

1950'lerin kitaplarında Atay'a ayrılan yer, diğer yıllara oranla daha az olmakla birlikte yine de bu dönemin birçok kitabında

82 a.g.e: 500

83 a.g.e: 500

yazara rastlanır. 1951'de Abdurrahman Nisari'nin birinci sınıf kitabında *Bizim Akdeniz* isimli eserinden Akdeniz'in milliliğinden bahseden üç paragraflık bir bölüme yer verilmiştir. Parçadan sonra gelen "Düşünceler Üstüne Çalışmalar" bölümünde ise *"Akdeniz kıyılarında, Anadolu dağlarının önüne yerleşmeye özenen istilacıları Türk milleti niçin söküp atar?; Cumhuriyet devrinde bunlardan (Türk Akdeniz'inde bizim olan ve olmayan bütün medeniyet hatıralarından) daha ileri bir medeniyet kurmak Türk milletine ne gibi faydalar sağlar? Bütün mazileri geride bırakacağız cümlesini bu bakımdan açıklayınız"*[84] gibi sorular yöneltilmiştir.

Mustafa Nihat Özön'ün dördüncü sınıf kitabında ise (*Açıklamalı Türk Dili ve Edebiyatı*; 1952) yazarın önce "Neferim Mehmet" adıyla *Yeni Mecmua*'da yayınladığı, sonra da "Toprağın Çocuğu" ismiyle *Eski Saat*'e aldığı yazıya yer verilmiştir. Yazının bu kısmında Atay, Birinci Dünya Savaşı sırasında yedeksubay olarak katıldığı Dördüncü Ordu Karargâhı'nda, namzetlikten subaylığa geçtiğinde kendisine verilen emirleri anlatır. Atay'ın aynı kitapta yer verilen ikinci yazısı ise yine *Eski Saat*'in "Son Yazılar" bölümünden alınmıştır. Bu yazıda da, *Bizim Akdeniz*'den alınan parça gibi, yaylaların Türklüğünden, *Türkün beşiği* olduğundan vb. bahseder.

1955 yılında *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı* kitabında Banarlı, yazarın *Deniz Aşırı* isimli eserinden "Rio'da Gördüklerimiz" başlıklı yazıya yer vermiştir ancak yazı üstüne çalışma yapılmamıştır.

Yine 1955 yılında okutulmaya başlanan Nisari'nin lise üçüncü sınıf kitabında Atay'ın *Zeytindağı* eserinden "Çöl Destanı" ve "Son" başlıklı bölümlere yer verilmiştir. Nisari'nin, yazarın *"en olgun eseri sayıldığını"* söylediği *Zeytindağı*, Atay'ın Birin-

84 Abdurrahman Nisari, *Metinli Edebiyat Bilgisi 1*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1951, s: 7.

ci Dünya Savaşı'nda Dördüncü Ordu Komutanı Cemal Paşa'nın karargâhında çalıştığı dönemdeki *çöl harbi* hatıralarını konu alır. Parça üstüne yapılan çalışmalarda öğrencilere *"1915'te Mısır üzerine yürüyen ordunun hangi şartlar altında gitmiş olduğunu anlatınız. Yazar, bu çöl seferini niçin 'destan' kelimesiyle ifade etmiştir? Türk ordusunu Mısır üzerine yürütmekte Almanların nasıl bir maksat gütmüş olduğunu bu parçaya dayanarak açıklayınız"* gibi sorular yöneltilmiştir.

1958'de okutulmaya başlanan *Türk Dili ve Edebiyatı 2* kitabında (Mustafa Nihat Özön, Kemal Demiray) ise yazarın iki gazete yazısına yer verilmiştir. Bunlardan biri genel olarak havacılığın gelişiminden, diğeri ise Frankfurt etrafındaki kaplıcalardan bahseder. Suut Kemal Yetkin ve Sıdıka Arıkan'ın, yine 1958 yıllı üçüncü sınıf kitabında (*Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı 3*) da yazarın *Deniz Aşırı* eserinden "Gidiş Günü" isimli yazısı alınmıştır. Bu iki kitapta yapılan parça seçimi, konu bakımından diğerlerine göre oldukça farklıdır.

Yine Mustafa Nihat Özön ve Kemal Demiray'ın *Türk Dili ve Edebiyatı 1* (1959) kitabında, Atay'ın anı kitaplarından biri olan *Çankaya*'dan "Conkbayırı Savaşı" bölümü alınmış, yazının konusu ve yazıldığı dönem hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Bu bilgilerden sonra gelen paragrafta ise şu sözlerle parçanın anlamı pekiştirilmiştir:

> Bu savaşlarda Türk askerinin, düşmanın karadan ve denizden yaptığı saldırılarını önemsemeyerek ölümü göze alışının sebebi nedir? Bu, Türk komutanının, Türk askerinin engin vatan ve millet sevgisinden başka hiçbir şey değildir. Türk milletindeki bu haslet tarihimiz boyunca kahraman ordularımızın daima güç kaynağı olmuş; Çaldıran'da, Kosova'da, Mohaç'ta, İstanbul'un fethinde, Çanakkale Savaşları'nda, Kurtuluş Savaşı'nda silahların üstünlüğünden çok millet ve vatan sevgileriyle, şehitlik en yüce bir mertebe sayılarak, zaferlere ulaşılmıştır.[85]

85 Mustafa N. Özön ve Kemal Demiray. *Türk Dili ve Edebiyatı 1*. İstanbul: İn-

1960'lara gelindiğinde ise Atay'a kitaplarda ayrılan yer, oldukça artış gösterir. Hatta yazarın, ders kitaplarında en çok yer aldığı dönem budur. Yine Mustafa Nihat Özön ve Kemal Demiray'ın kitabıyla devam etmek gerekirse, 1960 yılında okutulmaya başlanan *Türk Dili ve Edebiyatı 3*'te Atay'ın *Dünya* gazetesine yazdığı *Bayram* isimli bir yazısına rastlanıldığı görülmektedir. 1961'de Nihat Samî Banarlı'nın kitabında ise yazarın Atatürk'le ilgili birkaç anısını anlattığı "Şeref" isimli yazısına yer verilmiştir. Yazıdan sonra da öğrencilere *"Okuduğunuz parçaya göre Atatürk gururlu mudur? Şahsi gururla millet gururu aynı şey midir?"*[86] gibi sorular yöneltilmiştir.

Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı 1'de (Suut Kemal Yetkin, Sıdıka Arıkan; 1961) ise yazarın *Taymis Kıyıları* ve *Hind* kitaplarından "Terbiye" ve "Tac Mahal" isimli birer seyahat yazısı bulunmaktadır. 1965 yılında kabul edilen *Türk Dili ve Edebiyatı 1*'de (Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü, Ömer Özcan) de yine *Taymis Kıyıları*'ndan Londra ve İstanbul'u şehirleşme açısından karşılaştıran bir yazı yer almaktadır.

1967'de kabul edilen *Türk Edebiyatı 3*'te (Behçet Kemal Çağlar, Ekrem Yirmibeşin) de *Bizim Akdeniz*'den Isparta'nın görünüşünü çizen ve tarihçesini anlatan bir yazıya; yine *Şeref*'e ve *Çankaya*'dan bir bölüme rastlanılmaktadır. Kitapta bu yazının teması, *"Mütarekenin ümitsizlikler, şüpheler, kederler ve teessürlerle dolu günlerinde alınan büyük müjdenin gönül coşturan kutsal ürpertisini aksettiren satırlar, büyük kurtarıcıya nasıl bitmez tükenmez bir minnet duymamız gerektiği"*[87]dir. Yine aynı kitabın birinci sınıf cildinde tekrar *Taymis Kıyıları*'ndan *Terbiye* isimli yazısına yer verilmiştir. Bu kitabın ikinci cildinde ise yine *Deniz*

kılap Kitapevi, 1959, s: 45.

86 Nihat S. Banarlı, *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı 2*, İstanbul : Remzi Kitabevi, 1960, s: 192.

87 Behçet K. Çağlar ve Ekrem Yirmibeşin. *Türk Edebiyatı -Batı Örnekleriyle Birlikte- 3*, İstanbul: Kanaat Yayınları, 1967, s: 173.

Aşırı'dan *Rio'da Gördüklerimiz* yazısına ve yazarın *Çile* adını taşıyan makaleler kitabından alınmış *Arife* isimli bir yazısına yer verilmiştir. Bu yazıda Atay, Meşrutiyet'ten bu yana yazı dilinin konuşma diline yaklaşan sadeliğe nasıl ulaştığını anlatır.

1968 yılında kabul edilen Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü ve Ömer Özcan'ın hazırladığı üçüncü sınıf kitabında (*Türk Dili ve Edebiyatı 3*) ise *Zeytindağı*'ndan alınmış "Bizim İmparatorluk" isimli bir parçaya yer verilmiştir. Bu parçada yazar, *"Saltanatın Suriye'de, Filistin ve Hicaz'daki son senelerinin manzarası"* nı çizmiş; *Zeytindağı*'nın tepesinden çevreyi tanıtmış ve bu topraklar ile Osmanlı'nın durumu arasında bağlantılar kurup çeşitli yargılarda bulunmuştur. Parçadan sonra *"Zeytindağı'nın tepesinde görülen yerler ve Türk bayrağıyla imparatorluk arasındaki bağlantı nedir?"*, *"Osmanlı İmparatorluğu'nda azınlıkların imtiyazlı oluşlarını ve bunun acı sonuçlarını, tarih bilginize dayanarak açıklayınız"*[88] gibi sorular yöneltilmiştir. Yine bu kitapta *Çankaya*'dan alınmış "Dil" isimli yazıya yer verilmiştir. Burada da yazar, Türkçe'nin bağımsız dil olması için Atatürk'ün giriştiği dil devrimini, onun kişisel özellikleriyle bağdaştırarak anlatır. Parça üstünde çalışmalar bölümünde de öğrencilere bu yönde sorular yöneltilmiştir: *"Yazıda Atatürk'ün üç özelliğinden söz ediliyor. Bunlar nelerdir? Bu özelliklerle dil konusunda nasıl bağlantı kuruluyor?; Dilin sadeleşmesinin tez elden yapılmasında Atatürk'ün hangi tutumu etkili olmuştur?"* [89] vb.

İncelediğimiz dönem içinde Falih Rıfkı Atay'a yer veren son kitap, 1975'te kabul edilen *Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı 3*'tür (İhsan Yaşar Balkır). Bu kitapta da yine yazarın *Bizim Akdeniz*'den alınan, yaylalarla ilgili parçasına yer verilmiştir. Metin üzerine çalışmalar bölümünde ise parçadaki Anadolu kişileştirmeleriyle *"Türk'ün Anadolu'nun hangi bölgelerinde ne mizaçta olduğu"*

88 Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü ve Ömer Özcan. *Türk Dili ve Edebiyatı 3*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1968, s: 214.

89 a.g.e: 216

üstüne ve Namık Kemal, Yakup Kadri ve Falih Rıfkı'nın *"Türk karakterinin hangi yönlerini belirtmeye çalıştıkları"* üstüne sorular yöneltilmiştir.

Reşat Nuri Güntekin

Reşat Nuri Güntekin isminin geçtiği ilk kitap, *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*'dir (Mustafa Nihat Özön; 1934). Reşat Nuri hakkında birkaç cümleyle bilgi veren kitapta yazarın, daha önce de bahsettiğimiz gibi *Çalıkuşu, Akşam Güneşi, Damga, Dudaktan Kalbe, Eski Rüya, Leyla ile Mecnun* ve *Yeşil Gece* eserleri yer alır. Aynı kitabın 1941 basımında ise (*Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*) bunlardan *Akşam Güneşi, Damga, Dudaktan Kalbe* eserleri içerikten çıkarılmış ve bundan sonra da incelediğimiz dönem boyunca bunlardan yalnızca *Dudaktan Kalbe* bir kez daha kitaplara alınmıştır. *Eski Rüya*'nın da geçtiği en son kitap budur. Yazarın en önemli romanlarından olan ve dinin toplum gelişiminin önünde engel teşkil ettiği savı üstüne kurulu olan *Yeşil Gece*'ye, 1960'lar dışındaki dönemlerde birer kez rastlanır.

Genel olarak bakıldığında Reşat Nuri'nin okutulan eserleri kitaptan kitaba çeşitlilik gösterir. Bundan sonraki dönemlerde onun romanlarından çok gezi yazılarına ve hikâyelerine yer verildiği görülür ancak *Çalıkuşu* ve *Yaprak Dökümü*, kitaplarda genelde sabit kalan eserleridir.

Reşat Nuri, 1941'den sonra kitaplara bir daha 1952'de, *Açıklamalı Türk Dili ve Edebiyatı 4*'te (Mustafa Nihat Özön) yine *Çalıkuşu* romanıyla girer. Sonra da *Metinlerle Türk Edebiyatı 1*'de (Vasfi Mahir Kocatürk; 1954) yazarın *Resul Hoca'nın Gazası* isimli bir hikâyesine yer verilmiştir. 1955'te ise Nihat Samî Banarlı, *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı* üçüncü sınıf kitabında yazarın *Yaprak Dökümü* romanından bir bölüm vermiştir. Banarlı, *"son asır Türkiye'sinde çeşitli tesirlerle, sarsılıp bozulan bir kısım ailelerimizin hikâyesi"* dediği romanla ilgili yönelttiği soru-

larda, bu *bozulmanın* nedenleri üstünde durur. *Yaprak Dökümü*, bundan sonraki dönemlerde sıkça okutulan romanlardan biridir. Yine 1955'te Abdurrahman Nisari'nin *Metinle Türk Edebiyatı 2* kitabında, yazarın 1926'da yazdığı *Taş Parçası* isimli piyesine yer verilmiştir.

1958'de okutulmaya başlanan *Türk Dili ve Edebiyatı 2*'de (Mustafa Nihat Özön, Kemal Demiray) Güntekin'in *Çalıkuşu* ve *Dudaktan Kalbe* romanlarından bölümler bulunmaktadır. Kitaba göre Güntekin'in romanlarının geniş okur kitlelerine ulaşmasının nedeni, eserlerinde "*derin ruh tahlillerine girişmemesi*" ve "*hareketli olayların akışı içinde kişilerin özelliklerini belirtmesi*"dir.

Yine Banarlı'nın 1959'da okullara giren birinci sınıf kitabında (*Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı*) yazarın *Anadolu Notları* isimli seyahat kitabından alınmış "Otoray Yolculuğu" isimli bir yazısı ve *Tanınmayan Adam* adlı hikâyesi bulunmaktadır. Banarlı'ya göre Güntekin'in romanları, "*Türk romanında bir memleket edebiyatı çığırı sayılacak kadar kuvvetli ve önemli*"dir.

1960'ta Özön ve Demiray'ın üçüncü sınıf kitabında (*Türk Dili ve Edebiyatı*) yazarın 1928'de yazdığı *Acımak* romanından bir bölüm, serbest okuma parçası olarak verilmiştir. 1961'de okutulmaya başlanan *Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı 2*'de (Suut Kemal Yetkin, Sıdıka Arıkan) ise yazarın, Halit Ziya'nın *Mai ve Siyah* romanı üstüne bir yazısı ve *Anadolu Notları*'ndan "Tuluat Tiyatrosu" isimli bölüm bulunmaktadır. 1961'in diğer kitapları olan *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı*'nda (Nihat Samî Banarlı) yine *Anadolu Notları*'ndan bir bölüm; *Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı 1*'de (Suut Kemal Yetkin, Sıdıka Arıkan) ise *Çalıkuşu* verilmiştir.

Bundan sonra 1965'te ve 1966'da okutulmaya başlanan iki kitaptan (*Türk Dili ve Edebiyatı 1* ve *2*, Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü, Ömer Özcan) ilkinde *Anadolu Notları*'ndan bir bölüm, ikincisinde de yazarın "Tanrı Misafiri" isimli hikâyesi bulunmak-

tadır. Bu hikâyede *"her türlü kötülükleri yapabilen, kültürden yoksun, ancak babasından kalma, yalan yanlış birkaç Arapça söz ve din bilgisiyle; temiz inançlı kişileri"*[90] sömüren *"softa kılıklı"* bir adamın yarattığı huzursuzluk konu edilmiştir.

1967'de kabul edilen *Türk Edebiyatı 1*'de (Behçet Kemal Çağlar, Ekrem Yirmibeşin) ise "Bir Yudum Su" adlı hikâyesine ve *Taş Parçası*'na yer verilmiştir. Kitapta Güntekin'den *"Edebiyat-ı Cedide romanının İstanbul'da başlayıp İstanbul'da biten dar ve mahdut kalıbından taşan, Anadolu tabiatından ve insanından gerçek izler taşıyan, konuşma diline çok yakın ve uygun bir dille kaleme alınmış olan romanlarıyla, bize memleket romanını Yakup Kadri ve Halide Edip gibi derinliğine olmasa da, genişliğine veren"*[91] bir yazarımız olarak bahsedilmiştir. Bu kitapta bir de Güntekin'le Milli Edebiyat üstüne yapılmış bir röportaj bulunmaktadır. Yine aynı serinin ikinci sınıf kitabında *Çalıkuşu*'na, üçüncü sınıf kitabında da *Yaprak Dökümü*'ne yer verilmiştir. 1968'de de (*Türk Dili ve Edebiyatı 3*; Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü, Ömer Özcan) yalnızca *Anadolu Notları*'ndan bir bölüm verilmiştir.

Balkır'ın 1975 yılında okutulmaya başlanan kitaplarında (*Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı 1* ve *2*) ilk kez Güntekin'in tamamlanmamış romanı olan *Mehmetçik*'e ve uzun zamandan sonra ilk kez de *Yeşil Gece*'ye yer verilmiştir. Mehmet Kaplan'ın bir ve ikinci sınıf kitaplarında (*Edebiyat 1*, 1976; *Edebiyat 2*, 1977) *Yaprak Dökümü*, *Çalıkuşu*, 1961'de yazdığı *Son Sığınak* ve 1971'de yazdığı "Eski Şarkı" isimli oyunu içeriğe alınmıştır. Yazarın son dönemlerinde yazdığı *Kavak Yelleri*, *Kan Davası* gibi romanları, kitaplarda hiç yer almayan eserleridir.

90 Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü ve Ömer Özcan. *Türk Dili ve Edebiyatı 2*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1966, s: 281.

91 Behçet K. Çağlar ve Ekrem Yirmibeşin. *Türk Edebiyatı -Batı Örnekleriyle Birlikte- 1*. İstanbul: Kanaat Yayınları, 1967, s: 111.

Peyami Safa

Peyami Safa'nın lise edebiyat kitaplarına girişi, 1954 yılında okutulmaya başlanan Vasfi Mahir Kocatürk'ün *Metinlerle Türk Edebiyatı 1* kitabıyla olmuştur. Yazarın 1933'te yazdığı *Bir Tereddüdün Romanı*, bu kitaba alınan eseridir. 1955 yılında ise Abdurrahman Nisari'nin ikinci ve üçüncü sınıf kitaplarında (*Metinle Türk Edebiyatı* 2 ve *3*) Safa'nın *Türk İnkılabına Bakışlar* kitabından alınan *Avrupalılaşmak* isimli makalesine ve ilk baskısını Nazım Hikmet'e ithaf ettiği ve genç bir hastanın psikolojisini konu alan oto-biyografik romanı *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*'na yer verilmiştir. Ancak her iki parça da "serbest okuma metni" olarak yer alır yani parça üstünde çalışma yapılmaz. Kitapta yazarın hayatı ve eserlerinden kısaca bahsedilir.

Nihat Samî Banarlı'nın 1959'da okutulmaya başlanan birinci sınıf kitabında da Peyami Safa'nın yalnızca *Havadis* gazetesinde yayınlanmış "Ruhumu Geriye Ver!" isimli bir denemesi verilmiş, "metin üzerine çalışmalar" bölümünde ise yazarın bu parçada *"milli ruh"*un milletleri yaratan *"temel unsur"* olduğundan ve bu yüzden de *"milli ruhu zedeleyecek olan taklitçilikten kaçınmak gerektiği"*nden bahsettiği anlatılmış ve öğrencilere bu yönde sorular yöneltilmiştir.

1960'lı yılların kitaplarında yer almayan Peyami Safa'ya, bundan sonra ancak 1975'te İhsan Yaşar Balkır'ın üçüncü sınıf kitabında (*Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı 3*) rastlanır. Yazarın içeriğe alınan yazısı ise 11 Kasım 1938'de yazmış olduğu "Atatürkümüz"dür.

Mehmet Kaplan ise 1976 ve 77 yıllarında liseler için hazırladığı kitabın (*Edebiyat 1, 2* ve *3*) üç cildinde de yazarın eser ve makalelerine yer vermiş ve bu eserlerden ayrıntılı olarak bahsetmiştir. Birinci ciltte Peyami Safa'nın "Milliyetçi Edebiyat" başlıklı bir makalesi bulunmaktadır. Yazıda *sınıf* ve *millet* kavramları üstünde durulmuş ve öğrencilere de yine bu yönde *"Türk inkılabı deyince*

neyi anlıyoruz? Atatürk bir sınıf için mi yoksa bütün millet için mi savaşmıştır? Biz yabancılar arasında mı milletimiz arasında mı mutlu oluruz?" gibi sorular yöneltilmiştir. İkinci ciltte ise yazarın 1931'de yazdığı *Fatih-Harbiye* romanına yer verilmiştir. Üçüncü sınıf kitabında ise Kaplan, yazarın 1949'da yazdığı *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* isimli romanını içeriğe almış ve romanın konusunu detaylarıyla anlatmıştır. Yine bu kitabın makale ve deneme bölümünde yazarın "Sanat Eseri Bir Şey İfade Eder mi?" başlıklı yazısı örnek olarak verilmiştir. Makale, o dönemde bir Fransız gazetesinde yayınlanan anketi baz alarak edebiyat ile politika arasındaki ilişkiyi tartışmaktadır.

Mehmet Emin Yurdakul

Mehmet Emin Yurdakul'un ilk yer aldığı lise edebiyat kitabı, *Edebi Yeniliğimiz*'dir (İsmail Habib Sevük; 1930). Mehmet Emin'in şiirlerini de kapsayan kitapta şairin yazın hayatıyla ilgili bilgi verilmiştir. *"O zaman bütün münevverlere hakim olan Servet-i Fünun edebiyatını ancak mahdut güzideler anlayabiliyordu. Halbuki bu harbi yapan Mehmetçik'in de anlayabileceği şiirler yazmak lazım değil miydi?"*[92] Sevük'ün söylediği gibi *"Sadece avam anlasın diye sırf Türkçe veya Türkçeleşmiş kelimelerle; sırf parmak hesabı vezin kullanılarak, sadece okuyup yazmak bilmeyenlerin bile anlayabilmesi için yazılmış esercikler"*[93]in sahibi Yurdakul, kahramanlık öğeleriyle dolu *milli şuura* seslenen bu şiirleriyle *milli şair* sıfatını almıştır.

Sevük'e göre onun şiirlerinin asıl değeri "Türk" kelimesindedir: *"En güzel yüz bile çirkin: biz severiz Türk yüzü,/En iyi öz bize fena:biz isteriz Türk özü, Milletimiz alkışlarız anıldıkça Türk sözü./Biz Türkleriz, biz bu kanla, biz bu adla yaşarız."*[94]

92 İsmail H. Sevük, *Edebi Yeniliğimiz*, İstanbul : Devlet Matbaası, 1930, s: 423.

93 a.g.e: 424

94 a.g.e: 425

Mehmet Emin'e bundan sonra yer veren kitap, *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*'dir (Mustafa Nihat Özön; 1934). Yurdakul'un dört şiirine yer verilen kitapta *milli şair*le ilgili pek bilgi bulunmamaktadır. Aynı kitabın 1941 basımında ise (*Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*) bu şiirlerden ikisi içerikten çıkarılmış, sadece "Biz Nasıl Şiir İsteriz" ve doğa üstüne yazılmış "Sakın Kesme" isimli şiirlerine yer verilmiştir.

1950'lerde şairin, "Cenge Giderken", "Anadolu", "Bırak Beni Haykırayım" gibi bu yıldan itibaren kitaplara girmiş şiirlerine yer veren Abdurrahman Nisari de Yurdakul'un nazımı hakkında Sevük'le aynı fikirdedir ve ona göre *milli şair*in *"Birinci Dünya Harbi içinde ortaya çıkan ve hece vezninin ortaya çıkıp gelişmesinde rol oynamış bulunan şairler üzerinde tesiri görülmemiştir; aksine hece vezniyle ahenkli şiir yazılamayacağını iddia edenler, onun manzumelerini örnek olarak ele almışlardır."*[95] *Açıklamalı Türk Dili ve Edebiyatı*'nda (Mustafa Nihat Özön; 1952) ise yine "Cenge Giderken" ve "Benim Şiirlerim"e yer verilmiştir. 1954'te okullara giren *Metinlerle Türk Edebiyatı*'nda Kocatürk, şairin "Kurtarıcıya" isimli, Mustafa Kemal için yazılmış şiirini içeriğe almıştır. Bu şiire bir kez daha "Ankara Destanı" adıyla 1967'de *Türk Edebiyatı*'nda (Behçet Kemal Çağlar, Ekrem Yirmibeşin) yer verilmiştir. Şiirin teması, *"Atatürk'ü başka ünlü savaşçılardan ayırmak, kuru bir şöhret için adam kırdırmadan çok öte, ulu bir milletin en tabii hakları için dövüştüğünü"*[96] belirtmek olarak verilmiştir.

Bundan sonra 1958 ve 59'da (*Türk Dili ve Edebiyatı*, Mustafa Nihat Özön, Kemal Demiray, 1958; *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı*, Nihad Samî Banarlı, 1959) Yurdakul'un yine "Cenge Giderken", "Biz Nasıl Şiir İsteriz" ve "Bırak Beni Haykırayım" şiirlerine

95 Abdurrahman Nisari, *Metinle Türk Edebiyatı 3*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1955, s: 259.

96 Behçet K. Çağlar ve Ekrem Yirmibeşin. *Türk Edebiyatı -Batı Örnekleriyle Birlikte- 1.* İstanbul: Kanaat Yayınları, 1967, s: 80.

yer verilmiş ve bu şiirler üstüne öğrencilerden *"İnsan olan vatanının kuludur"*[97] ya da *"Milli duygu"* gibi sözlerden anladıklarını yazmaları istenmiştir.

1962'de okullarda okutulmaya başlanan kitabında Banarlı'ya göre *"Mehmed Emin'in daha 1887 yılında Selanik'te yayımladığı: Ben bir Türk'üm; dinim cinsim uludur/Sinem, özüm ateş ile doludur mısralarıyla başlayan ilk şiiri"*[98] *Cenge Giderken "edebiyatımızda dönüm noktası"* olmuş; *"isimlerinde bile bir başkalık ve yenilik bulunan şiirler önce onun tarafından"* yazılmıştır. Yazara göre *"vatan sevgisi, onun için derece derece her şeyimizden gerekirse canımızdan geçebilmek olduğuna varmakla asıl ifadesini bulur."*[99] Dolayısıyla Yurdakul'un şiirleri, özellikle bunu anlatması açısından önemlidir.

Yazar, bu birkaç eseriyle 1975'e kadar okutulmuş ve bu yılda İhsan Yaşar Balkır'ın kitabında (*Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı 2*; 1975) yine "Cenge Giderken" ve "Bırak Beni Haykırayım" şiirlerinin yanı sıra Yurdakul'un "Irkımın Türküsü" isimli şiirine yer verilmiştir. *"Biz Oğuzlar soyu olan Türkleriz/ İlk ateşi parlatan/ İlk sabanla sert toprağa tohum atan/ İlk ocağa temel koyan hep biziz.../Hiçbir zalim bizi sarsamaz/Yerler gökler durdukça/ Göğüslerde kalplerimiz vurdukça/Bu Türklüğe kimse mezar kazamaz"*[100]

1975'te okutulmaya başlanan *Edebiyat 2* kitabının yazarı Mehmet Kaplan, II.Abdülhamit devrinin baskısıyla *"hayata küsmüş"* Servet-i Fünun şairlerinin döneminde *"balıkçı çocuğu Mehmet Emin'in içi iman dolu Türk gencini hece vezniyle*

97 Mustafa N. Özön ve Kemal Demiray. *Türk Dili ve Edebiyatı 2*. İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1958, s: 254.

98 Nihat S. Banarlı, *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı 2*, İstanbul : Remzi Kitabevi, 1960, s: 273.

99 a.g.e: 159

100 İhsan Y. Balkır, *Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı 2*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1975, s: 200-201.

konuşturması"nın "*yepyeni ve diriltici bir tesir uyandırdığını*" ve "*şairin açtığı bu çığırın 1908 yılında adeta birdenbire bir akım haline*" geldiğini anlatır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Türk tarihini Orta Asya'ya bağlayan tarih görüşünün ortaya çıkışından kısaca söz eden yazar, "*Atatürk'ün benimsediği ve Cumhuriyet devrinde kurduğu kurumlarla ilmi temellere oturtmak istediği bu görüş*"ün "*Türklerde yeni bir tarih şuuru, milli benlik ve kendine güven duygusu yarattığını*" anlatarak "*bu tarih ve medeniyet görüşü*"ne örnek olarak Yurdakul'un "Ey Türk Uyan!" şiirine yer vermiştir. "*Sen doğmamış olsaydın, dünya geri kalırdı/Her yeri yas alırdı*"[101] dizeleriyle biten şiir üstüne "*Türklerin zaman ve mekan bakımından bu kadar uzun bir tarihe sahip oldukları ve bu kadar geniş bir mekana yayıldıkları ilmi gerçeklere uygun mudur? Okuduğunuz tarih kitaplarındaki bilgilerle bu şiiri karşılaştırarak tarih ile bu şiir arasındaki münasebeti belirtmeye çalışınız*"[102] gibi sorular sorulmuştur.

Sait Faik Abasıyanık

Sait Faik'in *Semaver* adlı ilk kitabı 1936'da yayınlanmıştır. 1940'da yayınlanan *Şahmerdan* kitabındaki "Çelme" öyküsü nedeniyle Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yargılanmış, 1944'te yayınladığı *Medar-ı Maişet Motoru* adlı ilk romanı da toplatılmıştır. Yazar, lise edebiyat kitaplarına ise ilk kez 1955 yılında, ölümünden sonra girebilmiştir. Bu yıldan 1980'e kadar okutulan kitaplarda ise yazarın eserlerine toplam on üç kez yer verilmiştir.

Sait Faik'in adının geçtiği ilk kitap, Abdurrahman Nisari'nin ikinci sınıf kitabıdır (*Metinle Türk Edebiyatı*; 1955). Yazarın 1954'te yayınlanan *Alemdağ'da Var Bir Yılan* kitabından alınan "Hişt Hişt" isimli hikâyesi, Cumhuriyet Devri Edebiyatı'na örnek olarak gösterilmiştir. Nisari'nin yine aynı yılda okutulmaya başlanan üçüncü

101 Mehmet Kaplan, *Edebiyat 2*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977, s: 164.
102 a.g.e: 165

sınıf kitabında ise yazarın 1950'de yayınlanmış *Mahalle Kahvesi* isimli kitabından "Ermeni Balıkçı ile Topal Martı" isimli hikâyesi bulunmaktadır. Bu kitaplarda yazar hakkında bilgi verilmemiştir.

1958'de okutulmaya başlanan *Türk Dili ve Edebiyatı 2*'de (Mustafa Nihat Özön, Kemal Demiray) Sait Faik'in 1952'de yayınlanan *Son Kuşlar* kitabından "Sivriada Sabahı" isimli bir öyküye yer verilmiş ve ilk kez yazarın bir öyküsünün dil ve konusu üstüne çalışma yapılmıştır. Bundan sonra 1966'ya kadar yazarın yer aldığı beş kitapta (*Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı 1-2*, Suut Kemal Yetkin, Sıdıka Arıkan, 1958, 1961; *Türk Dili ve Edebiyatı 1*, Mustafa Nihat Özön, Kemal Demiray, 1959; *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı 1-2*, Nihat Samî Banarlı, 1959, 1961) yazarın yine aynı kitaplarından alınmış "Dülger Balığının Ölümü", "Karanfiller ve Domates Suyu" ve "Son Kuşlar", "İki Kişiye Bir Hikâye", "Türk Ülkesi" isimli hikâyelerine "serbest okuma metni" olarak yer verilmiştir.

1966'da okullara giren *Türk Dili ve Edebiyatı 2*'de (Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü, Ömer Özcan) ilk kez Sait Faik'in yazını üstüne kısa da olsa bilgi verilmiştir. *"Cumhuriyet dönemi hikâye yazarlarımızdan olan Sait Faik Abasıyanık, birçok hikâyesinde görüldüğü gibi, çevresinde tanıdığı insanların duygu ve davranışlarını yansıtarak insan ve insanlık sevgisini duyurmaya çalışır. Genellikle bu insanlar İstanbul'da yaşayan balıkçı, işçi, esnaf... Türk ya da azınlık yurttaşlardır."*[103] Kitabın *"yazar, aşağıdaki hikâyesinde, uğraşına saygılı olan bir insana karşı duyulabilecek sevgi ve saygıdan başlayarak, bizi, evrensel bir duygu ve erdeme, 'insanlık sevgisi'ne götürüyor"* diye bahsettiği hikâye, *Son Kuşlar*'dan alınmış *Gün Ola Harman Ola* isimli hikâyedir.

1967 yılında ise Sait Faik, *Türk Edebiyatı 2* kitabına (Behçet Kemal Çağlar, Ekrem Yirmibeşin) *Mahalle Kahvesi*'nden alınmış

103 Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü ve Ömer Özcan. *Türk Dili ve Edebiyatı 2*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1966, s: 296.

"Uyuz Hastalığı Arkasından Hayal" isimli hikâyesiyle girmiştir. Kitaba göre bu hikâye, *"sanatın uyuzla bile bağdaşabileceğine güzel bir örnek"*tir. İncelediğimiz dönem içinde yazarın bir hikâyesi üstüne çalışma yapan bu ikinci kitapta Sait Faik'ten *"son yılların en başarılı hikâyecisi"*, *"ünü az çok yurt dışına ulaşmış"* ve *"Orhan Veli Kanık, Cahit Sıtkı Tarancı gibi genç yaşta kaybettiğimiz gerçek değerlerden"* gibi sözlerle bahsedilmiştir.

1968'de ise *Türk Dili ve Edebiyatı 3*'te (Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü, Ömer Özcan) Sait Faik'in iki hikâyesine birden yer verilmiştir. Bunlar, "Karanfiller" ve "Domates Suyu" ve "Projektörcü"dür. Kitapta Sait Faik'ten bahseden bölümde yazarın, *"Toplumu düzeltmek için hiçbir iddiamız yok. Biz toplumda, insanlarımızla birlikte aynı hayatı yaşamak istiyoruz"*[104] sözlerine yer verilmiş ve onun, eserlerini halkın içinde var olarak verdiğine vurgu yapılmıştır.

Bundan sonra 1980'e kadar yazarın adının geçtiği iki kitapta (*Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı 3*, İhsan Yaşar Balkır, 1975; *Edebiyat 1*, Mehmet Kaplan, 1976) *Semaver* ve *Türk Ülkesi* isimli hikâyelerine yer verilmiştir. *Türk Ülkesi*'nin geçtiği Kaplan'ın kitabında bu hikâye üstüne *"Rumların yaptıkları gibi sandalda gramofon çalınırsa tabiatın zevkine varılabilir mi? Kahvede hoparlör haykırırken insanların konuşmalarını ve ruh hallerini takip edebilir misiniz?; Rumlar musikileri, oyunları ve eğlence tarzları ile tabiatın güzelliğini adeta öldürüyorlar. Yazarın bu fikri ifade ettiği cümleyi bulunuz ve inceleyiniz; Türküler, sevgiler ve inançlarla ülke ve millet arasında nasıl bir bağ vardır?"*[105] vb. sorular yöneltilmiştir.

104 Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü ve Ömer Özcan. *Türk Dili ve Edebiyatı 3*. İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1968, s: 276.

105 Mehmet Kaplan, *Edebiyat 1*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1976, s: 135-136.

Ömer Seyfettin

Ömer Seyfettin, incelediğimiz kitaplarda eserlerine en çok rastlanan isimlerden biridir. Yazarın adı, ilk kez 1934'te *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*'nde (Mustafa Nihat Özön) geçmiştir. Kitapta Ömer Seyfettin'in *dil değişikliğinin başlamasının* ilk öncülerinden olduğundan, eserlerini ise *"davasını ispat etmek için"* yazdığından kısaca bahsedilerek *Yeni Mecmua*'da yayınlanmış *Vire* isimli hikâyesine yer verilmiştir. Özön'ün kitabının 1941 basımında ise Ömer Seyfettin'e ayrılan paragraf biraz daha uzatılmış, hikâyelerinin içeriklerinden genel olarak şöyle söz edilmiştir.

> Hikâyelerinde çok karışık bir devrin türlü cereyanlarının aksini görmek mümkündür. Makedonya hayatına ait tasvirler, meşrutiyet devrinin Osmanlılık, Türkçülük, Garpçılık cereyanlarına ait hikâyeler, Umumi Harp yılları içinde yazılmış yeni ve eski kahramanlık menkıbeleri bu eserlerde esas mihveri teşkil eden mevzulardı.[106]

Özön'e göre yazar, *"daha ziyade mevzua ehemmiyet vermiş ve kolaylıkla bulduğu anlaşılan bu mevzuları"* anlatırken *"yersiz uzatmalar"* yapmıştır. Diğer bir *noksanlığı* ise hikâyelerinde *"beşeri duygunun yokluğu, zalim bir şekilde alaycı denecek haldeki fantezi düşkünlüğü"* dür. Bu kitapta da yazarın aynı hikâyesine yer verilmiştir.

Bundan sonraki dönemlerde de yazarın eserlerinin edebî açıdan çok, işlediği konulardan ve Türkçülük hareketine katkılarından dolayı önem taşıdığı sıkça vurgulanmış, genelde ahlakî dersler veren ve kahramanlık öğeleriyle yüklü eserleri içeriğe alınmıştır.

Abdurrahman Nisari, 1951'de kabul edilen birinci sınıf kitabında (*Metinli Edebiyat Bilgisi*) yazarın Ali Canip'e gönderdiği, dilde sadeleşme üstüne bir mektubunu "Mektup" bölümünde içeriğe alırken bu kitabın 1955'te kabul edilen ikinci ve üçüncü

106 Mustafa N. Özön, *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Maarif Matbaası, 1941, s: 269.

sınıf ciltlerinde Ömer Seyfettin'in 1938'de yayınlanan *Bahar ve Kelebekler* kitabından alınmış *Kesik Bıyık* isimli hikâyesine ve *Genç Kalemler* dergisinin birinci cildinde yayınlanmış *Yeni Lisan* makalesine yer verilmiştir. Yazarın Ali Canip'e mektubu, 1965'te *Türk Dili ve Edebiyatı 1*'de (Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü, Ömer Özcan) ve 1967'de *Türk Edebiyatı 3*'te (Behçet Kemal Çağlar, Ekrem Yirmibeşin) geçerken "Kesik Bıyık" hikâyesi, bundan sonra incelediğimiz dönem içinde kitaplara alınmaz. *"Konuşma diliyle yazı dilinin birleştirilme ve geniş halk kitlesinin anlayabileceği yolda yazma"*nın başarılabilmesi için dilin arındırılması gerektiği düşüncesini anlatan "Yeni Lisan" makalesine ise her dönemin kitaplarında rastlarız. Nisari, Ömer Seyfettin hakkında toplu bilgi verdiği bölümde onun, Birinci Dünya Savaşı sırasında yazdığı ve *Eski Kahramanlar* başlığı altında yayınladığı tarihî hikâyelerini ("Pembe İncili Kaftan", "Topuz", "Başını Vermeyen Şehit", "Vire" vs.) *"memlekette kötümser havayı dağıtmak, halkın kahramanlık duygularını harekete geçirmek, iyimserlik ve ümit vermek gayesiyle yazdığı"*ndan bahseder.

1952 ve 1954 yıllarının iki kitabında (*Açıklamalı Türk Dili ve Edebiyatı*, Mustafa Nihat Özön, 1952; *Metinlerle Türk Edebiyatı*, Vasfi Mahir Kocatürk, 1954) Ömer Seyfettin'in "Vire" ve "Gizli Mabet" hikâyelerine yer verilmiş, konu ve dil üstüne çalışmalar yapılmıştır. 1955'te okullarda okutulmaya başlanan *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı*'nda ise Banarlı, yazarın *Bomba* kitabından alınmış "Topuz" ve "Kurbağa Duası" hikâyelerine yer vermiştir. Bu hikâyelere ve *Gizli Mabet*'e, 1980'e kadar okutulan lise edebiyat kitaplarında bir daha rastlanmaz.

1958 ve 1959'da ise Ömer Seyfettin; "Pembe İncili Kaftan", "Sivrisinek" ve "Forsa" hikâyeleriyle bu yılların kitaplarına (*Türk Dili ve Edebiyatı 1-2*, Mustafa Nihat Özön, Kemal Demiray, 1958-1959; *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı 1*, Nihat Samî Banarlı, 1959) alınmıştır. Yazarın *Pembe İncili Kaftan* hikâyesinden sonra öğrencilere *"Muhsin Çelebi'nin bütün varlığını mille-*

ti için feda ettiğini görüyorsunuz. Böyle bir davranış memleket ölçüsünde ne sağlar?, Yurdumuz ve milletimiz için yapabileceğimiz fedakârlıklar nelerdir? Bu fedakârlıkları yaparken nasıl davranmalıyız"[107] vb. sorular yöneltilmiştir. Yazarın bu hikâyesine bir kez daha 1975 yılında yer verilmiştir (*Türk ve Batı Edebiyatı 2*, İhsan Yaşar Balkır). Banarlı'nın kitabında ise Ömer Seyfettin'in "Sivrisinek" hikâyesi, La Fontaine'in "Karga" ve "Tilki"siyle birlikte verilmiş ve öğrencilerden bu ikisini karşılaştırmaları istenmiştir.

1961'de kabul edilen *Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı 1*'de (Suut Kemal Yetkin, Sıdıka Arıkan) Ömer Seyfettin'in "ruznâme"sinden yani günlüğünden bir bölüme, *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı 2*'de ise (Nihat Samî Banarlı, 1961) "Başını Vermeyen Şehit" isimli hikâyesine yer verilmiştir. İncelediğimiz dönemde bu hikâyenin geçtiği tek kitap budur. 1965'te okutulmaya başlanan *Türk Dili ve Edebiyatı 2*'de "Yeni Lisan" makalesinin yanı sıra yine tarihî bir olaydan esinlenerek yazılmış, *milli benlik* vurgusu yapan "Büyücü" isimli hikâyesine yer verilmiştir. 1967'de kabul edilen *Türk Edebiyatı* kitabının ikinci ve üçüncü sınıf ciltlerinde, yazarın "Velinimet" isimli hikâyesi ve Memleket Edebiyatı'nın örneklerinden sayılan "Yalnız Efe"den bir bölüm alınmıştır.

Balkır'ın 1975'te kabul edilen üçüncü sınıf kitabında (*Türk ve Batı Edebiyatı 3*) Ömer Seyfettin'in 1938'de yayınlanan *Asilzadeler* isimli kitabından alınmış "Hürriyet Bayrakları" hikâyesine yer verilmiştir. Kitaba göre bu hikâyenin önemi, *"Osmanlıcılık ideolojisinin temelinde var olan kardeşlik ve eşitlik gibi kavramların"* artık imparatorluğu ayakta tutmaya yetmediği, *"yüzyıllardır birlikte yaşadığımız, kardeş diye el uzattığımız Müslüman kavimlerin bile Türklere karşı silaha sarıldıkları"* bir dönemde Türkçülük gücünü ortaya koyarak *"o çağın sosyal bir gerçeğini*

107 Mustafa N. Özön ve Kemal Demiray. *Türk Dili ve Edebiyatı 2*. İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1958, s: 269.

yansıtması bakımından tarihi bir değer" taşımasındadır. Son olarak da 1976'da Mehmet Kaplan birinci sınıf kitabında yazarın "Diyet" isimli hikâyesine yer vermiş ve bu hikâye üstüne öğrencilere *"Koca Ali'ye verilen ceza bugünkü hukuk kurallarına uygun mudur?", "Minnet duygusu altında kalmamak duygusu da tarihi midir? Onun için de eskimiş diyebilir miyiz?"* gibi sorular yöneltilmiştir.

Faruk Nafiz Çamlıbel

Lise edebiyat kitaplarında ilk kez *Edebi Yeniliğimiz*'de (İsmail Habib Sevük) yer alan Faruk Nafiz'den, bu kitapta Beş Hececiler'in *"en olgun ve en dolgun eserlisi"* olarak bahsedilmiş, onun en çok Cenap Şahabettin ve Yahya Kemal'den esinlendiğine, bazı şiirlerinden örnekler verilerek dikkat çekilmiştir. Şairin 1928'de yazdığı "Suda Halkalar" şiiri, buna bir örnekken "Veraset ve Melekülmevt"inde *"artık Yahya Kemal'in sanatından"* dışarı taşabilmiştir. Şairin başyapıtlarından sayılan "Han Duvarları"nda, Anadolu'daki *"dışa ait yoksullukla dışa ait olgunluğun o iki taraflı"* gerçekliğini yaşatmasıyla, 1926'da yazılan *Canavar* piyesinin *"Anadolu'nun diğer bütün ıstırabını anlatmasıyla"*, 1932'de konusunu *eski Türklerin* tarihinden alan *Akın*'ı, Sevük'ün deyimiyle *"yeni tarihle eski Türk tarihinde eski büyük yurdun nasıl kurulduğunu anlayınca"* yazmasıyla, 1933'te yazdığı *Kahraman* oyununda *"Anadolu'nun Büyük İstiklal Cidalindeki destanı ve o cidalin büyük kahramanını sanatın sinesine"* almasıyla Faruk Nafiz, dönemin en önemli şairleri arasında gösterilmiştir.

Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi'nde (Mustafa Nihat Özön; 1934) ise şair hakkında pek bilgi verilmese de *Canavar* oyunundan bir bölümün yanı sıra birçok şiiri içeriğe alınmıştır. Bunlar "Bağ Bozumu", "Suda Halkalar", "Gurbet", "Talas Bağlarında Batı", "Koşma" ve "Memleket Türküleri"dir. Aynı kitabın 1941 basımında "Bağ Bozumu", "Gurbet", "Talas Bağlarında Batı" şiirleri

içerikten çıkarılmış, *Canavar* oyununun yerine ise *Akın*'dan bir bölüme yer verilmiştir.

1922-1946 yılları arasında edebiyat öğretmenliği yaptıktan sonra 1946'da Demokrat Parti'den milletvekili olarak TBMM'ye giren Çamlıbel'in, 1950'lerde aruz vezniyle yazılmış "Saba", "Çankaya", "Talas Bağlarında Batı", "Eski Saray" şiirleri, *"sanatının ferdi ve romantik duygulanmalardan memleket meselelerine geçişinin dönüm noktası"* sayılan manzum hikâyesi *Han Duvarları* ve yine "Gurbet" ve "At" şiirlerinin yanı sıra "Akın"; Nisari, Özön, Kocatürk'ün kitaplarında, ayrıca "Sanat", "Beşikten Mezara Kadar" ve "Hadisler" isimli şiirleri de "serbest okuma metni" olarak Banarlı'nın kitabında (1955) yer almıştır. Bunlar dışında yine Banarlı'nın 1959'da kabul edilen birinci sınıf kitabında Faruk Nafiz'in "Cennet ve Cehennem" ve "Şair" isimli şiirleri bulunmaktadır. 1950'ler, şairin bu dönemde okutulan kitaplardan Cumhuriyet dönemi edebiyatını kapsayanların hepsinde eserlerinin yer aldığı yıllardır. Bu dönemde şairin en çok okutulan eserleri olan "Han Duvarları" ve "Akın"ın yanı sıra daha birçok eserine yer verildiği görülür.

Faruk Nafiz'in 27 Mayıs darbesiyle tutuklanmasından (1960) sonra şair, 1975 yılına kadar okullarda okutulmasına karar verilen on kitabın beşinde yer almış ve bunların üçünde (*Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı 1*, Suut Kemal Yetkin, Sıdıka Arıkan, 1961; *Türk Dili ve Edebiyatı 2*, Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü, Ömer Özcan, 1966; *Türk Edebiyatı 1*, Behçet Kemal Çağlar, Ekrem Yirmibeşin, 1967) *Han Duvarları*'na —bu üç kitaptan ikisinin başka ciltleri olan—, diğer ikisinde de *Kış Bahçeleri* (*Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı 2*, Suut Kemal Yetkin, Sıdıka Arıkan, 1961) ve *Akın*'a (*Türk Edebiyatı 2*, Behçet Kemal Çağlar, Ekrem Yirmibeşin, 1967) yer verilmiştir. "Akın"ın işlendiği kitapta oyunla ilgili şöyle bir bilgi bulunmaktadır:

> Faruk Nafiz Canavar piyesiyle konusunu Anadolu'dan alan, ora insanlarını konuşturup meselelerini işleyen bir eser kaleme aldı.

> Atatürk, Türk tarihini destanlaştırarak halka ve yeni nesillere sindirmek amacıyla Faruk Nafiz'e böyle bir piyes (Akın) yazmasını tavsiye etti. Eser, Türklerin Orta Asya'da eski ve ulu bir medeniyeti bulunduğunu, orta denizin kuruması üzerine daha uygun yerler aramak üzere göçlere, akınlara baş vurduğunu sanat yoluyla anlatmak çabasındadır.[108]

"Han Duvarları"nın bulunduğu kitaplardan biri olan *Türk Dili ve Edebiyatı 2*'de ise şiirin açıklama bölümünde şu sözlere yer verilmiştir:

> Sade bir dille ve hece ölçüsüyle yazılmış bu şiirde, gerçek bir yolculuğun izlenimlerini, lirik bir söyleyiş içinde buluyoruz. Kurtuluş Savaşı yıllarında gelişen 'memleketçi edebiyat' görüşü Atatürk'ün yurt savunmasında başlattığı kahramanlıklara paralel olarak gelişiyordu. Atatürk'ün Samsun'a ayak basışından Erzurum'dan Sivas kongrelerine; Cumhuriyetin kuruluşundan ölümüne kadar üzerine titrediği konulardan birisi de 'yurt topraklarının bütünlüğü'dür. Kurtuluş Savaşı süresince bunun savunmasını yapmıştır. Onun yurt sevgisine bundan daha anlamlı bir örnek gösterilemez.[109]

Bundan sonra 1975 yılında okutulmaya başlanan *Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı 2*'de Çamlıbel'in "Gurbet" şiirine, 'seçme metinler' başlığı altında toplanan birkaç şiirin arasında yer verilmiş, 1976 ve 1977 yıllarına ait Mehmet Kaplan kitaplarında ise (*Edebiyat 1-2-3*) şairin "Çoban Çeşmesi", "Han Duvarları", "Sanat" şiirlerinin yanı sıra *Akın* da içeriğe alınmıştır. Kaplan, *Akın* oyununu vermeden önce Türklerin Orta Asya tarihinden ve Atatürk'ün bu konu üstündeki *ilgisinden* söz ettikten sonra oyunun konusunu özetler. "Metin üstüne çalışmalar" bölümünde ise öğrencilere *"Tarihte Türklerin yüzyıllarca Orta Asya'dan başka ülkelere akın ve göç ettikleri bir 'gerçek'tir. Tarih kitaplarına baş vurarak ne za-*

108 Behçet K. Çağlar ve Ekrem Yirmibeşin. *Türk Edebiyatı -Batı Örnekleriyle Birlikte- 2*, İstanbul: Kanaat Yayınları, 1967, s: 138.

109 Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü ve Ömer Özcan. *Türk Dili ve Edebiyatı 2*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1966, s: 288.

man, nerelere gittiklerini ve hangi Türk devletlerini kurduklarını bir harita üzerinde gösteriniz" yönünde sorular yöneltilmiştir.

Yazar, "Han Duvarları"na yer verdiği üçüncü sınıf kitabında ise Faruk Nafiz'in sanat hayatından ve bu eserinin genel özelliklerinden bahsettikten sonra Faruk Nafiz'in şiirinde destan ve kahramanlık havası bulamadığından yakınır ve bunu da Anadolu insanının *içe dönük* olmasına bağlar:

> Anadolu'ya İstiklal Savaşı sonunda gittiği halde Faruk Nafiz bu mucizeyi yaratan destan havasını görememiştir. Bunun sebebi coğrafyanın ağır basmasıdır. Destanı yaratan insandır. İnsanı, hele dış görünüşü içini aksettirmeyen Anadolu insanını tanımak çok güçtür. Şair Anadolu'ya bakarken tarihe de gidememiştir. Han Duvarları bu bakımdan sığdır.[110]

Cahit Sıtkı Tarancı

İlk şiir kitabı, 1933'te "Ömrümde Sükut" adıyla yayınlanan Cahit Sıtkı Tarancı, 1946'da Cumhuriyet Halk Partisi'nin şiir yarışmasında "Otuz Beş Yaş Şiiri"yle birincilik kazanınca ünlenmiş ve lise edebiyat kitaplarına 1951 yılında Abdurrahman Nisari'nin *Metinli Edebiyat Bilgisi 1* kitabıyla girmiştir. Şairin "Robinson", "Ölümden Sonra", "Tereke" ve "Her Günkü Şarkım" şiirlerini içeren bu kitabın 1955'te kabul edilen ikinci ve üçüncü sınıf ciltlerinde ise "Gün Eksilmesin Penceremden" ve "Otuz Beş Yaş Şiiri", Cumhuriyet dönemi edebiyatına örnek olarak verilmiş ancak üzerlerinde herhangi bir inceleme yapılmamıştır. Banarlı ise 1955'te kabul edilen üçüncü sınıf kitabında (*Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı 3*) *Korktuğum Şey* şiiriyle ilgili şekil ve tema çalışmaları yapmıştır. Bundan 1960'a kadar "Robinson", "Otuz Beş Yaş Şiiri", "Gün Eksilmesin Penceremden" şiirleri kitaplarda "serbest okuma metni" olarak yer almış, 1960'tan sonra ise bunlara "Hep Yaşadığıma Dair", "Bu Sabah Hava Berrak" şiirleri dışında Ziya Osman Saba'ya yazdığı mektuplar eklenmiştir.

110 Mehmet Kaplan, *Edebiyat 3*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977, s: 164.

Bu dönem içinde şairden ve eserinden söz ederek onlar hakkında bilgi veren yalnızca iki kitap vardır. *Türk Edebiyatı 2*'de (Behçet Kemal Çağlar, Ekrem Yirmibeşin, 1967) Tarancı, *"hiçbir ideolojinin tesiri altında kalmadan sanatı yalnız sanat olarak bağrına basan ve hayatını ona veren seçkin bir şair"* olarak tanıtılmıştır. *Türk Dili ve Edebiyatı 3*'te (Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü, Ömer Özcan) ise Cahit Sıtkı'nın *"A. Muhip Dranas gibi Baudelaire'nin etkisinde kalan, yaşama güzelliği içinde ölümlü olma bilincine varan, bunun acısını çekerek ölüm karşısında duygulanan bir şair olarak"* tanındığı belirtilmiştir.

1970'li yıllardan 1980'e kadarki dönemde okullara giren lise edebiyat kitaplarından *Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı 2*'de (İhsan Yaşar Balkır, 1975) *Gençlik Böyledir İşte* şiirine, "seçme metinler" bölümünde; "Otuz Beş Yaş Şiiri"ne ise bu kitabın üçüncü sınıf cildinde yer verilmiş, eser incelenerek şair hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümde de Tarancı'nın hiçbir ideolojiyle bağlantısı olmadığı vurgulanmış ve onun sanatını *"propaganda için kullanmadığı"* belirtilmiştir. Kaplan ise kitaplarında (*Edebiyat 1* ve *2*) "Bu Sabah Hava Berrak" ve "Gün Eksilmesin Penceremden" şiirlerini şekil ve anlam bakımından incelemiştir.

Necip Fazıl Kısakürek

Çıkış noktası halk şiiri geleneği olan ve heceyi kullanarak Batı şiiri ile kendi geleneğini birleştirmeye çalışan Necip Fazıl, ilk şiirlerini yayınladığı *Örümcek Ağı* (1925) ve *Kaldırımlar* (1928) kitaplarında *mistik anlayışla* insanın *iç dünyasına* yönelmiştir. 1943 yılında çıkartmaya başladığı *Büyük Doğu* dergisiyle birlikte şiirlerindeki dinî-mistik eğilim artmış, 1955'te yayınlanan *Sonsuzluk Kervanı* isimli kitabından sonra artık *"dinci bir şair"* olarak anılmış, 1973'te Muhammed'in hayatını anlatan şiirlerini *Esselam* adıyla yayınladıktan sonra 1981'de makalelerinden oluşan *İman ve İslam Atlası* isimli kitabı basılmıştır.

Kısakürek'in lise edebiyat kitaplarına girişi, 1930'da Sevük'ün kitabıyla (*Edebi Yeniliğimiz*) olmuştur. Sevük, onun sanatını şöyle anlatır:

> Nazım Hikmet'in sanatını ters çeviriniz ve o sanatın bütün güzelliğini tebellür ettiriniz, bundan Necip Fazıl'ın sanatı çıkar: O haykırıyordu, bu inler. O dışa bakıyordu, bu içine gömülüdür... O kulağını dünya işlerine çevirmişti, bu kulağını sadece kendi ruhunun sesine tutuyor.[111]

Sevük, Necip Fazıl şiirinin felsefesini ise *"Sanatını içine gömenlerin derinden bir gururu vardır. Madem ki her şey içtedir, bütün dış ehemmiyetsizdir. Hakiki kainat dışarıdaki maddede değil, içerideki ruhta. Ruh kainattan daha geniş. Zaten dışarıdaki tecelliler içerideki kudretin inikaslarıdır (yansımalarıdır)"*[112] sözleriyle anlatır ve şiirlerinden örnekler vererek bunu açıklar.

Necip Fazıl, ikinci kez *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*'nde (Mustafa Nihat Özön; 1934) *Gurbet, Köroğlu, Otel Odalarında* ve *Açıklarda* isimli şiirleriyle geçmiş, bu kitapta şairin *"çok seyyal ve ahenkli manzumeler vücuda getiren"* lerden biri olduğu söylenmiştir. Aynı kitabın 1941 basımında ise (*Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*) şairin adı, dönemin makale yazarlarının arasında geçmiş ve yine aynı eserlerine yer verilmiştir.

Necip Fazıl Kısakürek bu tarihten 1975'e kadar hiçbir lise edebiyat kitabında yer almaz. 1975'te de onu tekrar müfredata dâhil eden kişi Mehmet Kaplan'dır. Kaplan, birinci sınıflar için hazırladığı kitapta şairin *Köroğlu* şiirine, 1977'de kabul edilen ikinci sınıf kitabında Necip Fazıl'ın şiirlerinde ve piyeslerinde *"insan, hayat ve kainatın karanlık yönlerini" "gergin, orijinal, hayal yüklü bir üslupla"* işlediğini, *"din, ahlak, şiir ve sanat"* konuları üstüne denemeler yazdığını belirterek *Zaman* isimli şiirine ve şairin 1935'te yazdığı, *"Kurtuluş Savaşı sırasında Maraş'ta kahramanlığı ile*

111 İsmail H. Sevük, *Edebi Yeniliğimiz*, İstanbul : Devlet Matbaası, 1930, s: 488.
112 a.g.e: 489

tanınan Ferhat Bey adında bir şahsın yiğitçe davranışını" tasvir ettiği *Tohum* oyununa, yine aynı yılda kabul edilen üçüncü sınıf kitabında ise *Kaldırımlar* şiirinin ayrıntılı bir incelemesine yer vermiştir.

Orhan Veli Kanık

İlk şiirleri 1936'da *Varlık* dergisinde yayınlanan, sonradan 1941'de Melih Cevdet Anday ve Oktay Rifat'la birlikte çıkarttığı *Garip* kitabından sonra başlattıkları Garip Akımı dolayısıyla adını iyice duyuran Orhan Veli, lise edebiyat kitaplarına ilk kez 1951'de (*Metinli Edebiyat Bilgisi 1*; Abdurrahman Nisari) *Pırpırlı Şiir*'iyle (*Yenisi*; 1947) ve *Damda* (*Nasrettin Hoca Hikâyeleri*; 1949) isimli manzum hikâyesiyle girmiştir. Aynı kitabın 1955'te kabul edilen üçüncü sınıf cildinde, şairin *Kitabe-i Sengi Mezar* (*Garip*, 1945) ve *Vazgeçemediğim* (*Vazgeçemediğim*; 1945) şiirlerine, yine 1955'te Banarlı'nın kitabında (*Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı 3*) *Masal* ve *İstanbul Türküsü* (*Bütün Şiirleri*; 1951) şiirlerine yer verilmiş, bunlardan ikincisi üstüne dil ve anlam çalışmaları yapılmıştır. Banarlı'nın bu kitabının 1959'da kabul edilen birinci sınıf cildinde ise Orhan Veli'nin *Kapalı Çarşı* (*Bütün Şiirleri*; 1951) şiiri, "serbest okuma metni" olarak içeriğe alınmıştır. Yine bu yılda kabul edilen *Türk Dili ve Edebiyatı 1*'de (Mustafa Nihat Özön, Kemal Demiray) şairin *İstanbul'u Dinliyorum* (*Bütün Şiirleri*; 1951) şiirine, "Didaktik Nazım" bölümünde ise *Çiftçi ile Çocukları*'na (*La Fontaine'den Masallar*; 1948) yer verilmiş, her iki eser üstünde de dil, anlam ve anlatım çalışmaları yapılmıştır. Şair, 1960'lı yıllar boyunca yalnızca dört kitapta yer almıştır ve zaten bunların üçü aynı seriye ait olan Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü ve Ömer Özcan'nın birlikte hazırladığı kitaplardır. 1960'ta *Türk Dili ve Edebiyatı 3*'te (Mustafa Nihat Özön, Kemal Demiray) *Baharın İlk Sabahları* (*Bütün Şiirleri*; 1951) ve *Kitabe-i Sengi Mezar* "serbest okuma metni" olarak verilmiş, 1965'te (*Türk Dili ve Edebiyatı 1*;

Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü, Ömer Özcan) *Garip*'in önsözünden bir bölüm alınmış, aynı kitabın 1966'da kabul edilen ikinci sınıf cildinde *Yol Türküleri* (*Destan Gibi*; 1946) "20. Yüzyıl Edebiyatından Başka Örnekler" bölümünde yer almış, 1968'de kabul edilen üçüncü sınıf cildinde ise yine *Kitabe-i Sengi Mezar, Pırpırlı Şiir* ve *İstanbul'u Dinliyorum*'un yanı sıra *Davet* (*Bütün Şiirleri*; 1951) isimli şiiri içeriğe alınmıştır. Şair hakkında *"Orhan Veli Kanık, Türk şiirinde, iki arkadaşıyla birlikte büyük bir devrim yapmış; yeni bir anlayışın öncüsü olmuştur... Türk şiirinin günden güne donmuş olan eski değerlerini yıkmış; şiire başka bir açıdan bakılmasını sağlamıştır"*[113] şeklinde bilgi verilen bu ciltte, ayrıca Nurullah Ataç'ın Orhan Veli üstüne bir yazısı da bulunmaktadır. Bundan sonra 1975'te kabul edilen *Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı*'nın (İhsan Yaşar Balkır) ikinci sınıf cildinde şairin *Galata Köprüsü* (*Bütün Şiirleri*; 1951) şiirine "seçme metin" olarak, üçüncü sınıf cildinde ise *Uyku* (*Bütün Şiirleri*; 1951), *Kitabe-i Sengi Mezar, Harbe Giderken* (Garip; 1941), *Vazgeçemediğim* ve *Ayrılış* (*Karşı*; 1949) şiirlerinin yanı sıra Orhan Veli'nin biyografisine de yer verilmiş, bu biyografide şaire göre şiirin *"basitin, iptidainin mükemmel anlatımı"* olduğu, güzelliğin *"kelime ve mısra güzelliğinde değil bütünde"* bulunduğu vurgulanmıştır. Son olarak şair, incelediğimiz dönem içinde Mehmet Kaplan'ın kitaplarının üç cildinde de yerini almıştır. Bunlardan birincisinde (1976) *İstanbul'u Dinliyorum*, ikincisinde *Güzel Havalar* (*Bütün Şiirleri*; 1951), üçüncüsünde ise *Yol Türküleri* şiirlerine yer verilmiştir. Kaplan, üçüncü ciltteki bu şiiri, Çamlıbel'in *Han Duvarları*'yla karşılaştırmıştır. Yazara göre *"Orhan Veli Kanık'ın şiiri muhteva ve ifade tarzı bakımından Han Duvarları'ndan çok zengindir. Orhan Veli'nin şiirine dışardan, çevreden, halk kültüründen giren unsurlar çok çeşitlidir... Orhan Veli Kanık, Türk halk kültürünün baş-*

113 Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü ve Ömer Özcan. *Türk Dili ve Edebiyatı 3*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1968, s: 264.

lıca özellikleri olan gerçeklik, sadelik ve şiir duygusunu, kendi şahsiyetiyle çok güzel birleştirmiştir."[114]

Ahmet Hamdi Tanpınar

Edebiyat dünyasında adını ilk kez *Altın Kitap* dergisinde yayınlanan *Musul Akşamları* isimli şiiriyle duyuran Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, bundan sonra da dönemin birçok dergisinde şiirleri ve 1944'te de *Ülkü* dergisinde ilk romanı *Mahur Beste* yayınlanmıştır. 1949'da basılan ve Doğu-Batı, eski-yeni gibi bazı değerler arasındaki çatışmaları Mümtaz karakterinin kişiliğiyle sergileyen *Huzur* romanı, yazarın en olgun eserlerinden sayılır. 1961'de yine *"iki uygarlık arasında bocalayan toplumumuzun yanlış tutumlarını, davranışlarını, saçmalıklarını alaya alan, eleştirel romanı"*[115] *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* ve 1973'te *Sahnenin Dışındakiler* isimli eserleri basılmıştır. 1946'da basılan ve yazarın diğer roman, hikâye ve şiirlerini tamamlayıcı nitelikte olduğu düşünülen *Beş Şehir* isimli eserinde ise İstanbul, Bursa, Ankara, Erzurum ve Konya kentleri tarih, toprak ve kültür yapılarıyla işlenmiştir.

Ahmet Hamdi Tanpınar, lise edebiyat kitaplarına ilk kez 1951'de Abdurrahman Nisari'nin birinci sınıf kitabıyla (*Metinli Edebiyat Bilgisi*) girmiştir ancak kitaba, yardımcı metin olarak yazarın *Görüş*'te yayınlanmış *Şiir Hakkında* isimli makalesi alınmış, bunun dışında herhangi bir eserine yer verilmemiştir. Nisari'nin kitabının 1955'te kabul edilen üçüncü sınıf cildinde ise *Beş Şehir*'den *Bursa'da Zaman* isimli şiir içeriğe alınmıştır. Yine 1955'te Nihat Samî Banarlı'nın üçüncü sınıf kitabında (*Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı*) da aynı esere yer verilmiştir. 1958'de okutulmaya başlanan *Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı 3*'te (Suut Kemal Yetkin, Sıdıka Arıkan) yazarın *Yahya Kemal Şiirleri ve İs-*

114 Mehmet Kaplan, *Edebiyat 3*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977, s: 179.

115 Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s: 297.

tanbul incelemesi, "serbest okuma metni" olarak ve *Mavi Maviydi Gökyüzü* isimli eseri de Cumhuriyet devri şiirine örnek olarak verilmiştir. Her iki metin üstünde de inceleme yapılmamıştır. 1959'da *Türk Dili ve Edebiyatı 1*'de (Mustafa Nihat Özön, Kemal Demiray) ise *Ne İçindeyim Zamanın* isimli şiirine, yine "serbest metin" olarak yer verilmiştir. Bu kitapların hiçbirinde yazar ya da eserleri hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

1960'lı yıllarda kabul edilen on kitaptan yalnızca dördünde yer alan yazarın bu kitaplarda ele alınış biçimi, 1950'lerden pek farklı değildir. 1960'ta okullara giren *Türk Dili ve Edebiyatı 3*'te (Mustafa Nihat Özön, Kemal Demiray) "serbest metin" olarak *Bursa'da Zaman*'a, 1961'de kabul edilen *Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı 2*'de *Ömrün Sahili*'ne yer verilmiştir. Yazar hakkında bilgi veren ilk kitapsa 1967'de okutulmaya başlanan *Türk Edebiyatı 3*'tür (Suut Kemal Yetkin, Sıdıka Arıkan). *"Ahmet Hamdi Tanpınar, Beş Hececiler'den hemen sonra şiire başlayan, Yahya Kemal'in ve Ahmet Haşim'in tesirleriyle ünlü Fransız şairlerinin çok iyi hazmedilmiş etkisini de katan bir şairimizdir. Hikâyeleri, romanları, sohbetleri, hele Beş Şehir adındaki kitabıyla da haklı bir şöhret yapmıştır."*[116] Tanpınar'ın *Bursa'da Zaman* şiirine yer verilen kitapta, bu şiirin teması üstüne sorular sorulmuştur. 1968'de ise *Türk Dili ve Edebiyatı 3*'te (Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü, Ömer Özcan; 1965) yine aynı şiir içeriğe alınmıştır. Şiirin temasından bahseden şu sözler, Tanpınar'ın neden çoğu kitapta özellikle bu eserinin seçildiğine belki bir açıklama getirebilir:

> Bursa'yı ilk bakışta cami, şadırvan, türbe, bahçe ve çınarlarıyla tasvir ediyor görünen şair, gerçekte onu 'geçmiş zamanın sihrinde' kendi izlenimleriyle birlikte yaşatmaktadır. Bursa, onun gözünde, 'zaman'ı temsil eden 'billur bir avize'dir. Çünkü onun her köşesinde, her eserinde geçmiş veya yaşanılan zamanın, ışıklı, renkli görüntüsü vardır.[117]

116 Behçet K Çağlar ve Ekrem Yirmibeşin. *Türk Edebiyatı -Batı Örnekleriyle Birlikte- 3*, İstanbul: Kanaat Yayınları, 1967, s: 59.

117 Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü ve Ömer Özcan. *Türk Dili ve Edebiyatı 3*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1968, s: 239.

Kitapta Tanpınar'ın *"şiirleriyle olduğu kadar psikolojik hikâye, roman ve edebi incelemeleriyle de"* tanındığı vurgulanmıştır.

1975'ten sonra ise Ahmet Hamdi'nin kitaplarda aldığı yer genişlemiş ve yazar, öğrencilere —önceden bahsedilen ama gösterilmeyen— *başka yönleri*yle de tanıtılmaya başlanmıştır. Öncelikle İhsan Yaşar Balkır, *Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı 3* kitabında yazarın Türk edebiyatı tarihi üstüne yapılmış en verimli çalışmalardan sayılan *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* adlı kitabındaki "Tiyatro ve Diğer Garp Nevilerinin Görünmesi" bölümünden bir parçaya yer verilmiş, bu parça üstüne sorular yöneltilmiştir. Tanpınar'ın biyografisinin de bulunduğu kitapta, *Selam Olsun* ve *Hatırlama* şiirleri de yer almaktadır.

1976'da birinci, 1977'de ise ikinci ve üçüncü sınıf kitapları okutulmaya başlanan ve Tanpınar şiirleri üstüne bir inceleme kitabı (Mehmet Kaplan; *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*, İstanbul Üniversitesi, 1963) da bulunan Mehmet Kaplan'ın bu kitaplarının (*Edebiyat 1-2-3*) birinci ve ikinci cildinde *Bursa'da Zaman* şiirinin uzun bir *tahlil*ine yer verilmiştir. Bu tahlil, her iki kitapta da aynıdır:

> Bursa'da Zaman şiiri adı üstünde Bursa ile ilgilidir. Bursa, seyrine doyum olmayan güzel bir Türk şehridir... Tanpınar, şiirinde Bursa'yı hem tabiat hem de tarihi ve mimari güzellikleriyle ortaya koyuyor... Şair bize Bursa'yı önce bir cami avlusundan gösterir. Eski Türk medeniyetinde ve mimarisinde cami mühim bir yer tutar. O bayrak gibi Türk milletinin sembolüdür... Cami din, iman, cemaat, birlik ve aynı zamanda tarih ve güzellik demektir. Türkler dünyada İslamiyet'e en derin manayı veren ve en güzel camileri meydana getiren millettir. Bundan dolayı, Türk cami ve minaresi, her yerde Türk'ü, Türk tarih ve milletini gösterir.[118]

Mehmet Kaplan'ın ikinci sınıf kitabında, bu şiir dışında Tanpınar'ın *Beş Şehir* kitabından Ankara'ya dair bir bölüm alınmıştır. Bu parçadan sonra öğrencilere *"Mustafa Kemal Atatürk, İsmet*

118 Mehmet Kaplan, *Edebiyat 2*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977, s: 202-203.

Paşa ile Alparslan arasında" ve bu isimlerle "Türk tarih ve kültürü" arasında nasıl bir bağlantı olduğu üstüne sorular yöneltilmiştir.

Kaplan'ın üçüncü sınıf kitabındaysa Tanpınar'ın *Ne İçindeyim Zamanın* şiirinin ayrıntılı bir incelemesine ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanından bir bölüme yer verilmiştir. Kaplan'a göre bu roman, "*Cumhuriyet devrinde yazılan en dikkate değer romandır ve çok çeşitli yorumlara açıktır.*"[119] Kaplan, yazarın bu eserleri dışında bir de *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'nden *Eski Türk Şiiri* ve *Ahmet Mithat Efendi* bölümlerinin yanı sıra 1959'da yazdığı "*Türk Edebiyatında Cereyanlar*" isimli makalesine yer vermiştir.

Diğer İsimler

1930'dan 1980'e kadar okutulan lise edebiyat kitaplarında yukarıda ayrı başlıklar altında incelenen isimler dışında bir de eserlerine daha az rastlanan ya da yalnızca bazı dönemlerde yoğunluk kazanan isimler yer almaktadır. Bu isimlerin kitaplarda geçme sıklığıyla bağlantılı olarak tümünün bir başlık altında toplanması uygun görülmüştür.

Orhan Seyfi Orhon, lise edebiyat kitaplarına 1930'da *Edebi Yeniliğimiz*'le girmiştir (İsmail Habib Sevük). Sevük, "*Türkçülük cereyanının hecede kazandığı ilk sevimli ahengi yaratanlar içinde ince hassasiyetiyle*" öne çıktığını söylediği Orhan Seyfi'nin aruzla yazdığı bir şiirinin yanı sıra heceyle yazdığı şiirlerini de örnek olarak vermiş, şairin "*hecenin bu en uzun taktili mısralarına da revan, çalak, yumuşak bir eda vermesiyle*" tarihî bir değeri olduğunu vurgulamıştır. Orhon, bu kitaptan sonra *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*'nde (Mustafa Nihat Özön; 1934) yer almıştır. Şairden yalnızca "*hece vezninin ilk şairleri arasında olduğu*" şeklinde bahsedilmiş, *İlk Kar* ve *Kanarya* isimli şiirleri kitaba alınmıştır. Aynı kitabın 1941 yılı

119 Mehmet Kaplan, *Edebiyat 3*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977, s: 241.

basımında ise Orhon üstüne verilen bilgi, biraz daha ayrıntılı hale getirilmiş ve özellikle de *Peri Kızıyla Çoban Hikâyesi* isimli şiirinin *"manzumelerine kuvvetli ve sürükleyici olmamakla beraber, zarif tahassüsleri koyması itibariyle"* en çok dikkat çeken eseri olduğu belirtilmiştir. Bu kitapta yalnızca *Kanarya*'ya yer verilmiştir. Bu kitaptan sonra yine Özön'ün 1952 yılında okutulmaya başlanan *Açıklamalı Türk Dili ve Edebiyatı*'nda şairin 1922'de basılan *Gönülden Sesler* kitabından *Gönlüm* isimli şiiri bulunmaktadır. Orhan Seyfi Orhon, kitaplara bir kez daha 1955 yılında *Peri Kızı ile Çoban Hikâyesi*'yle girmiştir (*Metinle Türk Edebiyatı 3*, Abdurrahman Nisari). Metin çalışmaları bölümünde ise şiirin konusunu halk masallarından aldığı belirtilmiş ve daha çok şiirin dili üstünde yoğunlaşılmıştır. Orhon'a 1955'ten 1977'ye kadar hiçbir kitapta yer verilmez. 1977'de ise Mehmet Kaplan, kitabının Cumhuriyet dönemini anlatan bölümünde Orhon'un *Anadolu Toprağı* isimli şiirini içeriğe almış, "metin üstüne çalışmalar" bölümünde ise şiir içinde geçen bazı kelimelerin anlamlarına ve bunların *din duygusu*yla olan ilişkilerinin ne olduğuna, şairin *"neden Anadolu toprağıyla milli gurur ve hürriyet arasında bir bağlantı kurduğuna"* dair sorular yöneltmiştir.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu da ilk olarak *Edebi Yeniliğimiz* (1930) kitabında yer almıştır. Sevük burada, yazılarının çoğunu *Servet-i Fünun*'da yayınlayan yazarın, diğerlerinden farkını şöyle anlatmıştır:

> Bir kere o zümrenin en bariz vasfı garpçılıktı, halbuki Ahmet Hikmet Türkçülük yapıyordu. Sonra Serveti Fünuncular 'sanat için sanat' akidesini rehber edinmişlerdi; halbuki bu 'millet için ve Türkçülük için sanat' düsturunu kendine şiar edindi... Ahmet Hikmet'in üslubu sadeydi, hep Türkçe kelimelere ehemmiyet veriyordu. Hülasa Serveti Fünunculardа medeni teknik çok ve Ahmet Hikmet'te milli kültür daha fazlaydı."[120]

120 İsmail H. Sevük, *Edebi Yeniliğimiz*, İstanbul : Devlet Matbaası, 1930, s: 422.

Yazara göre Ahmet Hikmet, Mehmet Emin'in şiirde yaptığını nesirde yapmış ve *"aruzu ve yabancı kelimeleri atarak sade Türkçe ile"* yazmıştır. *"İstanbul'un yabancı unsurlarla meskun semtlerinde küfe ile üzüm satan Anadolulu Türk'ün hakim, gür ve efendi sesinde, Türk milletinin her ses üstündeki asaletini idealize etmiş, eski büyük Türk hicretlerini tasvir ederken de gerek mevzuu, gerek kullandığı lisan itibariyle edebiyatımızda millet cereyanının tekamülü tarihi noktasından pek mühim olan mensuresini ibda etmiştir"*[121] diyen Sevük, *"Ahmet Hikmet'in emelinin sanatından büyük"* olduğunu ve bu sanatı emeline *bir vasıta* olarak kullandığını da belirtmiştir. *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*'nde (1934) ise Özön, Ahmet Hikmet'in konularına önem yükleyen şeyin, daha çok *"yerli duygulardan ilham alınarak yazılmış"* olması olduğunu belirterek *"hikâye ve romandaki teknik zayıflığını mevzularının cazibesiyle telafi ettiğini"* vurgulayarak yine yazarın, diğer Servet-i Fünuncudardan farkı üstünde durur. Kitapta, yazarın hikâyelerinin toplandığı *Çağlayanlar* (1922) isimli eserinden alınmış *Rahat Döşeği*'ne yer verilmiştir. Kitabının 1941 basımında Özön, yazarın *Çağlayanlar*'dan sonraki dönemini ikinci yazı devresi diye adlandırır ve *"bu devrenin ilk zamanlarında dil tasfiyecilerinin tesiri altında yabancı kelime ve terkipler yerine Türkçeleri sonradan konulmuş duygusu"* yaratan bir şekilde yazdığını söyleyerek bundan bir süre sonra bunun *bir parça* düzeldiğini belirtir. Özön'e göre Ahmet Hikmet'in en büyük kusuru ise yazılarında *"şairane tasvirlerden bir türlü kurtulamayışı"*dır, bu nedenle de *"muvaffak olmuş sayılacak eseri hemen hemen yok gibi"* dir. Burada da yazarın yine aynı hikâyesine yer verilmiştir. Özön'ün 1952'te kabul edilen kitabında (*Açıklamalı Türk Dili ve Edebiyatı 4*) yazar, "Edebiyatı Cedide" bölümü içinde ele alınmış, *Çağlayanlar*'dan *Üzümcü* ve *Altın Ordu* isimli iki yazısına yer verilmiştir. Kitapta *Üzümcü*, bir *"tasvir parçası"* olarak nitelenmiştir. Buna göre Ahmet Hikmet yazısında, *"gördü-*

121 a.g.e: 423

ğü bir üzümcünün uyandırdığı çağrışım ile Türk askerini hayalinde canlandırmakta" ve onun özelliklerini *"aramakta"*dır. Yazarın yer verilen ikinci yazısı ise o dönemde arayışı içinde olunan *köklü Türk tarihi tezi*ni destekleyecek şekilde Türklerin *hayalî* bir göçünü konu almaktadır:

> Bir tufan, bir kıyamet, bir mahşerdi. Ta Tibet çöllerinden, Hatay vadilerinden, Karakurum bozkırlarından, Kıpçak deştlerinden akın akın toplanan bu adam tufanı dalgalana dalgalana ilerliyordu. Rastgeldiği engelleri kırıp eziyordu. Günler, geceler, haftalar, aylar geçti. Nuh tufanı gibi dünyanın devranını, tarihini değiştirecek olan bu ikinci tufan bir 'Türk Tufanı' idi.[122]

Bundan sonra Nisari'nin 1955'te okutulmaya başlanan ikinci sınıf kitabında (*Metinle Türk Edebiyatı 2*), Avrupa'da eğitim almaya gidip *Türklüğünü* ve *milliyetini* unutarak geri dönen bir gençle alay eden *Yeğenim* monologuna yer verilmiştir. Ahmet Hikmet Müftüoğlu, bundan 1960'a kadar kabul edilen kitaplarda yer almazken 1960'ta *Türk Dili ve Edebiyatı 3* kitabıyla (Mustafa Nihat Özön, Kemal Demiray) yeniden okutulmaya başlanmıştır. Burada da yazarın *Üzümcü* isimli yazısı içeriğe alınmıştır. 1961'de ise Ahmet Hikmet'in yine *Çağlayanlar*'dan alınmış, vatan özlemini anlatan *Sümbül Kokusu* isimli hikâyesine yer verilmiştir (*Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı 1*; Suut Kemal Yetkin, Sıdıka Arıkan). Yazar, 1980'e kadar son olarak 1967'de *Türk Edebiyatı 2* kitabında (Behçet Kemal Çağlar, Ekrem Yirmibeşin) *Ayşe Kızla Watteau* isimli yazısıyla okutulmuştur. Kitapta yazının temasının anlatıldığı bölümde *"Türk'ün okula, ustaya, örneğe ihtiyaç göstermeyen yaratıcı kabiliyet ve sanat dehasının"* işlendiği vurgulanmış *"milli hünerlerimize vermekte geciktiğimiz önem; bunu bizden evvel Batılı sanatseverlerin değerlendirişi; bu sanatlarla uğraşanların zorlu şartlar içinde sürüp giden fakir, mütevazı*

122 Mustafa N. Özön, *Açıklamalı Türk Dili ve Edebiyatı 4*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1952, s: 66.

hayatı; Türk kadınının fedakar ve feyizli çabası"[123] gibi yardımcı fikirlerle bu temanın desteklendiğinden söz edilmiştir.

Şiirlerinde milli duyguları ön plana çıkararak kahramanlık temasını işleyen, 1946'dan sonra ise tasavvufa yönelen Enis Behiç Koryürek, lise edebiyat kitaplarına ilk kez 1934'te girmiştir (*Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*; Mustafa Nihat Özön). Bu kitapta şairin, önceleri *"aruza musikiden alınma yeni ahenkler katmak davasında bulunup"* sonra hece vezniyle yazmaya başladığı belirtilerek 1927'de yayınlanan *Miras* kitabından *Çanakkale Şehitliğinde* isimli şiirine yer verilmiştir. Özön'ün 1952'de okutulmaya başlanan kitabında da Koryürek'in bu eserinin yanı sıra *Gemiciler* isimli şiiri de okutulmuştur. 1954'te ise (*Metinlerle Türk Edebiyatı 1*; Vasfi Mahir Kocatürk) yine şairin *Gemiciler* şiiri, epik şiire örnek olarak verilmiştir. Abdurrahman Nisari ise 1955'te kitabına (*Metinle Türk Edebiyatı 2*) şairin yine bu şiirini almış, şairin *"Eski Korsan Hikâyeleri genel başlığı altında topladığı ve konularını tarihi deniz çarpışmalarından aldığı manzum hikâyeleriyle"* ünlü olduğunu belirtmiştir. Koryürek, 1955'ten 1977'ye kadar bir daha kitaplarda yer almaz. 1977'de ise Mehmet Kaplan'ın ikinci sınıf kitabında (*Edebiyat 2*) şairin *Milli Neşide* isimli şiiri içeriğe alınmıştır. "Sorular" bölümünde ise şiirde işlenen *"Türk tarih, efsane ve kültürü"* ve *"kahramanlık duygusu"* temaları üstünde durulmuştur.

> Şiirlerinde genellikle masal âlemlerini, hüzün ve melankoli gibi duyguları, aşk ve ölüm temalarını işleyen Halit Fahri Ozansoy, lise edebiyat kitaplarına ilk olarak 1930'da Sevük'ün kitabıyla girmiştir. Bu kitapta da Sevük, şairin bu özelliği üstünde şu sözlerle durur.
>
> Edebiyata efsaneler ve masallar yazarak girdi. Tabii bu tarz şairlik bugünkü hayata bakamazdı... Zamanen kalktı, tarihten daha eski devirlerin hayalatına daldı; bize Ay, Saray kafiyeleriyle peri padişahlarının masallarını dinletti.[124]

123 Behçet K. Çağlar ve Ekrem Yirmibeşin, *Türk Edebiyatı -Batı Örnekleriyle Birlikte- 2*, İstanbul: Kanaat Yayınları, 1967, s: 91.

124 İsmail H. Sevük, *Edebi Yeniliğimiz*, İstanbul : Devlet Matbaası, 1930, s: 475.

Sevük'e göre şairin yazdığı oyunlar da edebiyat açısından önem taşır. *"Elindeki aruzu aldı Baykuş piyesiyle sahneye çıkardı. Bu, bizde sahnevî ilk manzum piyes demektir."*[125] Kitapta hem bu oyundan hem de şairin *Eyüp Sırtında* isimli şiirinden birer parçaya yer verilmiştir. *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*'nde *Gurbette İlk Bayram, Ölüm ve Kadeh, Geceleyin Mezarlar* isimli şiirlerine yer verilen şairin *"ilk tecrübelerini aruzla"* yaptığından, hece vezniyle yazdıklarınınsa *"aruzla yazdıklarının tekrarı"* olduğundan bahsedilmiştir. Kitabın 1941 basımında Ozansoy'un oyunları üstünde durulmuş ve *Baykuş*'un bir bölümüne yer verilmiştir. Özön'e göre *Baykuş*, *"büyük bir sahne ustalığından ziyade birbiri üstüne gelen ölümler, korkunç hayaller üstüne kurulmuş"* bir eserdir. Ozansoy'a bundan sonra 1954'te Vasfi Mahir Kocatürk'ün kitabında (*Metinlerle Türk Edebiyatı 1*) yine *Baykuş*'la, 1959'da ise Banarlı'nın kitabında (*Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı 1*) *Aruza Veda* isimli şiiriyle yer verilmiştir. 1977'ye kadar hiçbir kitapta yer almayan şaire, bu tarihte Mehmet Kaplan'ın kitabında rastlanır. Bu kitapta yer verilen eseri, *Eyüp Sırtında*'dır.

Hamdullah Suphi Tanrıöver ismi de ilk kez *Edebi Yeniliğimiz*'de geçmiştir. Sevük kitabında, yazardan *"Hamdullah Suphi Bey hem hatip, hem nasirdir. Hitabetlerinden, milli mücadele devrindekileri Dağ Yolu namıyla birinci kitap olarak neşretti (1928). Nesirlerini de Günebakan unvanıyla bir cilt halinde tabettirdi (1929)"* sözleriyle bahsederek 1925 Kurultayı'nda söylediği nutuktan bir bölüm vermiştir. Sevük'e göre onun *Güne Bakan*'daki yazıları içinde *"en kıymetlisi Gazi için yazdığı Fırtına Kuşu namındaki parçadır"*, bunun en önemli kısmını da *"Gazinin hitabetini tasvir* ettiği" bölüm oluşturur. Bu bölüm de kitaba eklenmiştir. *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*'nde *Dağ Yolu*'ndan alınmış *Çanakkale* ve *Ziya Gökalp* nutuklarına kitabın "Hitabet

125 a.g.e: 476

ve Gazetecilik" bölümünde yer verilmiştir. 1953'te Vasfi Mahir Kocatürk'ün kitabında (*Metinlerle Türk Edebiyatı 1*) Tanrıöver'in *Fırtına Kuşu* isimli nutku içeriğe alınmış ve metin üstüne *"sözleri samimi, duygulu ve değerli buluyor musunuz?; Sizce büyük kahramanın en üstün vasıflarını belirten yerleri gösteriniz"*[126] gibi sorular yöneltilmiştir. 1959'da okutulmaya başlanan *Türk Dili Edebiyatı 1*'de (Mustafa Nihat Özön, Kemal Demiray) de yine aynı nutka, 1967'de ise *Türk Edebiyatı 3*'te (Behçet Kemal Çağlar, Ekrem Yirmibeşin) *Dağ Yolu*'ndan alınan *Gazi'nin Heykeli* isimli nutka yer verilmiş ve metin üstüne *"Bu hitabede Atatürk'le ilgili olarak belirtilen vasıflardan her birinin ne olduğunu ve hangisini en önemli bulduğunuzu gerekçesiyle açıklayınız"* türünde sorular yöneltilmiştir. Hamdullah Suphi'nin 1980'e kadar geçtiği en son kitap budur.

Konularını genellikle gurbet, vatan sevgisi ve Mehmetçik'ten alan şiirleriyle tanınan, önceleri aruzla yazan, heceye sonradan geçen Kemalettin Kamu'nun yer aldığı ilk kitap olan *Edebi Yeniliğimiz*'de Sevük, şairin temalarından şöyle söz eder:

> Erzurumun Bingöl dağlarına karşı 'Gönlümü yayla yaptım Bingöl çobanlarına' diyen bu Şarki Anadolu çocuğu ilhamını en çok cemiyetin nabzından ve vatanının heyecanından aldı. Memleketinin büyük badiredeki 'hicret'ini anlatırken 'Yollar uzun bir inilti yıldızların altında' demişti. 'Yabancı badiyelerde değil ana vatanlarında' can veren 'İstiklal Ordusu şehitleri' için en içli duayı yapan o oldu. 'Zafer, 'Dumlupınar Yolunda', 'Çankaya' gibi şiirleri hep umumi raşenin kendisinde uyandırdığı titreyişleridir.[127]

Daha önce de bahsettiğimiz gibi Kemalettin Kamu'nun işlediği bu temalar, onu lise edebiyat kitaplarında diğer "Memleketçi Edebiyat" takipçilerinden bir adım öne çıkartır. *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*'nde (Mustafa Nihat Özön; 1934) ise

126 Vasfi M. Kocatürk, *Metinlerle Türk Edebiyatı 1*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1954, s: 124.

127 İsmail H. Sevük, *Edebi Yeniliğimiz*, İstanbul : Devlet Matbaası, 1930, s: 487.

şairin *Bingöl Çobanları*, *İstiklal Ordusu Şehitlerine*, *Kitabe*, *Bir Yolcuya*, *Siperde Akşam* ve *Çankaya* şiirlerine yer verilmiştir. Bu kitabın 1941 basımında *İstiklal Ordusu Şehitlerine*, *Bir Yolcuya* ve *Çankaya* şiirleri içerikten çıkarılmıştır. 1951'de ise Nisari, birinci sınıf kitabında (*Metinli Edebiyat Bilgisi 1*) Kamu'nun *Akdeniz'den Geçerken*, *Zaman İçinde*, *İstiklal Ordusu Şehitlerine* ve *Kimsesizlik* şiirlerine yer vermiştir. Bu şiirlerden yalnızca *Kimsesizlik* ve *Akdeniz'den Geçerken* üstüne metin çalışması yapılmıştır. Yine Nisari'nin üçüncü sınıf kitabında (*Metinle Türk Edebiyatı 3*; 1955) şairin *Gurbet* isimli şiiri, serbest okuma parçası olarak verilmiştir. 1960'ta *Türk Dili ve Edebiyatı 3*'te (Mustafa Nihat Özön, Kemal Demiray) yine *İstiklal Ordusu Şehitlerine* şiiri içeriğe alınmış ancak metin üstüne çalışma yapılmamıştır. Bu tarihten sonra bir kez daha 1969'da edebiyat kitabına (*Türk Edebiyatı 2*; Behçet Kemal Çağlar, Ekrem yirmibeşin) *Bingöl Çobanları*'yla giren Kamu'nun, bu şiiri "*henüz sade dili büsbütün benimseyemediği ilk zamanlarında kaleme aldığı*" ancak buna rağmen halk ağzına yakın bir dille yazmayı başardığı belirtilmiştir. Şairin son olarak yer aldığı kitap, Balkır'ın 1975'te kabul edilen *Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı 2* adlı kitabıdır. Bu kitapta *Gurbet* şiiri, "seçme metinler"den biridir.

İlk şiirlerini Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati anlayışına yakın bir türde yazan, Yahya Kemal ve Ahmet Haşim etkisinde olan, memleket şiirleriyle öne çıkan Ömer Bedrettin Uşaklı, bu şiirlerinde Anadolu coğrafyasını ve insanlarını tasvir etmiştir. İlk kitabı *Deniz Sarhoşları*'ndan (1926) sonra adını *Yayla Dumanı* (1934) ve *Sarıkız Mermerleri* (1940) kitaplarıyla duyuran şair, incelediğimiz dönemler boyunca yalnızca üç kitapta geçer. Bunlardan ilki Nisari'nin 1951'de okutulmaya başlanan kitabıdır (*Metinli Edebiyat Bilgisi 1*). Burada Uşaklı'nın *Yayla Dumanı* şiiri, hece veznine örnek olarak gösterilmek üzere kitaba alınmıştır. Şair, bundan sonra 1954'te (*Metinlerle Türk Edebiyatı 1*; Vasfi Mahir Kocatürk) *Çoruh Akşamları*, 1961'de ise (*Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiya-*

tı 1; Suut Kemal Yetkin, Sıdıka Arıkan) *Kiraz Bayramları* isimli şiirleriyle kitaplarda yer almıştır.

Servet-i Fünun, Donanma, Tedrisat, Türk Yurdu ve *Yeni Mecmua*'da yayınlanan röportaj, şiir ve hatıra türünde yazılarıyla tanınan, Çanakkale Savaşı'ndan sonra Mustafa Kemal'le yaptığı röportajla ünlenen ve Mustafa Kemal'in yakın çalışma arkadaşlarından biri olan Ruşen Eşref Ünaydın, edebiyat kitaplarına *Edebi Yeniliğimiz*'le (1930) girmiştir. Bu kitapta Sevük, Ruşen Eşref'in siyasî yaşamından ve yaptığı bu röportajdan uzun uzun bahseder:

> Uzun seneler muallimlik eden Ruşen Eşref Bey Milli Mücadele devrinde Anadolu'ya geçti. 'Diyorlar ki' de yaptığı edebi mülakatlardan aldığı meleke ile Anafartalardaki harikulade kumandanlığı ile İngilizlere karşı Çanakkale'yi kapayan ve İstanbul'u kurtaran ve artık düşmanlar indinde de ve bütün millet nezrinde de umumi bir hayranlık kazanan Mustafa Kemal Paşa Hazretleriyle dahi bir mülakat yaptı. O zaman Anafarta harplerini en iyi millete tanıtan bu mülakatı bilahare 1930'da 'Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal'le Mülakat' namıyla müstakil bir kitap halinde dahi neşretti. İşte Anadolu'ya geçen Ruşen Eşref Bey Anadolu'daki Milli Cidalin büyük reisini bu suretle eskiden tanımış ve tanıtmış bir sima idi.[128]

Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi'nde ise (Mustafa Nihat Özön; 1934) Ruşen Eşref'in, *"zamanın tarihe kalacak hadiseleri hakkında ince teferruata çok heveskar bir sanatkar titizliğiyle kıymetli eserler"* verdiği söylenmiş ve Ünaydın'ın bu röportajının yanı sıra İstanbul'u tasvir eden kitabı *Ayrılıklar*'dan (1923) *Suya Hasret* isimli bir bölüme, *Geçmiş Günler*'den (1919) ve *Tevfik Fikret*'ten (1919) birer parçaya yer verilmiştir. 1950'lerin sonuna kadar lise edebiyat kitaplarında yer almayan Ruşen Eşref, 1959'da Banarlı'nın kitabıyla (*Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı*) yeniden içeriğe girmiştir. Burada yazarın 1921'de *Hâkimiyet-i Milliye*'de yayınlanan *Bayrağımız* isimli makalesine yer verilmiş,

128 a.g.e: 500-501

yazarın *"milli his ve heyecanı dile getiren, Türk kahramanlığını anlatan yazılar yazdığı"* belirtilmiş, metin üstüne çalışmalar yapılan bölümde ise bu parça ile *İstiklal Marşı*'nın bazı kıtaları ve Atatürk'ün *"Vatanın muhafazası, milletin saadeti için her şeyden evvel ordumuzun, eski Türk ordusu olduğunu dünyaya bir daha ispat lüzumuna çoktan kani idim"*[129] sözü ile *"bayrak, millet ve vatan mevhumları"* arasında ilişki kurulması istenmiştir. 1961'de (*Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı 2*; Suut Kemal Yetkin, Sıdıka Arıkan) Ünaydın'ın *Diyorlar ki* kitabından *Halide Edip'le Bir Görüşme*'sine, 1966'da (*Türk Dili ve Edebiyatı 2*; Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü, Ömer Özcan) Ünaydın'ın *Atatürk'ü Özleyiş* (1957) kitabından alınan *Ne Mutlu Atatürk'ü Olan Millete* isimli yazısına "serbest metin olarak"; 1967'de ise (*Türk Edebiyatı 2*; Behçet Kemal Çağlar, Ekrem Yirmibeşin) yazarın yine aynı kitabının *Özleyiş* isimli son parçasına ve Ahmet Haşim'le röportajına yer verilmiştir. Kitapta *Özleyiş* üstüne *"Yazar Kurtuluş Zaferimizi niçin 'kendi cinsinin ilki olan bir başarı' diye vasıflandırmıştır?; Bu ayaklanışın ve zaferin başka toplumlar üzerinde etkisi olmuş mudur?; Hatıra sahibi niçin o günlerde Atatürk'ün yanında bulunmuş olmaktan sevinç ve gurur duyuyor?; İstiklal Savaşı yıllarını ünlü kişileri ve olaylarıyla tanıtan bir konuşma hazırlayınız"*[130] gibi sorular yöneltilmiştir. Ünaydın, bundan sonra 1980'e kadar en son 1975'te İhsan Yaşar Balkır'ın kitaplarında (*Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı 2* ve *3*) geçer. Bu kitaplarda Ruşen Eşref'in *Atatürk'ü Özleyiş* kitabından alınmış iki parçaya yer verilmiştir. Bunlardan ilkinde Atatürk'ün General Harbord'la yaptığı bir konuşmayı, diğerinde de onun son günlerini konu edinir. İkinci metin, öğrencilere "serbest okuma parçası" olarak verilirken ilk metin üstünde çalışma yapılması uygun görülmüş ve

129 Nihat S. Banarlı, *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı 1*, İstanbul : Remzi Kitabevi, 1959, s: 198.

130 Behçet K. Çağlar ve Ekrem Yirmibeşin. *Türk Edebiyatı -Batı Örnekleriyle Birlikte- 2*, İstanbul: Kanaat Yayınları, 1967, s: 182.

"Atatürk'ün bir lider olarak birleştirici, birliği sağlayıcı, dağınıklığı bütünleştirici bir üstün niteliğe, güce sahip olduğu bu küçük olaydan da anlaşılıyor mu? Siz Atatürk'ten buna başka ne gibi örnek verebilirsiniz?; Atatürk'ün ümitsizliğe, karamsarlığa kesinlikle yer vermediğini; liderliğini yaparak kazandığı zaferlerden, elde ettiği başarılardan kendisine bir onur payı çıkarmayı düşünmeyecek kadar gururdan uzak kaldığını aşağıdaki sözlerini de okuyarak belirtiniz" vb. sorular yöneltilmiştir.[131]

Hikâyeci, romancı ve siyaset adamı olarak tanınan, eserlerinde sıradan insanların hayatlarını, onların toplumdaki davranışlarını ve bakış açılarını yalın bir anlatımla işleyen, ilk romanı (*Ayaşlı ve Kiracıları*) 1934'te, ilk öykü kitapları (*Hikâyeler*, iki cilt) 1946'da yayınlanan Memduh Şevket Esendal, lise edebiyat kitaplarına ilk kez 1955'te girmiştir (Abdurrahman Nisari; *Metinle Türk Edebiyatı 3*). Bu kitapta yazarın *Hikâyeler*'inden alınan *Feminist* isimli öyküsüne yer verilmiştir. Kitapta bu metin üstüne çalışma yapılmazken Memduh Şevket'in *"çok dikkate değer bir hikâyeci"* olduğuna, *"günlük hayatta rastlanabilecek her çeşit insanı birkaç satır içinde canlandırmakta üstün bir başarı"* sergilediğine, *"kendi neslinden daha ileri bir sanat anlayışıyla"* yazdığına ve *"eserlerini daha çok Cumhuriyet devrinde yayınladığı için ancak son yıllarda"* tanındığına dikkat çekilmiştir. Yazarın, bundan sonra 1958'de *Türk Dili ve Edebiyatı 2* (Mustafa Nihat Özön, Kemal Demiray) kitabında *Hikâyeler*'in ikinci cildinden alınan *Hasta* öyküsüne; 1959'da ise aynı kitabın birinci sınıf cildinde aynı isimli öykü kitabından *Bir Kucak Çiçek*'e, *Hikâyeler 1*'den de *Ev Ona Yakıştı* ve *Pazarlık* isimli hikâyelerine yer verilmiş ve bunlar üstünde metin çalışması yapılmıştır. Yine bu kitabın üçüncü sınıf cildinde (1960) Memduh Şevket'in *Hikâyeler* 2'den alınmış *Şair Tavafı* isimli hikâyesi; 1961'de (*Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı 1*; Suut Kemal Yetkin, Sıdıka Arıkan) yine *Hikâyeler*

131 İhsan Y. Balkır, *Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı 3*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1975, s: 221.

2'den *El Malının Tasası*'nın yanı sıra Cahit Külebi'nin Memduh Şevket'in ölümü üstüne yazdığı bir yazı içeriğe alınmıştır. 1965'te (*Türk Dili ve Edebiyatı 1*; Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü, Ömer Özcan) yine *Hasta*'ya, 1968'de bu kitabın üçüncü sınıf cildinde *Hikâyeler 2*'den *Haşmet Gülkokan* isimli öyküye yer verilmiş, bu öykü Ömer Seyfettin'in işlediği konularla karşılaştırılmış ve *"Ömer Seyfettin'in kuşağından olduğu halde hikâyelerinde ona hiç benzemeyen"* Memduh Şevket Esendal'ın *"halkın içinden ilgi çekmeyen kişileri ve onların önemsiz görünen davranışlarını"* konu aldığı belirtilmiştir. Ayrıca bu kitapta Memduh Şevket'in kendi dil ve anlatımını özetlediği şu sözlere yer verilmiştir:

> Edebiyatı bilmediğimden, marifetsizliğimden sade yazmışımdır. Bilsem öyle düpedüz yazar mıyım hiç? Köylü bir şeyi söylerken dikine, olduğu gibi söyler. Neden? Süslemesini bilmez, benzetmesini bilmez, anlatmasını bilmez de ondan. Marifetli insanlar öyle yapmazlar... Benim dilim kısa... İstediklerimi anlatabilmek güç.[132]

"Metin üstüne çalışmalar" bölümünde ise yine Ömer Seyfettin'in hikâyeleriyle karşılaştırma yapılması istenmiştir. Memduh Şevket, bundan sonra 1975'te İhsan Yaşar Balkır'ın üçüncü sınıf kitabında (*Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı 3*) *Hikâyeler 2*'den *Dursun Hacı*'yla yer almış, ayrıca burada yazarın kısa bir biyografisine yer verilmiş, onun *"Türk hikâyeciliğine dili, anlatımı ve hayata bakışıyla yeni bir görüş getirdiği"* vurgulanmıştır. Mehmet Kaplan'ın kitabında ise (*Edebiyat 1*; 1976) yine *Hikâyeler 2*'den *Hayat Ne Tatlı*, içeriğe alınmış ve açıklamalar bölümünde bu hikâyenin özellikle *gerçekçiliği* üstünde durulmuştur.

İlk şiiri *Milli Mecmua*'da 1926 yılında yayınlanan ancak eserleri toplu halde 1974'te kitaplaştırılan, genellikle konularını tabiat sevgisi ve aşk duygusundan alan Ahmet Muhip Dıranas, 50'li yıllarda *Zafer* gazetesinde yazdığı yazılarla Demokrat Parti'yi destek-

132 Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü ve Ömer Özcan. *Türk Dili ve Edebiyatı 3*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1968, s: 230.

lemiş ve aktif politikaya da böylece dâhil olmuştur. Şair, edebiyat kitaplarına ilk kez 1951'de *Metinli Edebiyat Bilgisi 1* (Abdurrahman Nisari) kitabında yer alan *Şehrin Üstünden Geçen Bulutlar* ve *Ağrı* şiirleriyle girmiştir. Kitapta bu şiirler nazım türlerine örnek olarak verilmiş, üzerlerinde çalışma yapılmamıştır. Bu kitabın 1955'te kabul edilen ikinci sınıf cildinde şairin *Ayaklar* şiiri, Cumhuriyet dönemi edebiyatına verilen örneklerden biridir. 1958'de (*Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı 3*; Suut Kemal Yetkin, Sıdıka Arıkan) ise Dıranas'ın *Elif* şiirine, *Türk Dili ve Edebiyatı 1*'de ise (Mustafa Nihat Özön, Kemal Demiray; 1959) *Kar* şiirine "serbest okuma metni" olarak yer verilmiştir. Bu kitaplarda da diğerlerinde olduğu gibi şair ve eserleri hakkında herhangi bir bilgi verilmez. Yazar bu yıldan 1966'ya kadar hiçbir kitapta yer almazken 1966'da *Türk Dili ve Edebiyatı 2*'de (Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü, Ömer Özcan) "20. Yüzyıl Türk Edebiyatından Başka Örnekler" başlığı altında *Olvido* isimli şiiri içeriğe alınmıştır. 1968'de ise yine aynı kitabın üçüncü sınıf cildinde ilk kez Dıranas'ın bir şiiri (*Şehrin Üstünden Geçen Bulutlar*) üstüne açıklama ve çalışma yapılmıştır. Ahmet Muhip Dıranas'la ilgili ise *"Fransız sembolist şiirinin öncülerinden olan Boudelaire'in etkisini duyan"*, *"biçim ve ahengi kaygı edinmiş yeni bir yapı içinde ruhun dalgalanışlarını tespit eden"* bir şair olduğu şeklinde bilgi verilmiştir. Dıranas'a bundan 1980'e kadar yer veren tek kitap, *Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı 3*'tür (İhsan Yaşar Balkır; 1975). Burada da şairin *Selam* isimli şiiri, "Cumhuriyet Dönemi" ana başlığı altındaki "Diğer İsimler" bölümünde bulunmaktadır.

Konularını, kendi deyimiyle *"hep aynı odakta" "ev ve her günkü yaşamalar"*dan alan, büyük şehrin insanlarını, onların ev, aile ve çevrelerini anlattığı şiirleriyle Cumhuriyet döneminin en ilgi çekici şairlerinden olan ve ilk şiir kitabı 1945'te *Kapalı Çarşı* adıyla çıkan Behçet Necatîgil de lise edebiyat kitaplarına ilk kez 1951'de Nisari'nin *Metinli Edebiyat Bilgisi*'yle girmiştir. Bu kitapta *Kır Şarkısı* isimli şiiri okutulmuş, şiirin dili ve teması üstünde durul-

muştur. Aynı kitabın 1955'te kabul edilen ikinci sınıf cildinde *Evcik*, 1958'de ise (*Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı 3*; Suut Kemal Yetkin, Sıdıka Arıkan) *Kovboy Filmleri* isimli şiirleri "Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı" başlığı altında örnek metin olarak verilmiştir. 1959'da (*Türk Dili ve Edebiyatı 1*; Mustafa Nihat Özön, Kemal Demiray) yine *Kır Şarkısı* içeriğe alınmış ve şiirin "pastoral" nitelikler taşıdığı üstüne kısa bir bilgi verilmiştir. Necatîgil, kitaplara bir kez daha 1965'te (*Türk Dili ve Edebiyatı 1*; Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü, Ömer Özcan) *Kır Şarkısı* şiiriyle, yine "pastoral şiir"e bir örnek olarak alınmıştır. Yine aynı kitabın 1968'de kabul edilen üçüncü sınıf cildinde "1940'tan Sonra Türk Edebiyatı" başlığı altında şairin *Solgun Bir Gül Dokununca* isimli şiirinin yanı sıra ilk kez bu kitapta Necatîgil'le ilgili şu bilgiye yer verilmiştir:

> Behçet Necatîgil, eserlerinde sanata değer veren, bunun yanında toplumla, kişiyle ilgili duygu ve düşüncelerini çoğu zaman sembollü bir anlatımla dile getirmeye çalışan şairlerimizdendir...Orhan Veli çığırının geliştiği yıllar arasında yetişen Behçet Necatîgil, Cahit Külebi, Salah Birsel, Necatî Cumalı bu akımın etkisini de üzerlerinde taşıyarak Türk şiirinde yeni birer kişilik kazanmışlardır. Şiirlerinde kapalı bir ev ve aile dünyasının dar sınırları içinde sıkışıp kalmış gibi görünen Behçet Necatîgil'in dünyaya açılımı ile toplum sorunlarına eğilişi bu kapalılığın ezikliğini taşır. Bazen o, bu ezikliğin etkisiyle, kişiliğine başkaldırır.[133]

Şaire bundan sonra 1975'te İhsan Yaşar Balkır'ın kitabında (*Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı 3*) *Nilüfer* ve *Atatürk* şiirleriyle, 1976'da ise Mehmet Kaplan'ın kitabında (*Edebiyat 1*) Necatîgil'in radyo için yazdığı *Yol* isimli kısa oyunuyla yer verilmiştir. Kitapta yazarın bu oyunda *"alışılmışın dışına çıkmak isteyen bir kız ile erkeğin duygularını 'sembolik' olarak"* anlattığı belirtilerek metinle ilgili sorulan sorularda da bu semboller üstünde durulmuştur.

İlk şiir kitabını 1946'da *Adamın Biri* ismiyle çıkaran, şiirlerine genelde yoksulluk, doğduğu topraklara hasret, yalnızlık gibi

133 a.g.e: 285

temaların hâkim olduğu Cahit Külebi, ilk kez 1951'de Nisari'nin birinci sınıf kitabında *Atatürk'e Ağıt* isimli şiiriyle yer almış, bu şiirin halk edebiyatına yakın yazılış şekli üstünde durulmuştur. 1955'te aynı kitabın ikinci sınıf cildinde *Tokat'a Giderken* şiiri, 1958'de (*Örnekleriyle Türk Dili ve Edebiyatı 3*; Suut Kemal Yetkin, Sıdıka Arıkan) ise *Cebeci Köprüsü* "Cumhuriyet Devri Edebiyatı" bölümünde örnek olarak gösterilmiş şiirlerdendir. 1959'da (*Türk Dili ve Edebiyatı 1*; Mustafa Nihat Özön, Kemal Demiray) Külebi'nin *Sivas Yollarında* isimli şiiri içeriğe alınmış, bu şiir üstüne çalışma yapılmış ve genel olarak şiirin biçimi üstünde durulmuştur. 1961'de (*Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı 1*; Suut Kemal Yetkin, Sıdıka Arıkan) ise daha önce de bahsettiğimiz gibi şairin Memduh Şevket Esendal üstüne yazdığı yazıya yer verilmiştir. 1965'te (*Türk Dili ve Edebiyatı 1*; Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü, Ömer Özcan) *Sivas Yollarında* şiirinin dil yapısı, şekli ve anlamı üstüne çalışmalar yapılmıştır. Bu kitabın üçüncü sınıf cildinde şairin yazım özelliklerinden bahsedilmiş ve *"sevgilisinden, özlemini duyduğu davranışları beklerken, ona çok sevdiği yurdunun ve köyünün ruhunu etkileyen nitelikleriyle seslendiği"* belirtilen *Hikâye* isimli şiirinin yanı sıra *Nasıl Sevmezsin Bu Dünyayı*, *Hasret* ve *Bir Umut* şiirleri de "serbest okuma metni" olarak kitaba alınmıştır. Son olarak 1975'te Balkır'ın ikinci sınıf kitabının (*Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı 2-3*) "Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı" bölümünde Külebi'nin *Atatürk Kurtuluş Savaşında* isimli şiirine, üçüncü sınıf kitabında ise *Şimdi İzmir'de* ve *Sonbahar Geliyor* şiirlerine "seçme metin" olarak yer verilmiştir.

İlk dönem şiirlerinde şehirli insanın günlük yaşamını konu edinen, sonraki dönemde bir yandan öncülerinden biri olduğu Garip Akımı'nın özelliklerini şiirinde devam ettirirken diğer yandan da halk şiiri geleneğini geliştirmeye çalışan, daha sonraki döneminde de toplumsal konulara ağırlık veren şiirleriyle tanınan Oktay Rifat, lise kitaplarına 1955'te Abdurrahman Nisari'nin ikinci ve üçüncü sınıf kitaplarıyla girmiştir. Bunlarda şairin *Aşağı Yukarı*

(1952) kitabından alınan *Ağıt* ve *Son Söz* isimli şiirleri "Cumhuriyet Devri Edebiyatı"na örnek olarak gösterilmiştir. Bu kitapta şair ve eserleriyle ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Oktay Rifat, incelediğimiz dönem boyunca bir kez daha, yalnızca 1968'de okutulmaya başlanan *Türk Dili ve Edebiyatı 3*'te (Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü, Ömer Özcan) *Uludağ Sokak Satıcıları* ve *Hayranlık* isimli şiirleriyle yer almış ve ilki üstüne açıklama yapılarak sorular sorulmuştur. Kitapta ayrıca şairle ilgili "*Yeni akımın Orhan Veli ile birlikte önde gelen şairi Oktay Rıfat, halk masallarından, halk deyim ve tekerlemelerinden, onlara yeni görünüşler sağlayarak yararlanmış; toplum sorunlarına eğilmiştir. Perçemli Sokak adlı kitabıyla birlikte şiir anlayışında büyük değişlik olmuş; soyut şiire kaymıştır*"[134] şeklinde bir bilgi bulunmaktadır.

Yine Garip Akımı'nın öncülerinden olan ancak bu akımdan sonra şiirlerindeki düşünce öğesi yoğunlaşan, toplumsal ve insanî değerlere yönelen şiirlerinin bulunduğu *Telgrafhane* (1952) ve —o dönem sakıncalı bulunarak toplatılan— *Yan Yana* (1956) kitaplarından sonra şiirinde mitolojik unsurların geliştiği görülen Melih Cevdet Anday, incelediğimiz dönem boyunca yalnızca iki lise edebiyat kitabında yer almıştır. Bunlardan ilki, yine Abdurrahman Nisari'nin üçüncü sınıf kitabı (1955), ikincisi ise *Türk Dili ve Edebiyatı 3*'tür (Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü, Ömer Özcan; 1968). Nisari kitabında, şairin aynı isimli kitabından (1946) alınan *Rahatı Kaçan Ağaç* isimli şiirine yer verirken Melih Cevdet'in bulunduğu diğer kitapta şairin yine bu şiirinin yanı sıra *Tohum* şiiri de içeriğe alınmıştır. Kitapta *Rahatı Kaçan Ağaç* şiiri üstüne çalışma yapılan şairle ilgili olarak "*Yeni şiirin üç öncüsünden biri olan Melih Cevdet Anday, şiirlerinde dilinin sadeliğiyle tanınmıştır. Şiirleri daha çok toplumcu sanat anlayışına uyar. Şiir kitaplarından başka denemeleri ve çevirileri de vardır*"[135] şeklinde bir bilgi verilmiştir.

134 a.g.e: 269

135 a.g.e: 266

Bu şair ve yazarlar dışında, incelediğimiz dönem lise edebiyat kitaplarında Yaşar Kemal'e yer veren tek kitap, 1968'de kabul edilmiş olan *Türk Dili ve Edebiyatı 3*'tür (Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü, Ömer Özcan). Bu kitapta yazarın *Sarı Sıcak* kitabından alınmış bir hikâyesi ve *İnce Memed*'ten alınmış bir parça içeriğe alınmış, yazarın *"Çukurova'yı, Güneydoğu'yu yakından gördüğü, bütün ayrıntılarıyla tanımış"* olduğu belirtilerek *"hikâye, röportaj, özellikle roman türlerindeki eserleriyle tanınan"* Yaşar Kemal'in *"yurt ve köy gerçeklerini ortaya seren"* yalın, akıcı ve kendine özgü bir anlatımı olduğu vurgulanmıştır.

Sabahattin Eyüboğlu da tıpkı Yaşar Kemal gibi sadece Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü ve Ömer Özcan'ın birlikte hazırladığı *Türk Dili ve Edebiyatı* kitabının 1965'te okutulmaya başlanan birinci sınıf cildinde geçmiştir. Bu kitapta Eyüboğlu'nun 1952'de *Varlık*'a yazdığı *Halk Şiiri ve Aşık Veysel* isimli incelemesine yer verilmiştir.

Bunların yanı sıra bir de Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun *Tuz* isimli kitabından (1952) alınmış *Türküler Dolusu* ve *Pul Pul* şiirleri, İhsan Yaşar Balkır'ın 1975'te kabul edilen *Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı 3* kitabında "Cumhuriyet Dönemi" edebiyatına gösterilen "diğer örnekler" arasındadır.

Yine bu kitapta Cevdet Kudret'in *Ortaoyunu* kitabından (1973) bir bölüme yer verilmiş, bu yolla öğrencilere türün özellikleri anlatılmıştır.

Deneme ve eleştiri türünde ise lise edebiyat kitaplarına damgasını vuran isim, Nurullah Ataç'tır. Ataç dışında bazı isimlerin de denemeleri bu kitaplarda yer alsa da bunlar, genelde Atatürk ya da milliyetçilik üstüne yazılmış yazılardır. Bu nedenle bu yazarlar ve denemeleri, çalışmamızın "Edebiyat Dersi Kitaplarında Milliyetçi Değerler, Kahramanlık Öğeleri ve Atatürk" başlıklı bölümümüzde incelenecektir.

Ataç, edebiyat kitaplarında ilk kez 1951'de Nisari'nin *Metinli Edebiyat Bilgisi 1* kitabıyla yer almıştır. Bu kitapta yazarın *Düşe*

Çağrı (buradaki adıyla *Gerçekçi Edebiyat*), *Vezin Başka Şiir Başka*, *Kolay Şiir* ve *Gençlere Öğüt* isimli denemelerine yer verilmiş, hepsinin ana fikri üstünde kısaca durulmuştur. Bu serinin 1955'te kabul edilen ikinci ve üçüncü sınıf ciltlerinde ise Ataç'ın *Sanat Adamı ile Gerçek* ve *Yeni Şiir* isimli denemeleri yer almaktadır. Bu aradaki dönemde yani 1954 yılında kabul edilen *Metinlerle Türk Edebiyatı 1*'de (Vasfi Mahir Kocatürk) yazarın *Günlerin Getirdiği* (1946) kitabından alınan *Şiirimiz Üzerine* isimli denemesi üstünde çalışma yapılmış, metinle ilgili sorular sorulmuştur. 1958'de kabul edilen *Türk Dili ve Edebiyatı 2*'de (Mustafa Nihat Özön, Kemal Demiray) yazarın *Şiir Üzerine Tartışmalar* (*Karalama Defteri*; 1953) ve *Aruz* (*Günlerin Getirdiği*; 1946) isimli iki denemesi bulunmaktadır. Bunlardan birinci metinle ilgili dil ve anlam bakımından çalışma yapılarak bu yazının bir "sohbet" olduğu belirtilmiştir. Aynı kitabın 1959'da kabul edilen birinci sınıf cildinde ise Ataç'ın *Şiir mi Güç, Nesir mi?* (*Ararken*; 1954) isimli yazısı, "nazım" bölümünde verilmiştir. 1961'de (*Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı 1*; Suut Kemal Yetkin, Sıdıka Arıkan) yazarın yine *Aruz* isimli denemesi "Divan Edebiyatı Hakkında Yazılar" başlığı altında verilmiştir. Bu kitabın ikinci cildinde ise yazarın *Hatıralar* (*Günlerin Getirdiği*; 1946) başlıklı yazısı, "20. Yüzyıl Edebiyatı" bölümüne alınmış ve Nurullah Ataç hakkında *"İlk makalelerini Dergah (1921) dergisinde çıkarmış, sonra ölümüne kadar çeşitli dergi ve gazetelerde yazılar yazmıştır. Ataç her şeyden önce bir denemecidir. Ataç'ın eski Yunan ve Latin, Fransız ve Rus edebiyatlarından başarılı çevirileri de vardır"*[136] şeklinde bir bilgiye yer verilmiştir. 1965'te (*Türk Dili ve Edebiyatı 1*, Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü, Ömer Özcan) ilk kez Ataç'ın bir yazısı "deneme" türüne örnek olarak gösterilmiştir. *Düşünmek, İnanmak* (*Diyelim*; 1954) isimli bu yazıdan sonra *Türk Dili* dergisinin 1961 yılında çıkan *Deneme Özel Sayısı*'ndan bir bölüme yer verilmiş,

136 Suut K. Yetkin ve Sıdıka Arıkan. *Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı 2*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1961, s: 167.

bu bölümde deneme türünün genel özelliklerinden bahsedilmiştir. 1966'da bu kitabın ikinci cildinde yine *Şiirimiz Üzerine* denemesi "Serbest Metin" olarak verilmiş, üçüncü sınıf cildinde (1968) ise Ataç'ın *Düşe Çağrı* ve *Yeni Şiir* yazıları "1940'tan Sonra Yeni Türk Edebiyatı" bölümünde içeriğe alınmış, burada yazıların teması, dili ve anlatımı üstünde durulmuştur. 1967'de kabul edilen *Türk Edebiyatı* (Behçet Kemal Çağlar, Ekrem Yirmibeşin) kitabının birinci ve ikinci sınıf ciltlerinde deneme türü hakkında toplu bir bilgi verildikten sonra Ataç'ın *Sanat ve Ahlak* (Söyleşiler; 1964) ve *Samîmilik Üzerine* (*Günlerin Getirdiği*; 1946) yazıları "deneme" türüne ve *Ahmet Haşim* başlıklı yazısıysa "eleştiri" türüne örnek olarak gösterilmiştir. Yazar, incelediğimiz dönemde son olarak Mehmet Kaplan'ın 1977'de kabul edilen üçüncü sınıf kitabında (*Edebiyat 3*) *Divan Edebiyatı* (*Söyleşiler*; 1964) isimli inceleme yazısıyla yer almıştır.

Bu kitapların birçoğunda deneme türünün özellikleri ya da nasıl olması gerektiği ve neyi hedeflediği üstünde durulmamış, Ataç'ın yazıları yalnızca kitaplarda işlenen konulara bir açıklama getirmesi amacıyla "ek bilgi" olarak yer almıştır.

Edebiyat Ders Kitaplarında Milliyetçi Değerler, Kahramanlık Öğeleri ve Atatürk

Talim Terbiye Kurulu'nun okullarda okutulmak üzere kabul ettiği ilk lise edebiyat kitaplarından olan *Edebi Yeniliğimiz*'de (İsmail Habib Sevük; 1930) "Türkçülük Cereyanı" adı altında bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölüme Sevük, *"garp medeniyetine girmeye başlamadan evvel"* iki çeşit edebiyatımız (halk ve divan edebiyatı) olduğunu, bunlardan birinin *"medeniyetimizin"*, diğerinin *"ırkımızın malı"* olduğunu anlatarak başlamıştır. *"Klasik divan edebiyatının Türkçü olmadığını hep biliyoruz. Fakat şunu da bileceğiz ki, ne saz şairleri, ne tekke edebiyatı, ne de hatta anonim mahiyetteki umumi ve saf halk edebiyatı dahi Türkçü değildi. Halkiyat ile Türkçülük ayrı şeylerdir...Türkçülük sadece lisanda sadelik değildi. Asıl Türkçülük Türk milletini siyasi bir camia halinde düşünebilmektir "*[137] şeklinde tanımladığı Türkçülüğe *"ırkiyat noktasından ilk babalık yapan zatın"*, *Eski ve Yeni Türkler* adındaki kitabıyla Mustafa Celaleddin Paşa olduğunu söylemiştir. Sevük, bu kitabın konusundan *"Türkler bugünkü Avrupa kavimlerinin mensup olduğu ırktandır"*[138] çerçevesinde bahsetmiştir. Bu bölümde Mustafa Celaleddin Paşa dışında Sü-

137 İsmail H. Sevük, *Edebi Yeniliğimiz*, İstanbul : Devlet Matbaası, 1930, s: 410-411.

138 a.g.e: 413

leyman Paşa'nın; "haricî Türkler"den Fetih Ali Ahondof'un ve Şeyh Süleyman Özbeki'nin; Necip Asım Bey, Velet Çelebi ve Sait Bey'in, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Mehmet Emin Yurdakul, Yusuf Akçura ve Ahmet Ağaoğlu'nun *"Türkçülüğe verdiği hizmetler"* ayrı başlıklar halinde anlatılmıştır. "Dilde Türkçülük" bölümünde ise Ziya Gökalp'ın bu konudaki düşünceleri, onun yazılarından ve şiirlerinden alınan örneklerle pekiştirilerek anlatılmıştır:

> Türkçülüğü bütün mefkureleri ve programlarıyla göstermek lazımdı. Turan manzumesini işte bunun için yazdı ve bu manzumenin bütün ehemmiyeti, Türkçülük tarihi noktasından pek mühim olan kıymeti buradadır; Turan demek bütün Türk milletlerinin vahdeti demekti: Vatan ne Türkiyedir Türklere, ne Türkistan;/ Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan!"[139]

"Dilde Türkçülük" bölümünde Ziya Gökalp dışında Ömer Seyfettin ve Ali Canip Yöntem ayrı başlıklarda incelenmiştir. Son olarak kitabın "Milli Türkiye" bölümünde bulunan "Devlet Ünvanında Türkçülük", "İlk Türk Ordusu", "Türk Milliyetçiliğinin Beyannamesi", "Siyasi Türkçülük", "Müstakil Türklük", "Laik Türkçülük", "Medeni Türkçülük", "Lisanda Türkçülük ve Harf İnkılâbı" başlıkları altında *"Gazi Türkiyesi"*nin ideolojik yapıları TBMM'nin açılması, Atatürk'ün Kastamonu seyahatine şapkayla çıkması, harf inkılâbı gibi olaylar etrafında anlatılmıştır. Sevük, kitabının "Hitabet" bölümünde ise öncelikle eski edebiyatta hitabet türü olmadığından, bunun ancak TBMM'yle geliştiğinden bahseder ve *"zaten Büyük Millet Meclisi'nin Atatürk'ün bir nutkuyla"* başladığını belirtir. Yazara göre askerî hitabetlerinse başka bir önemi vardır:

> Askeri hitabetler kumandanlar tarafından askeri kütleleri heyecanlandırmak ve teşci etmek için söylenir. Yalnız bunlar harp meydanlarında söylenirse gayet kısa olmak zaruridir. Atatürk'ün

139 a.g.e: 443

Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nden sonra 'Türk ordulari! İlk hedefiniz Akdeniz'dir' demesi gibi.[140]

Bundan sonra kitapta Atatürk'ün *Nutuk*'una bir bölüm ayrılmıştır. *Nutuk*'tan parçalar verilmemiş olan bu bölümde baştan sona Atatürk'ün *"üstün vasıfları"*ndan nutukları çerçevesinde bahsedilmiştir:

Yapılan işi en çok o yaptı ve yaptığı işi hemen yalnız o anlatabildi. İşinin hem banisi, hem natıkası olmak; ordunun kumandanı, ihtilal ve inkılabın kahramanı yanında hitabetin hatibi de aynı irtifada duruyor. Nutkunun bütün hususeti derinlik ve azamettir. Sanihası yatağına sığmayan engin bir nehir gibi... Mat, tok, tesirli bir sesi var. Fazla jest yapmıyor. Yeknasak değil, fakat velveleli hiç değil. Sesine heyecanıyla ahenktar, perde perde derece vermeyi iyi biliyor. Şiir yaptığı yoktur, fakat sözünü ruha giden bir şiir gibi akıtmaya vakıf. Gözlerinin keskin şulesi hitabetinin ayrı bir kudretidir. Dimağında müthiş bir temsil cihazı işliyor gibi...[141]

Yazar'a göre *"vatanperverliğin ne demek olduğunu, vatan ne zaman tehlikeye girerse en önde nasıl koşulduğunu bize en canlı surette öğreten"* Atatürk'ün nutuklarıdır çünkü *"31 Mart irticası olduğunda Hareket Ordusu'nun Erkanıharp reisi olan, Trablus felaketi patladığında oraya koşan, yarı dünya Çanakkale'ye yüklendiğinde geçirtmeyen onun göğsüdür; her şey çöküp hiçbir şeyin kalmadığı bir zamanda Samsun'a çıkan"*[142] yine odur.

1934'te Mustafa Nihat Özön'ün hazırladığı *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*'nde ise Atatürk'ün *"Meçhul Askerin Mezarı Başında"*, "Gençliğe Hitabe", "Arap ve Latin Harfleri", "Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü" başlıklı nutukları, "Hitabet" bölümünde örneklendirme yapmak için kullanılmıştır. Yazara göre Osmanlı döneminde *"Arap Edebiyatında çok mühim adamlar ve eserlerin vücut bulmasına sebep olan bu cins bizde basmakalıp*

140 a.g.e: 524

141 a.g.e: 527

142 a.g.e: 528

bir dua şekli olarak"[143] kalmış ve sonra "*Milli mücadele yıllarında Gazinin sesi dalgalanmış*"; "*Büyük Millet Meclisi kürsüsünde; milleti giriştiği kurtuluş kavgasında her vakit çelik gibi bir halde bulunduran nutuklarını*"[144] söylemiştir. Bunlardan "Meçhul Askerin Mezarı Başında" isimli nutukta 1924 yılında Dumlupınar'da "Meçhul Asker"in mezarının başında yapılan törende Gazi, bir savaşta gösterdiği *kahramanlığı* ayrıntılı bir biçimde anlatır.

Gerçi Atatürk bu konuda tek örnek değildir. Yine aynı kitapta İsmet İnönü'nün Malatya'da yaptığı konuşmadan bir bölüm "Yeni Devlet" başlığıyla yine "Hitabet" bölümünde örnek olarak verilmiştir. Bu nutukta ülkenin "*iktisadi vaziyetinden*", "*maişet ve servet verecek*" kaynaklarının nasıl değerlendirilmesi gerektiğinden ve okur-yazarlığın öneminden vs. bahsedilmiştir. "*Yabancı devletlerle aramızın nasıl olduğunu anlatan siyasal bir parça*" ise Özön tarafından bu bölümden çıkarılmıştır. Bu kitapta hitabet türüne verilen diğer iki örnekse Hamdulah Suphi'ye aittir. İlki Çanakkale şehitlerine seslendiği, ikincisiyse Ziya Gökalp üstüne söylediği nutuktur. Bu iki nutuk, yazarın *Dağyolu* (1929) isimli kitabından alınmıştır.

Gazete yazıları bölümünde ise Falih Rıfkı Atay'ın, *Eski Saat* (1933) kitabından alınan bir yazısı bulunmaktadır. Atay "İdeal" isimli bu yazısında Ziya Gökalp'ın "*Ya ölüm, ya hürriyet*" sözü üstünden "*ihtilal idealini*" anlatır. Yazara göre "*Ziya Gökalp'in bugünkü Türkler ağzından istediği şey, ötekinin henüz hürriyet kelimesi olmadığı zamanlarda, Türk ırkının ağzından istediği şeyin tıpkısıdır.*"[145] Atay'ın aynı kitabından alınan ve İzmir'in kurtuluşuyla ilgili olan bir yazısının da bulunduğu bu kitapta ayrıca Yakup Kadri'nin "Türk Neferi" başlıklı yazısı da yer almaktadır. Bu yazıda Milli Mücadele yıllarında garp cephesinde dolaşan yazar, orada gördüğü "*Türk neferi*"ni anlatmaktadır:

143 Mustafa N. Özön, *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1934, s: 679.

144 a.g.e: 681

145 a.g.e: 746

> Bu kan ve barut kokulu havada gözlerim yavaş yavaş Türk neferi denilen fevkalade insanın üzerine doğru açılıyor. Onun ruhunda bitmez tükenmez bir âlem keşfediyorum.[146]

1951'de okullarda okutulmaya başlanan *Metinli Edebiyat Bilgisi*'nde (Abdurrahman Nisari) Falih Rıfkı Atay'ın *Eski Saat*'ten alınan ve Sakarya Meydan Savaşı'nın *önemini* konu alan "1922" başlıklı yazısı kitabın "Fıkra" bölümüne verilen tek örnektir. *"1921 senesi Anadolu'da ölüm, yangın, göç, harp, kıtal, facia yılıdır. Beş koca salgın orada üç yıldır bütün dumanlarıyla tütüyor ve bütün kanları ile akıyor. Her Türk bu üç sene içinde insanın tanımlayabildiği en büyük işkenceleri çekti. 1922 senesinin güneşi Anadolu'da mezarlar ve yıkıntılar üstüne doğuyor"*[147] sözleriyle başlayan bu yazı üstüne çalışma yapılmış, "Dil Üstüne Çalışmalar" bölümünde ise şu soruya yer verilmiştir: *"Aşağıdaki sözlerin anlamlarını açıklayınız: Bugün Türk tarihinin en korkunç ve en şerefli bir yaprağını çeviriyoruz. Kimsesiz bir millet. Hodbinliğin (bencilliğin) bir din olduğu bu asır. Bu ihtilal yeni bir zamanı müjdeledi. Ancak kulaklarımızın duyduğu bir kelime olan hürriyet, uğruna ölünür bir aşk gibi ruhumuza girdi. Ta canlarına kadar işleyen bir aşkın sarhoşluğu. Anadolu kavgası. Hürriyet kavgası."*[148] "Düşünceler Üzerine Çalışmalar"da ise öğrencilere *"Beş koca salgın orada üç yıldır bütün dumanlarıyla tütüyor ve bütün kanları ile akıyor, sözünü açıklayabilmek için 1919, 1920 ve 1921 yıllarında Anadolu'da geçen olayları tarih bilginize dayanarak kısaca anlatınız. Kurtuluş Savaşı'nda Türk milleti hangi fikir ve hak uğruna ihtilal etmiştir? Bu ihtilal Asya'da niçin yeni bir zamanı müjdeliyor? Hürriyet ve bağımsızlık uğrunda şehit olanların rahat ve ferah yürekli olduklarını hangi düşünceye dayanarak*

146 a.g.e: 742

147 Abdurrahman Nisari, *Metinli Edebiyat Bilgisi 1*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1951, s: 232.

148 a.g.e: 232

söylüyor? Sakarya Savaşı'nın önemini tarih bilginize dayanarak açıklayınız"[149] vb. sorular yöneltilmiştir. Bölümde fıkra türüyle ilgili birkaç cümlelik bir bilgiye de yer verilmiştir. "Hitabet" bölümünde ise Perikles'ten bir parçanın (*Peloponnesos Harbi Ölüleri İçin*; *Peloponnesos Harbi*; *Thukydides*) yanı sıra Atatürk'ün *Türk Gençliğine Hitap*'ı bulunmaktadır. Metin üstüne çalışma yapılmamıştır. Aynı kitabın 1955'te kabul edilen lise ikinci sınıf cildinde ise *"Atatürk, hitabet alanında eserler vermiştir"*[150] şeklindeki bir giriş cümlesinden sonra Mustafa Kemal'in "İlim ve Fen", "Tekkeler" ve "Şapka İnkılâbı" üstüne söylediği nutuklara yer verilmiştir. Bu bölümde de nutuk türünün özelliklerine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Bu kitabın üçüncü sınıf cildinde de Atatürk'ün "Harf İnkılâbı", "Türk Köylüsü" ve "Medeniyet" üstüne nutukları yer almaktadır. Kitapta Atatürk'ün *"Türkiye'nin yetiştirdiği en büyük hatip"* olduğu belirtilmiştir.

1954'te okutulmaya başlanan *Metinlerle Türk Edebiyatı 1*'de (Vasfi Mahir Kocatürk) hitabete örnek olarak Hamdullah Suphi Tanrıöver'in *Günebakan* (1927) kitabından alınmış Atatürk için yazdığı "Fırtına Kuşu" isimli parçası, Mehmet Emin Yurdakul'un "Kurtarıcıya" (Atatürk Şiirleri Antolojisi; 1950) isimli şiiri bulunmaktadır. Tanrıöver "Fırtına Kuşu"nda "ıssız ve sessiz Türkiye"nin *"çorak, yanık ve harap yaylasında kendine bir kürsü"* kuran Mustafa Kemal'in sesiyle *"ilk defa kendine, dünyaya ve tarihe hitap"* ettiğini anlatır:

> Gözlerinde göklerin mavisi, gözlerinde iki damla güneş, omuzlarına esrarın örtüsünü atmış, taşan dalgaya, köpüren kabaran denize bakarak, yumruğunu gösteriyor... Fırtına Kuşu, elinde kendinden başka kuvvet olmaksızın karşımıza çıktığı vakit, ona kim inanırdı eğer sesinde dünyanın bugüne kadar işittiği en büyük iman olmasaydı... Önümüzde giden kuş, kılavuz kuş! Hepimizin

149 a.g.e: 233

150 Abdurrahman Nisari, *Metinle Türk Edebiyatı 2*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1955, s: 237.

kalbinde senden gelen bir ışık, tıpkı bu denizlerin dalgaları gibi, ufuklara doğru arkandan akıp gidiyoruz.[151]

Mehmet Emin Yurdakul da şiirinde yine aynı temaya vurgu yaparak şu dizeleri söyler:

Senin de ruhunda aslanlar, devler
Hayata hükmeden kudretler vardı
Gözünün içinde lavlar, alevler
Varlığı titreten dehşetler vardı
Ne mutlu sana ki doğduğun toprak
Dünyanın en kutlu bucağı oldu
Zaferle diktiğin alevden bayrak
Her ırkın hürriyet sancağı oldu

Kitabın sonunda "Onuncu Yıl Nutku"na yer verilmiş, öğrencilerden Atatürk'ün Türk milleti hakkındaki "*düşünceleri ve isteklerini*" anlatmaları istenmiştir.

Nihad Samî Banarlı'nın 1955'te kabul edilen üçüncü sınıf kitabında (*Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı 3*) *Milli Terbiye, Muallimler* ve *Mektep* başlıkları altında Atatürk'ün *Nutuk*'undan bölümlere yer verilmiş ve bu metinler üstüne "*Nutkun söylendiği yıllarda acı durumda olan İslam milletleri, bugün eski durumlarını muhafaza ediyorlar mı? Etmiyorlarsa ve eski durumlarından kısmen veya tamamen kurtulmuşlarsa bu yolda harekete geçmelerine kim ve hangi hareket örnek olmuştur? Atatürk'e göre orduların kazandıkları zaferleri değerlendirecek çalışmalar, milletlerin en çok hangi meslekteki insanlarının vazifesidir?*"[152] vb. sorular yöneltilmiştir. Bu kitabın 1959'da kabul edilen birinci sınıf cildinin "Anonim" bölümünde "Ergenekon Destanı", "Dede Korkut Hikâyeleri" gibi metinlerin yanı sıra 1922'de *Tevhid-i*

151 Vasfi M. Kocatürk, *Metinlerle Türk Edebiyatı 1*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1954, s: 122-123.

152 Nihat S. Banarlı, *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı 3*, İstanbul : Remzi Kitabevi, 1955, s: 240.

Efkâr Gazetesi'nden alınmış "Kahraman Fatma" isimli bir yazıya, "Türk İnkılâbı ve Milli Benliğe Kavuşma" ile "Kahraman Atatürk" başlıklı metinlere yer verilmiştir. "Kahraman Fatma"da *"İstiklal Savaşı'nda Türk kadınının vatan müdafaasında yaptığı hizmetler"* dile getirilmiş, *"büyük kahramanlık ve fedakarlıkları"* konu alınmıştır. Yazının sahibi şöyle der:

> Ben işte böyle şanlı bir Erzurum annesini ve kadınların en kahramanını tanıdım. Bu muharip ve asker kadını gördüğüm zaman kırk beş yaşlarında vardı. Fakat yaş bile bu kadının yüzünde görünmekten sanki ürkmüştür. Hâlâ dinçtir ve daha çok düşman başı yiyecektir.[153]

Kitapta bu metin üstüne *"Parçada Kahraman Fatma ile Türk kahramanlık ruhu arasında nasıl bir bağ kurulmuştur? Yukarıdaki metinde Fatma'nın içinde dolaştığı mekanların isimlerini söyleyin. Bu mekanların önemini belirtin. Fatma'nın içinde dolaştığı Anadolu coğrafyası, size yurt savunmasının birlik ve bütünlüğü hakkında bir bilgi veriyor mu? Kahraman Fatma, İstiklal Savaşımızın kadın kahramanlarının bir sembolü haline gelmiştir. Türk tarihinde ve çevrenizde böyle sembolleşen başka kadınlar var mıdır; araştırınız"*[154] şeklinde sorular yöneltilmiştir. "Türk İnkılâbı ve Milli Benliğe Kavuşma" isimli parçada ise *"Atatürk Türkiye'sinde 'ben Türküm' demeyen aydın kalmayışı"* sürecinin nasıl geliştiği anlatılarak Atatürk inkılâplarının sayesinde kavuşulan *milli benliğin*, Türk aydınını *"aşağılık kompleksinden kurtardığı"* vurgulanmıştır:

> Onuncu Yıl Nutku baştan sona kadar Türk Milletine olan güvenle, Türk milliyetçiliğinin coşkun ve inançlı ifadeleriyle doludur. Atatürk, 'Ne mutlu Türküm diyene' sözünü yürek dolusu imanla haykıran devlet başkanıdır... Atatürk'ü Batı medeniyetine Türkiye'nin kapılarını açması, bir kısım Osmanlı aydınlarını sarmış olan aşağılık kompleksinin sonucu da değildi. Son dönem

153 Nihat S. Banarlı, *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı 1*, İstanbul : Remzi Kitabevi, 1959, s: 176.

154 a.g.e: 178

> Osmanlı ricalinde görülen aşağılık kompleksi Türk olmaktan gurur duyan büyük milliyetçi Atatürk'te asla yoktu.[155]

"Kahraman Atatürk"te ise Çanakkale Savaşı sırasında yaşanan bir savaş anısı anlatılmaktadır. Mustafa Kemal, bir bölüğünü düşmandan kaçarken görmüştür. Cephaneleri olmadığı için kaçtıklarını söyleyen askerlere *"Cephaneniz yoksa süngünüz var"* der, onlara *"Süngü tak!"* komutun vererek yere yatmalarını emreder ve Arıburnu Kuvvetleri Komutanı sıfatıyla verdiği emirde şöyle der:

> Size ben taaruz emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum! Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında yerimize başka kuvvetler kaim olabilir![156]

Parça üstüne ise *"Atatürk'ün öğrenim hayatını araştırınız. Bu savaşın neticesinin milletimizin kaderinde ne gibi bir rolü olmuştur? Atatürk emrindeki askerlere ne yapmalarını emrediyor? Niçin?"*[157] vb. sorular yöneltilmiştir. Yine bu kitabın bölüm aralarında ayrıca Muharrem Ergin'in "Cumhuriyetçilik", Turan Feyzioğlu'nun "Atatürk'ün Eğitim Görüşü", Y. Z. İnan'ın "Atatürk'te İnkılapçılık", İbrahim Kafesoğlu'nun "Milli Kültürün Kudreti" isimli yazılarına da yer verilmiştir. Muharrem Ergin'in cumhuriyetçiliğin tanımını yapan yazısı üstüne öğrencilere *"Türkiye Cumhuriyeti hangi iki temel esasa dayanmaktadır? 'Bütün cihan bilmelidir ki, artık bu devletin ve bu milletin başında hiçbir kuvvet yoktur; hiçbir makam yoktur. Yalnız bir kuvvet vardır; o da hakimiyet-i milliyedir' Atatürk'ün bu sözünden ne anlıyorsunuz? Hakimiyet-i milliye ne demektir? Cumhuriyetin nasıl ilan edildiğini Atatürk'ün Nutuk adlı eserinden okuyunuz"*[158] vb. yönünde çalışmalar yaptırılmıştır. "Atatürk'ün Eğitim Görüşü"nde Turan Feyzioğlu *"hiçbir devlet kurucusu-*

155 a.g.e: 165
156 a.g.e: 193
157 a.g.e: 193
158 a.g.e: 161

nun" Atatürk kadar eğitim konusunun "*hayati önemi üstünde*" durmadığı fikrini Atatürk'ten yaptığı alıntılarla desteklemeye çalışır. Metin üstüne yapılan çalışmalarda da bu yönde sorular sorulmuştur. "Atatürk'te İnkılâpçılık" başlıklı yazıda Kemalist ilkelerin "*Türk devletine istiklal, medeniyet ve devamlılık sağlayan yeni bir ideolojinin Türk'e has bir sistem ve ideolojinin; olaylar, zaman ve milli menfaat kaynaklarından doğmuş temel unsurları olarak Türk devletinin hedef ve uygulama sahasını*"[159] çizdiği üstünde durulmuştur. Yazara göre inkılâbın anlamı "*Türk'ü Türk'e yaklaştıracak, Türk'ü mutlu ve ebedi kılacak her şeyi yapmaktır. Ve Atatürk'ün inkılapçılığı bir doktrin inkılabı değil, bir milli şahlanıştır.*"[160] İbrahim Kafesoğlu'nun "Milli Kültürün Kudreti" başlıklı yazısında "*millet ve kültür*" arasındaki bağın öneminin, "*milli hamlelerin millet-kültür işbirliğinin ortak mahsulleri*" olmasından kaynaklandığı üstünde durulmuş, "*milli mücadele*"de "*milli kültür*"ün *önemine* vurgu yapılmıştır. Yazara göre "*şanlı mazisinden anlaşıldığı üzere kudretli kültür sahibi olan*" Türk milleti, "*bozkırlarda kurulan eski kültür safhasından bugüne kadar istek, emel, sevinç ve elemlerimizi, yapmacık edebiyattan uzak, tam bir sadelik ve katıksız bir samimiyet ile ifadeye muktedir anadilimiz, insana saygı duyguları ile bezenmiş hukukumuz, derin iman gücümüz, realist ruhumuzun şekillendirdiği sanatımız ile daima ilerlemeye, gelişmeye hazır hamleci engin*"[161] bir kültürdür. Tabii "*her kudretli kültür gibi*" Türk kültürü de ilişkide bulunduğu yabancı topluluklardan "*beşeri değer taşıyan kültür belirtilerini*" benimsemiş, onları "*ihtişamlı tarihi yapısının hizmetinde kullanmış*"tır. Ancak Türk kültürünün diğer kültürlere hizmeti, onlardan aldıklarından çok daha fazladır yazara göre. Türk kültürü de "*başka milletlere hak anlayışı, sürat mefhumu, adalet ve insan sevgisi gibi manevi inşa unsurları ile istiklal uğ-*

159 a.g.e: 163

160 a.g.e: 163

161 a.g.e: 169

runa ölmek gibi milletleri ebediyete götüren dersler"[162] vermiştir. Bunun *"en son örneği Milli Mücadele"* dir. Öyle ki *"Vatan müdafaasında Türk hürriyet aşkının şahlanmasından, esaret zincirine karşı Türklüğün erkekçe direniş destanından ibaret olan İstiklal Savaşımız şüphesiz kadim ve köklü Türk milli kültürünün en tabii neticesinden başka bir şey değildir."*[163] Metinle ilgili sorulan sorularda yine bu düşünceler üstünde durulmuştur.

Banarlı'nın kitabının 1961'de okutulmaya başlanan lise ikinci sınıf cildinde ise Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın

Mağaralardan yıldızlara
Mustafa Kemal hep
Mustafa Kemal,
Buğdayın büyüdüğü,
Ateşin yandığı sebep

dediği "Mustafa Kemal" isimli şiirine yer verilmiş ve "çalışmalar" bölümünde Atatürk'ün *"1921'den itibaren şiire konu"* olduğu, *"Cumhuriyetin ilanından sonra hakkında kaleme alınan şiirlerde"* artış görüldüğü, bu artışın *"Atatürk'ün ölümünden sonra ve ülkenin birliğinin tehlikeye düştüğü günlerde"* daha da fazlalaştığı, onun bu şiirlerde *"milli birliğin timsali"* olarak görüldüğü, birçok şiirde Atatürk'ün *"Oğuz Kağan'a, Ergenekon'da Türk milletine yol gösteren efsanevi Bozkurt'a benzetildiği"*, Cumhuriyet devrinde bu şairlerin *"şiirleri ile Atatürk'ün etrafında bir sevgi halesi"* oluşturduğu belirtilmiştir. Bu bilgilerin yanı sıra öğrencilere *"Okuduğunuz şiirin her kıtasında Mustafa Kemal başka bir özelliği ile ele alınıyor. Bu özellikleri ayrı ayrı belirtiniz"*, *"Mustafa Kemal'in Türk milletine yeni istikametler çizdiği hangi mısralarda belirtiliyor?"*, *"Mustafa Kemal gibi bir şey mısrasında ne anlatılmak istenmektedir?"*, *"Bozkurt çıkmış kapanık dünyalardan dışarı mısrasını geçen yıl okuduğunuz Ergenekon Destanı'nı*

162 a.g.e: 170
163 a.g.e: 170

hatırlayarak ve Mustafa Kemal Atatürk'ün İstiklal Savaşı'ndaki yerini düşünerek cevaplandırınız"[164] şeklinde sorular yöneltilmiştir. Falih Rıfkı Atay'ın "Şeref" başlıklı yazısının da bulunduğu kitabın 1987 basımına Ahmet Kabaklı'nın *"Hemen hemen bütün dünyaya karşı kazandığımız İstiklal Savaşı'mızdan sonra, Türk milletinin başına getirilen en büyük felaket, yurdumuzun terör ve anarşi içine itilmesi olmuştur. İlk görünüşü 1968-1971 yıllarını kaplayan bu kanlı terör, 1976-1980 arasında eğitim kurumlarımız ve sanayiimizle birlikte, devletimizi bile tehdit eder hale gelmiştir"* şeklinde başlayan ve devamında 12 Eylül 1980'den önce *"kanlı terör odaklarının, birdenbire nasıl çoğaldığı ve memleket boyunca nasıl yayıldığı"* üstünde durduğu yazısı eklenmiştir. Ahmet Kabaklı'nın yazısında bu sorulara cevap, *"Tarihi, akınlar ve zaferlerle birlik ruhu içinde geçmiş Türk milleti, anarşi karşısında niçin telaşa kapıldı; acaba kültür ve inanç birliğimiz mi zayıflamıştı; gizli iç çekişmeler mi vardı; yoksa Atatürkçü-milliyetçi düşünceyi halkımıza ve gençliğimize yeterince anlatamamış mı idik?"*[165] gibi sorularda aranmıştır. Yazara göre *"Anarşinin kendilerini hangi kötülüklere sürükleyeceğini bilemeyen bazı gençlerimiz, devlete, polise ve her türlü otoriteye karşı mücadele etmek konusunda şartlandırıldılar. Bunlar ne yazık ki bazı aydın geçinenler, bazı gazete ve yayınlar ve hatta o zaman Türklük düşmanı ideolojilere kapılmış olan kitle yayın araçları tarafından aldatılmış"*[166]lardı ve bunun temel nedeni *"Atatürk'ün direktiflerine rağmen, Türk gençliğine, gerekli milli, tarihi ve manevi bilgilerin"* verilmemesi, *"İstiklal Savaşı'nda dede ve ninelerimizin büyük yoksulluk içindeki fedakârlıklarının, vatanın, devletin ve inancın kutsallığı uğruna döktüğümüz kanların, bu yüce inançla*

164 Nihat S. Banarlı, *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı 2*, İstanbul : Remzi Kitabevi, 1960, s: 188

165 Nihat S. Banarlı, *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı 2*, İstanbul : Remzi Kitabevi, 1987, s: 196.

166 a.g.e: 196

şehit olan vatanseverler sayesinde bugünlere nasıl gelindiğinin"[167] anlatılmamasıydı. Bu metin üstüne sorulan sorular ise şu şekildedir:

> - Anarşi, anarşist, terör ve terörist kelimelerinin manalarını araştırarak, terör ve anarşinin yurdumuz için en büyük felaket olduğunu açıklayınız.
>
> - Okuduğunuz yazıda terör ve anarşinin sebepleri hangi maddelerde toplanıyor? Teker teker açılayınız.
>
> - Atatürk dâhili ve zahiri cephelerden neleri kastetmekte ve hangisini milletimiz için daha zararlı görmektedir, niçin?
>
> - Dâhili cephenin sağlam olması ve milletimizin devamlılığının sağlanması için Atatürk ilkelerine sahip çıkmanın ve milli kültürümüzü kuvvetlendirmenin ehemmiyeti üzerinde düşünüp bunu sınıfta sözlü kompozisyon halinde işleyin.[168]

1958'de okutulmaya başlanan *Örnekleriyle Türk Dili ve Edebiyatı 3*'te (Suut Kemal Yetkin, Sıdıka Arıkan) "Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığına Seçilmeleri Üzerine" başlığıyla Mustafa Kemal'in bir hitabesi bulunmaktadır. Bu hitabe üstüne *"Eskiden beri milletimizin iyi taraflarını bilmeyenlere, meziyetlerini görmeyenlere karşı milletimiz kabiliyetini nasıl gösterdi? Atatürk Türk milletine olan iman ve güvenini hangi kelimelerle ifade ediyor? Atatürk kuvvetini nereden alıyor? Yazıdan seçtiğiniz birkaç cümle ile onun alçakgönüllülüğünü ve arkadaşlarına verdiği değeri belirtiniz"* şeklinde sorulan sorulardan hemen sonra, kitapta Ahmet Kutsi Tecer'in yazdığı *Atatürk ve İnsanlık* isimli bir yazıya yer verilmiştir. Yazıda Atatürk'ün *"milletlerarasında karşılıklı anlaşma, birbirini tanıma ve insanlığın saadeti için el ele vererek çalışma telkinini yapan"* bir önder olduğu üstünde durulmuş, bu anlamda *"İnsan Hakları Sözleşmesi'nde tecelli eden ruh"*un Atatürk'ün siyasî hayatı boyunca *"telkin ettiği, sa-*

167 a.g.e: 196

168 a.g.e: 198

vunduğu fikir ve ruhun tamamıyla aynı" olduğu vurgulanmıştır. Bu parça üstüne de "*Milletleri muahedelerden ziyade hisler bağlar sözünden ne anlıyorsunuz? Atatürk milli siyaseti nasıl tarif ediyor? Birleşmiş Milletler'in temel amaçlarından biri nedir? Bu amaçla Atatürk'ün milli siyaset tarifi arasındaki yakınlığı belirtiniz*"[169] türünde sorular sorulmuştur. Yine 1958'de ikinci sınıf cildi okutulmaya başlanan *Türk Dili ve Edebiyatı*'nda (Mustafa Nihat Özön, Kemal Demiray) Göktürk Yazıtları'ndan alınan bir metinden hemen sonra "Atatürk İlkeleri" başlıklı bir yazıya yer verilmiştir. Yazarı belli olmayan bu tür yazılar, kitap boyunca bazı bölümlerin arasına yerleştirilmiştir. Bu metinlerden diğerleri "En Büyük Mutluluk", "Türk Toplumunda Çağdaşlaşma Hareketi", "Atatürk'ün İki Özelliği", "Cehalet ve Bilim", "Barışta Eğitimin Rolü" başlıklarını taşımaktadır. Birinci yazıda Atatürk ilkelerinin "*medeni, müreffeh, hür, bağımsız bir Türkiye için*" olduğuna vurgu yapılmış ve bu ilkelerden hiçbirinin "*herhangi bir ülkenin taklidi ya da bir özeti sonucu ortaya konmadığı*" iddia edilmiştir. "En Büyük Mutluluk" isimli metinde "*çalışma*"nın ancak "*kutsal bir çalışma*" haline getirildiğinde "*büyük bir mutluluğa*" dönüşebileceği, eski Türklerin böylesi bir mutluluğa ermek için "*hayır kurumları kurduğu, toplumun işine yarayacak binalar, çeşmeler yaptırdığı*" anlatılmıştır. Yazara göre Atatürk de duyduğu büyük sorumlulukla "*kendini tehlikelere, sıkıntılara atmış*" ve "*O'nun kendi hayatını hiçe sayarak yaptığı atılımlar yalnız Türk milletini esir yaşamaktan kurtarmakla kalmamış, modern Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmasını da sağlamıştır. Bu büyük çalışma, bu kutsal atılım dünya ölçüsünde yankılar uyandırmış, başka esir milletlerin uyanmalarına, bağımsızlıklarına kavuşmalarına yol açmıştır.*"[170] "Türk Toplumunda Çağdaşlaşma Hareketi"nde

169 Vasfi M. Kocatürk, *Metinlerle Türk Edebiyatı 1*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1954, s: 147.

170 Mustafa N. Özön ve Kemal Demiray. *Türk Dili ve Edebiyatı 2*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1958, s: 161.

yazı boyunca *"Bilimin ve fennin gösterdiği yolda geleneklerimize, kültürümüze dayandırılan inkılaplarımızın, Tanzimat'tan sonra bir süre sürdürülen Batı taklitçiliği ile hiçbir benzerliği olmadığı"*[171] kanıtlanmaya çalışılmıştır. "Atatürk'ün İki Özelliği" başlıklı yazıda Mustafa Kemal'in *"yaptıkları, başardıkları karşısında hiçbir zaman gurura kapılmaması"* ve *"en tehlikeli, sıkıntılı durumlarda bile ümitsizliğe düşmemesi"* olarak tanımlanan *"iki büyük özelliği"*, Atatürk'ün konuyla ilgili sözlerinden de örnekler verilerek anlatılmıştır. Metnin sonunda da bütün bu düşünceler toparlanmış ve yazı *"Atatürk, bütün başarılarını millete mal etmesini bilmiş, hiçbir zaman gurura kapılmamış, milletten aldığı güçle büyük tehlikeler, yokluklar karşısında ümitsizliğe düşmemiş, yüksek meziyetleri olan büyük bir devlet adamıdır"*[172] sözleriyle noktalanmıştır. "Cehalet ve Bilim" isimli yazıda cehaletten kurtulmanın yolunun bilimden geçtiği yine Atatürk'ün sözlerinden örneklerle açıklanmıştır. "Barışta Eğitimin Rolü"nde de yine Atatürk'ün *"Bir millet irfan duygusuna malik olmadıkça savaş meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin, o zaferlerin yaşayacak sonuçlar vermesi ancak irfan ordusuyla kaimdir"*[173] sözünden hareketle bunun, ancak bütün yurttaşların barış zamanında milli eğitimden gereği gibi yararlanmalarıyla mümkün olduğu anlatılmış, *"bugünkü orduların bile modern silahlarla donatıldıkça, iyi eğitim görmüş, bilgili elemanlara olan ihtiyacın"* artması *"barışta eğitimin rolü"*ne örnek olarak gösterilmiştir.

Aynı kitabın 1959'da kabul edilen birinci sınıf cildinde de benzer türde metinlere sıkça rastlanır. Kitabın başına "Gençliğe Hitabe" konulmuş, sonrasında da "Onuncu Yıl Nutku"na yer verilmiştir ve her ikisiyle de ilgili metin çalışması yapılmıştır. Hitabet türü üstüne bilgi verildikten sonra öğrencilere *"Hitaplarda gençliğe*

171 a.g.e: 166

172 a.g.e: 247

173 a.g.e: 339

karşı nasıl bir duygu beliriyor? Atatürk yurda ne gibi tehlikeler girebileceğine işaret ediyor? Bu sözlerin o zamana kadarki tarih olaylarının bir sonucu olduğunu açıklayınız"[174] şeklinde sorular yöneltilmiştir. Bu kitapta Falih Rıfkı Atay'ın, Atatürk'ün Fransız Büyükelçisi'ne Hatay konusuyla ilgili olarak "*Beni üzüyorsunuz*" demesi üzerine salonda bu sözü duyarak ayağa kalkan bir gencin "*Atatürk, sen üzülme! Arkanda biz varız*" diye bağırmasını konu alan "Atatürk ve Gençlik" isimli bir yazısına ve yine Fırtına Kuşu'na "serbest metin" olarak yer verilmiştir. "Atatürk İlkelerinin Özellikleri" isimli bir yazıda yine bu ilkelerin herhangi bir milletten alınmadığı vurgulanmış, "*Türklüğü unutturulmaya çalışılmış, tarihi, dili ihmal edilmiş bu ülke halkında milli bilincin güçlendirilmesi için*" milliyetçilik ilkesinin; "*dinin gücünün devlette hissedilmesi*"nden kurtulmak için laiklik ilkesinin benimsenmesinin şart olduğu anlatılmıştır. "Taklitçilikten Sakınmak" isimli metinde ise "*uygarlık yarışında özlenen sonuca ulaşmaya çalışırken*" "*öz varlığımıza, öz değerlerimize*" sahip çıkarak onları "*teknolojinin, bilimin ilkelerine kurallarına göre yoğurmamız*" gerektiği ana fikri üstünde durur. Yine bu edebiyat kitabında yer alan "Atatürkçü Düşünce Sisteminde Cumhuriyetçilik" isimli metinde de "*milli egemenlik ve özgürlüğün temeli*" olarak tarif edilen cumhuriyetçiliğin "*hiçbir suretle değiştirilemeyeceğine*" vurgu yapılmaktadır. "Aile Geleneğimiz" isimli metinde ise Türk toplumunda "sevgiyi, şefkati, saygıyı, sorumluluğu, birlik ve beraberliği" en iyi özetleyen yapının aile olduğu; "*Yuvayı yapan dişi kuştur*", "*Ana gibi yar olmaz*" gibi atasözlerinden hareketle annelere büyük saygı duyulması gerektiği bir Türk destanından alınan bölümle pekiştirilerek vurgulanmış, sonra bu konu da Atatürk'e bağlanarak tam annesinin elini öpecekken Zübeyde Hanım'ın Atatürk'ün elini öpmeye çalışması ikisi arasındaki diyaloglarla anlatılarak bu konu üstüne "*Bir evladın, devlet ve millet kurtarıcısı olsa da ana-*

174 Mustafa N. Özön ve Kemal Demiray. *Türk Dili ve Edebiyatı 1*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1959, s: 10.

sına karşı duyduğu sonsuz saygısını ve sevgisini, bir ananın da evladının yüce başarısından kaynaklanan engin mutluluğunu bu iki davranıştan daha iyi ne gösterebilir?"[175] şeklinde bir yorum yapılmıştır. Bu metin üstüne *"Atatürk'le annesinin birbirlerine karşı olan davranışından çıkardığınız sonuç nedir? Bir erkeğin eşine, çocuklarına karşı görevi nedir? Okuduğunuz parçada ailede kadının önemli bir yeri olduğunu gördünüz. Böyle olduğuna göre kadınlara karşı nasıl davranılması gerektiğini belirtiniz"*[176] şeklinde sorular sorulmuştur. "Türk İnkılâbı" başlıklı yazıda yine yapılan inkılâpların önemlerinden ve bunların *milli bilinç* üstündeki olumlu etkilerinden bahsedilmiş; "En Büyük Kuvvet"te *"Bir elin nesi var? İki elin sesi var"* atasözünden yola çıkılarak millet hayatında dayanışmanın *"milli birlik ve beraberlik şeklinde görüldüğü"*, bu dayanışmadan doğan kuvvetin de *"düşmanı yıldıracak en güçlü silah olduğu"*, bu nedenle de *"dış güçlerin her şeyden önce bu kuvveti yani milli birlik ve beraberliği yok etmeye çalışacakları"* üstünde durulmuştur. Son olarak "Milli Ahlak, Milli Birlik" isimli yazının özeti ise şu paragraftadır:

> Türk tarihi şanlı sayfalarıyla hangi Türk'ün göğsünü iftiharla kabartmaz! Malazgirt'in, Kosova'nın, Mohaç'ın, Plevne'nin, Çanakkale destanının ve nihayet Kurtuluş Savaşı şahlanışının insana öğreteceği ne kadar ders vardır! Tarihin bu sayfalarından nasibini almış olanların birbirine karşı sevgisi ne kadar enginleşir, derinleşir! Bu şanlı sayfaları öğrenenlerin yeni bir güç, diri bir vatan, millet aşkı kazanmamaları imkânsızdır. Kazanılan bu aşk milli bilinçtir; milli ahlaktır.[177]

Türk Dili ve Edebiyatı'nın (Mustafa Nihat Özön ve Kemal Demiray) 1960'da kabul edilen lise üçüncü sınıf cildinde de lise birinci ve ikinci sınıf kitaplarında olduğu gibi bu metinler oldukça fazla yer tutar. Örneğin, kitabın ilk bölümü olan "Divan

175 a.g.e: 145
176 a.g.e: 146
177 a.g.e: 225

Edebiyatı" bölümünün sonunda İsmet Giritli'nin "Atatürkçülük" isimli bir yazısının yanı sıra yine yazarları belli olmayan "Türkiye Cumhuriyeti'nin Özellikler", "Atatürk İnkılâbı", "İnkılâplarımızın Dayandığı Esaslar", "Milli Birlik ve Beraberlik", "Eğitimde Laiklik İlkesi", "Barışta Eğitimin Rolü" şeklindeki başlıklarından da belli olduğu üzere, yukarıda anlattığımız gibi, hep aynı düşünce ve kavramlar etrafında dönüp duran yazılara ve "Türk Kadını", "En Büyük Saadet" başlıklarıyla Atatürk'ten metinlere "serbest okuma" parçaları olarak verilmiştir. Kitabın 1988 basımında ise bunlara "Anarşi ve Terör" başlıklı bir başka metin de eklenmiştir. Bu yazıda anarşi ve terörün tanımları yapılmış ve bunlara karşı koyabilmek için *"her vatandaşın devletin takip ettiği milli hedefleri iyi tanımış olması"*nın şart olduğu; *"kişilerin iyiyi, güzeli, doğruyu görebilecek bir zihin gücüne sahip olmaları, gerçekleri görebilmeleri"*nin *"milli bütünlüğe yönelik yıkıcı, bölücü faaliyetleri kavramalarını, ona göre uyanık dikkatli olmalarını"* sağladığı; *"milli duygunun her kötülüğe karşı en güçlü silah"* olduğu; *"Ataları bu topraklarda yatan her vatandaşın, Türklüğüyle öğündüğü, kıvançla 'Ne mutlu bana ki Türk'üm' diyebildiği takdirde kuvvetli Türk milleti karşısında hiçbir gücün melunca davranışta bulunmaya cesaret edemeyeceği"*[178] vurgulanmıştır.

1965'te okutulmaya başlanan *Türk Dili ve Edebiyatı 1*'de (Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü, Ömer Özcan) kitabın başında "Atatürk'ün Edebiyatla İlgili Düşünceleri" başlığıyla bir yazı bulunmaktadır. Bu yazıda Atatürk edebiyatın önemini şöyle açılar:

> Beşeriyette en müspet ilim ve en ince teknik esaslarına dayanan, hayatla ve kanla karşılaşmak kendileri için mukadder olan askerlik gibi yüksek bir ideal meslek dahi, kendini içinde bulunduğu içtimai heyete anlatabilmek ve bu büyük insanlık ve kahramanlık yolculuğuna hazırlayabilmek için uyandırıcı, hedeflendirici, yürütücü ve nihayet fedakar ve kahraman yapıcı vasıtayı edebiyatta

178 Mustafa N. Özön ve Kemal Demiray. *Türk Dili ve Edebiyatı 3*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1988, s: 302.

> bulur. Bu itibarla edebiyatın her insan cemiyeti ve bu cemiyetin hal ve istikbalini koruyan ve koruyacak olan her teşekkül için en esaslı terbiye vasıtalarından biri olduğu kolaylıkla anlaşılır.[179]

Kitabın sonunda ise "Gençliğe Hitabe" verilerek bu metin üstüne *"1927 yılında vasıl olduğumuz netice nedir? Bu nelerin sonucudur? Kime emanet edilmiştir?"*; *"Türk varlığının ve geleceğinin dayandığı temel nedir? Niçin hazineye benzetilmektedir?"*; *"İç ve dış düşmanlar kimler olabilir?"*; *"Yurdumuz ne gibi kötü şartlar altında bulunabilir?"*[180] vb. sorular sorulmuştur. *Türk Dili ve Edebiyatı*'nın (Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü ve Ömer Özcan) 1966'da okutulmaya başlanan lise ikinci sınıf cildinde "Atatürk İlkeleri" isimli bir yazıda bu ilkelerin amacının *"Türk toplumunun birlik ve bütünlük içinde, her çağın en ileri düzeyindeki uygarlığını özümseyerek sonsuza değin mutluluk içinde varlığını sürdürmesini"* sağlamak olduğu üzerinde durularak bu ilkeler, Atatürk'ün *Nutuk*'tan alınan sözleriyle açıklanmıştır. Atatürk'ün "İnsan Hak ve Hürriyetleri" başlığıyla verilen diğer bir yazısında hürriyet kelimesinin anlamı üstünde durulmuş ancak bu kelimenin *"insanın düşündüğünü ve dilediğini tam olarak yapabilmesi"* olarak açıklanan genel anlamının *"hiçbir zaman sahip olunamayacak"* bir özgürlük olduğu belirtilerek Türk'ün *"kişisel hürriyetinden ve çıkarlarından Anayasa'da tespit edildiği kadarını cumhuriyete bıraktığı"*, cumhuriyetinse *"kişinin, ona bıraktığı bir kısım hürriyeti, kişinin ve Türk milletinin içte hürriyetini ve dışa karşı da bağımsızlığını sağlamak için kullandığı"* söylenmiştir. "Geleceği Yaşamak" başlıklı yazıda ise "kendinden sonraki nesilleri düşünmenin" önemi vurgulanmış, bu düşünceye örnek olarak da *"Edison'un bilimsel çalışmalarıyla birbiri ardına sunduğu buluşlar"* ve *"Leonardo de Vinci'nin yaratıcılığı"*nın yanı sıra *"Atatürk'ün önderliğinde kazanılan Kurtuluş Savaşı"* verilmiştir. "Milli Eğitim" ve

179 Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü ve Ömer Özcan. *Türk Dili ve Edebiyatı 1*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1965, s: 3.

180 a.g.e: 254

"Yaratıcılık" isimli yazıda yine eğitimin milliliği üstünde durulmuş, bu fikir Atatürk'ün sözleriyle pekiştirilmiştir. Yazıda yaratıcılıkla ilgili herhangi bir cümle bulunmasa da yazının bütününe bakıldığında başlıkta bahsedilen yaratıcılığın, yabancı kültürleri olduğu gibi almayıp bunları "milli kültür"e uyumlu hale getirmek olduğu anlaşılmaktadır. Ruşen Eşref Ünaydın'ın, *Atatürk'ü Özleyiş* (1957) kitabından alınan "Ne Mutlu Atatürk'ü Olan Millete" isimli, Atatürk'ün *"Ne mutlu Türk'üm diyene!"* haykırışıyla *"Türk milletini el üstünde"* tuttuğunu anlatarak *"mahşer gibi halkın"* da onun sesine *"—kendi cevherini en iyi bilmiş ve kullanmış sen eşsiz yiğide— derin bir gök gürlemesi mehabeti"* ile *"Yaşa, var ol!"* diye cevap verdiğini anlattığı yazısı da bu kitapta yer verilen diğer bir metindir. "Barışta Eğitimin Rolü" isimli yazıya yeniden yer veren bu kitabın 1987 basımında Neda Armaner'in "Atatürk, Din ve Laiklik" başlıklı bir yazısı, Ahmet Mumcu'nun *Atatürkçülükte Temel İlkeler* (1981) kitabından alınan "Çağdaşlaşma ve Türk İnkılâbı" başlıklı bir metin ve Kemal Zeki Gençosman'ın *Beni Hatırlayınız Gazi Mustafa Kemal* (1982) kitabından "En Büyük Armağan" isimli yazısı da "serbest metin" olarak içeriğe alınmıştır. *Türk Dili ve Edebiyatı*'nın 1968'de okutulmaya başlanan lise üçüncü sınıf kitabında "Milli Edebiyat Akımının Etkileri" bölümünde Yakup Kadri, Reşat Nuri ve Falih Rıfkı Atay'a ayrılan başlıklar dışında bir de "Mustafa Kemal Atatürk" adıyla bir başlık açılmış ve burada *Nutuk*'tan alınmış beş metine yer verilmiştir. Bunlar *Genel Durum, Düşünülen Kurtuluş Çareleri, Benim Kararım,* Ya *İstiklal Ya Ölüm* ve *Onuncu Yıl Nutku*'dur. Bu metinler üstüne öğrencilere *"Birinci Dünya Savaşı Osmanlı İmparatorluğu'nu ne duruma sokmuştur?", "Atatürk'ün kurtuluş için verdiği karar nedir?", "Atatürk Türk milletinde hangi erdemleri buluyor?", "Türk milletinin ülküsü nedir?", "Ne mutlu Türk'üm diyene özdeyişini açıklayınız"*[181] vb. sorular yöneltilmiştir.

181 Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü ve Ömer Özcan. *Türk Dili ve Edebiyatı 3*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1968, s: 222.

Üç cildi de 1967'de okutulmaya başlanan *Türk Edebiyatı*'nın (Behçet Kemal Çağlar, Ekrem Yirmibeşin) birinci cildinde daha önce *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*'nde *Meçhul Askerin Mezarı Başında* ismiyle verilen nutuk, *Dumlupınar Nutku* adıyla burada da "Hitabet" bölümünde yer almaktadır. Kitaba göre Atatürk *"askerlikte, siyasette, devrimcilikte olduğu kadar hitabette de eşsiz başarı göstermiştir."* Atatürk'le ilgili böyle kısa bir bilgi verildiği için olsa gerek bu bölümün sonunda şöyle bir açıklama yapılması gerekli görülmüştür: *"Atatürk'ün hayatı hakkında başka derslerde ve her zaman gerekli bilgi size de verildiği için burada sadece son yılların en başarılı hatibi olduğunu kaydetmekle yetiniyoruz."*[182] Bu kitabın ikinci cildinde Nutuk'tan bir bölüm, "Büyük Nutuk'tan İlk Sayfalar" başlığıyla verilmiş, bu parçanın *teması* şöyle anlatılmıştır:

> Atatürk, uzun nutkunun başlangıç bölümünden yer yer alınan bu parçalarda, 1919'dan önce yurdun içine düştüğü felaket uçurumunu, o zamanların şaşkın ve kararsız havasını kesin görüşlerle belirtiyor. Büyük ve görgülü bir millete layık tek kurtuluş yolunun tam istiklal olduğunu kaydederek ulusal savaşın büyük parolası 'Ya istiklal, ya ölüm!' sözünün sebebini ve kavramını açıklıyor.[183]

Kitapta *"Atatürk'ü yurdun kurtarıcısı, Cumhuriyet'in kurucusu, devrimlerin önderi olarak tanıyıp sevmeyen Türk çocuğu"* olmadığı belirtilerek onun ne kadar büyük ve etkileyici bir hatip olduğundan bahsedilmiştir. *Türk Edebiyatı*'nın üçüncü sınıf cildinde yine Falih Rıfkı Atay'ın *Şeref* isimli yazısı içeriğe alınmış ve bu parça üstüne *"Ecnebi-giriz, yabancıdan kaçıcı demektir. Bunun ne demek olduğunu açıklayınız"*, *"Milli şerefi korumakta Atatürk'ün gösterdiği titizliğe siz de başta Büyük Nutuk ol-*

182 Behçet K. Çağlar ve Ekrem Yirmibeşin. *Türk Edebiyatı -Batı Örnekleriyle Birlikte- 1*, İstanbul: Kanaat Yayınları, 1967, s: 136.

183 Behçet K. Çağlar ve Ekrem Yirmibeşin. *Türk Edebiyatı -Batı Örnekleriyle Birlikte- 2*, İstanbul: Kanaat Yayınları, 1967, s: 252.

mak üzere çeşitli kaynaklardan faydalanarak birer örnek bulup, gösteriniz"[184] şeklinde sorular yöneltilmiştir. Bu kitabın "Hitabet" bölümünde Hamdullah Suphi'nin *Gazi'nin Heykeli* isimli nutku ve Mustafa Kemal'in *Seçilme Hakkı* başlığı verilmiş bir nutku yer almaktadır. Hamdullah Suphi *"O, bir askerdir"*; *"O, bir teşkilatçıdır"*; *"O, bir siyasidir"*; *"O, bir ihtilalcidir"*; *"O, bir rehberdir"* ve *"O bir hatiptir"* sözleriyle başladığı her bir paragrafla sürdürdüğü nutkuna *"Büyük tehlike günlerinde vatanın her tarafında yükselen heykellerinin çevresinde Türk halkı toplanacak; onun sesi kalabalıklar üstünde hükümran olacak ve ilhamı, memleketi yeniden şerefe, zafere ve halasa götürecektir"*[185] sözleriyle son vermiştir. Kitapta bu nutkun *"1927 yılında Ankara'da Mustafa Kemal'i at üstünde, Büyük Zafer'in başbuğu halinde temsil eden bir heykelin açılış töreninde"* söylendiği belirtilmiştir. *Nutuk*'tan alınan ve dili üstüne *"ayrıca açıklamayı gerektirecek bir özelliği olmadığı"* belirtilen *Seçilme Hakkı*'nın konusu şöyle açıklanmıştır:

> Büyük Millet Meclisi'nde bir grup gerici mebus, Mustafa Kemal'i müşkül mevkide bırakmak, yakın çalışma arkadaşlarını korumasını bir bakımdan kesin olarak önlemek için bir teklif getiriyorlar. Suret-i haktan sayılan bu teklif, doğduğu ve yerleştiği şehir, bugünkü sınırlar dışında kalmış olanların mebus seçilmek hakkını kaldıran bir tekliftir. Mustafa Kemal birden kürsüye fırlamış ve bu konuşmayı yapmıştır.[186]

Bu parça üstüne öğrencilere *"Atatürk'ün kendisini ne yolda savunduğunu ve niçin haklı olduğunu kendi ifadenizle belirtiniz"*[187] sorusu sorulmuştur.

1975'te okutulmaya başlanan *Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı*'nın (İhsan Yaşar Balkır) ikinci sınıf cildinde de benzeri metinlere

184 Behçet K. Çağlar ve Ekrem Yirmibeşin. ***Türk Edebiyatı -Batı Örnekleriyle Birlikte- 3***, İstanbul: Kanaat Yayınları, 1967, s: 227.

185 a.g.e: 238

186 a.g.e: 241

187 a.g.e: 241

rastlamak mümkündür. Burada Yaşar Nabi Nayır'ın *Kemal Atatürk Diyor ki* (1963) kitabından alınan *Medeniyet ve Geleneklerimiz* isimli bir parça yer almaktadır. Parçada Atatürk'ün üzerinde önemle durduğu söylenen iki temel ilkesinden bahsedilmektedir. Bunlardan ilki *"Batının, bilim, fen ve teknoloji alanında ulaştığı düzeyin gerisinde kalmamak, onu aşmak"*; ikincisi ise *"milli varlığımızın temelini oluşturan milli değerlerimizi titizlikle korumak ve özellikle her türlü taklitçilikten kaçınmak"*tır. Metin üstüne *"okuduğunuz metinde, millet ve devlet olarak, Doğu'dan Batı'ya yönelmenin kaçınılmaz bir duruma geldiği belirtiliyor. Atatürk'ün Batı medeniyetine kesin olarak yönelmeyi bir ilke olarak ele almış olmasının sebeplerini anlatınız"*, *"Batılılaşmanın milli geleneklerimizden uzaklaşmak, taklitçilik yapmak demek olmadığını Atatürk'ün düşüncelerine ve metinlerdeki açıklamalarına dayanarak belirtiniz"*, *"Batı medeniyetini kavrayamamış, milli kültürden yoksun kalmış Felatun Bey ve Araba Sevdası'ndaki Bihruz Bey tiplerini okudunuz. Bu kişileri kısaca eleştiriniz"*[188] şeklinde sorular sorulmuştur. Atatürk'ün farklı zamanlarda söylediği sözler bir araya getirilerek *Atatürk'ten* başlığıyla okuma parçası da oluşturulmuş olan bu kitapta ayrıca Atatürk'ün *Kültür ve İnkılap, Türk Kadını ve Toplum, İnsanlık İdeali* başlıklı yazıları da bulunmaktadır. Neda Armaner'in *Atatürk, Din ve Laiklik* yazısı bu kitapta da yer almaktadır. Bu yazı üstüne *"Laikliğin ne olduğunu kısaca anlatınız"*, *"Dinin devlet işlerine karışması ne gibi tehlikeler doğurmuştur? Metinde gördüğünüz bu ibret verici örnekler dışında siz başka ne gibi örnekler verebilirsiniz?"*[189] vb. sorular yöneltilmiştir. Yine bu kitapta Atay'ın *Eski Saat* kitabından —burada Mustafa Kemal başlığıyla— bir bölüm, *Çankaya* kitabındansa *Kurtuluşçu* başlıklı bir bölüm bulunmaktadır. Atay bunlardan ilkinde Mustafa Kemal'in kahramanlığını şöyle tanımlar:

188 İhsan Y. Balkır, *Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı 2*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1975, s: 169.

189 a.g.e: 193

> İki buçuk sene evvel bizim hepimizin gönüllerimizde gizli gizli yanan büyük ıstırap Mustafa Kemal'de ateş aldı. Dahilerin ve kahramanların hassası (özelliği) budur. Yunanlılar İzmir'e ayak basar basmaz kapkara görünen Anadolu, hakikatte bir koca ülkeyi kızıl ateşe bürümek için hafif bir alev dokunuşu bekleyen bir barut yığını idi. O alev Mustafa Kemal'den çıktı... O, kılavuzdur. Yolu milletin hatta yalnız İzmir işgalinden beri değil, fakat nice asırlardan beri aradığı, istediği cennete gidiyor. Bu cennet Türkler için bir birlik ve hürriyet toprağıdır. Bu cennet milli vatandır."[190]

Metin üstüne sorulan sorularda da yine "Atatürk'ün üstün özellikleri" üstünde durulmuştur. Atay'ın *"Mustafa Kemal kimdir? Bir milletin uğrayabileceği en ağır buhranlar içinde, en vasıtasız bir milleti en vasıtalı dünya milletleriyle döğüştüren ve kurtaran adam! Sonra kurtarış zaferi gibi eşsiz bir şanı ve şerefi, milletinin dostu sandığı gerçek düşmanına karşı, hiçbir şeymiş gibi ortaya atan ve savaş silahı olarak kullanılan, vicdan ve tefekkür (düşünce) hürriyeti uğruna göğsünü vatandaş kurşunlarına geren adam! Şüphesiz bütün şartlar bir araya toplanıp tartılınca, asrın en büyük adamı idi"*[191] dediği ikinci parçası üstüne *"Bu yazıda Mustafa Kemal'i hangi yönleriyle tanıdınız?", "Trablus Çölleri, Çanakkale Siperleri, Doğu Dağlıkları sözleriyle Atatürk'ün hangi görev ve başarıları hatırlatılıyor? Siz bunlarla ilgili neler biliyorsunuz?", "Kim bilir kader, milletleri kaç bin Mustafa Kemal'den mahrum bırakmıştır sözüyle yazar ne söylemek istemiştir?"*[192] vb. sorular yöneltilmiştir. Ruşen Eşref Ünaydın'ın *Özleyiş*'ten alınan parçası da yine Atay'ın parçasındaki kahramanlık temalarıyla yüklüdür:

> Sen her yerde ve her işte hep o hız ve hep o kuvvettin... Sen yurdumuzun çiğnendiğini, devletimizin çöktüğünü acılı gözlerimizle

190 a.g.e: 239

191 a.g.e: 230

192 a.g.e: 230

gördüğümüz günlerde kara bahta sert yüz gösterip, "Vatan Şairi"nin çelik mısralarını kendi güveninin ateşinde yeniden tavlandırarak; 'Vatanın bağrına düşman dayasın hançerini/Bulunur kurtaracak bahtı kara maderini' deyip kadere meydan okumuş adamsın.[193]

Balkır'ın kitabının üçüncü sınıf cildinde *Atatürk İlke ve İnkılaplarının Dayandığı Temel Esaslar* başlıklı yazıda *"Türk milletinin milli egemenlik ve bağımsızlığını korumak ve çağdaş uygarlık dünyasında kendi sosyal ve tarihi kişiliğine uygun bir şekilde yerini almak"* amacıyla oluşturulan bu *"yurt ve millet sevgisinden kaynaklanan inkılabın"* temel ilkelerinin *"başta milli dil olmak üzere, millet egemenliğine, milliyetçiliğe, milli birlik ve beraberliğe, milli kültüre"* dayandığı anlatılmaktadır. Yazı, milleti bütünleştiren her şeyin dil sayesinde olduğu savı, Atatürk'ün *"Türkçe konuşmayan bir insan Türk kültürüne, topluluğuna bağlılığını iddia ederse buna inanmak doğru olmaz"*[194] sözüyle desteklenerek anlatılan "Milli Dil"; Atatürkçülüğün ilkelerinden birinin de *"geçmişte büyük devletler kurmuş olan Türk milletinin, Türk medeniyetinin unutulmuş veya saptırılmış tarihini ortaya çıkarmak; bu tarihi gerçekçi ve bilimsel yollarla incelemek"*[195] olduğunu savunan "Milli Tarih Bilinci"; milli kültürün eğitimin milli olmasıyla sağlanabileceğinin, bu kültürün yükseltilmesinin *"aynı zamanda Türk milletinin insanlığa da bir hizmeti"* olduğunun belirtildiği "Milli Kültür"; Batı medeniyetini teknik alanda olduğu kadar düşünce ve bilimdeki sistemiyle de bir bütün olarak benimsemenin öneminden bahseden "Çağdaş Medeniyet Düzeyine Ulaşmak"; *"Kuvvet birdir ve o da milletindir"* sözünden yola çıkarak egemenliğin kayıtsız şartsız milletin olduğu üstünde durulan "Milli Egemenlik ve Bağımsızlık"; Atatürk milliyetçiliğinin *"bilimsel bir milliyetçilik olduğu"*,

193 a.g.e:232

194 Balkır, İhsan Y. *Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı 3.* İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1975, s: 99.

195 a.g.e: 99

Cumhuriyet'in başarıya ulaşma yolunun *"Türk toplumunun, Türk çocuklarının milli kültürle yetişmesinde, yurt ve millet sevgisinin gücünde"* olduğu belirtilen "Türk Milliyetçiliği"; *"millet ve biz yok; birlik halinde millet var. Biz ve millet ayrı ayrı şeyler değiliz"*[196] sözünden hareketle milli birliğin, milli duygunun yüksekliğinin o milletin *"en değerli varlığı, en yenilmez silahı"* olduğu iddia edilen "Milli Birlik ve Beraberlik" bölümlerine ayrılmıştır. Yine bu kitapta yer alan *Atatürkçü Eğitim Politikası* başlıklı yazıda *Büyük Önder*'in, *"Doğu ve Batı taklitçiliği arasında benliğini yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kalmış bir toplumda halkın kendi özüne, tarihi ve milli varlığına ve kendi ihtiyaçlarına"* uyacak bir eğitim programı uygulamasını istediği belirtilmiş; parça üstüne *"Eğitimde şuradan buraya rasgele alınmış taklit uygulamaların tarihi ve milli benliğimiz açısından ne gibi sakıncaları vardır?"*, *"Atatürkçülük taklitçiliği yalnız eğitimde değil, her alanda her şekliyle reddeder... Edindiğiniz bilgilere göre taklitçilikten neden kaçınıldığını kısaca açıklayınız"*, *"Toplumumuzda Tanzimat döneminden beri, Batı taklitçiliğine az çok rastlanır. Recaizade M. Ekrem, Ahmet Mithat Efendi gibi yazarlar, Frenkçe kelimeler kullanan, yabancıları taklit edip, onlara benzemeye çalışan, milli geleneklerimizden kopmuş bu tipleri romanlarında ele almışlardır. Siz bunlardan hangilerini biliyorsunuz?"*[197] vb. sorular sorulmuştur. Kitapta bu metnin hemen sonrasında *Atatürkçülüğün Tanımı ve Önemi* başlıklı diğer bir metin yer almaktadır. Bu yazıda da öncelikle Atatürkçülüğün tanımı yapılmış, sonra tam bağımsızlığın *"anlaşmalara ve devletlerle karşılıklı yardımlaşmaya karşı"* olmadığı, Atatürk'ün şu sözleriyle özellikle belirtilmiştir:

> Devlet ve milletimizin iç ve dış bağımsızlığı ve vatanımızın bütünlüğü saklı kalmak şartıyla...millet esaslarına saygılı ve ülkemize karşı istila amacı beslemeyen herhangi bir devletin,

196 a.g.e:100

197 a.g.e: 115

fenni, teknolojik ve ekonomik yardımını memnuniyetle karşılarız.[198]

Yazıya göre Atatürkçülük, *"boş inançları yıkarak"* yerine derhal *"çağa uygun müesseseleri"* koymayı gerektirir ve Atatürk'ün Türk milleti için söylediklerini, fikirlerini vs. gerçekleştirmeye çalışmak, Türk milletinin *"gerçek mutluluğu, güvenliği ve geleceği"* için esastır. *"Bize bunu, Atatürkçülüğü öğretecek, uygulatacak yol ise eğitimdir. Burada dikkatle üzerinde durulacak husus, eğitimin Türk milliyetçiliğine dayatılmasıdır."*[199] *Milli Birlik ve Beraberlik* isimli parçada ise özetle şu anlatılmaktadır:

> Milli birlik, yurt sevgisinden doğar. Yurt sevgisi milli birliği güçlendirir. İnsanın en aziz varlığı olan canını, sadece vatan uğrunda her an feda edebilmesi, vatan ahlakının, vatanseverliğin bir sonucudur... Türklük şuurunun en büyük timsali olan Mustafa Kemal Atatürk: 'Benim hayatta yegane onur kaynağım, Türklükten başka bir şey değildir. Bu memleket tarihte Türktü; bugün Türktür ve sonsuza kadar Türk olarak yaşayacaktır' der ve buna Türk tarihinden şu örneği verir: 'Anasının ve babasının soyluluğu ile övünen Teodoz, İtalya yarımadasına inmek isteyen Türk Atilla'ya barış görüşmesinden önce sormuş: -Siz hangi soylu ailedensiniz? Atilla da ona cevap vermiş: -Ben soylu bir milletin evladıyım. İşte benim cevabım size budur.[200]

Kitapta ayrıca Ayşe Afet İnan'ın da *Türk Kadını* isimli bir yazısı bulunmaktadır. Bu yazıda Afet İnan, Türklerde İslamiyet'in kabulünden sonra Türk kadınının hayatı kısıtlanırken erkeklerde bunun tam tersinin görüldüğü bir hayata geçildiğini anlatıp bunu, Orta Asya Türklerinin yaşayış tarzlarıyla İslamiyet'ten sonra kadının yaşama biçimini karşılaştırarak Cumhuriyet devrine gelmiş ve *"gerici zihniyeti yıkan birçok sosyal inkılaplar arasında erkek ve kadın için medeni dünya insanlarının giydiği kıyafetlerin ka-*

198 a.g.e: 115
199 a.g.e: 116
200 a.g.e:129

bul edilmesi, Türkleri ayrı bir toplum olmaktan kurtarmıştır"[201] diyerek Türk kadınına düşen *görevler* üstünde durmuştur. *Türk İnkılabının Genel Görünüşü* de yine *"Atatürkçülükle yurtseverlik aynı anlamı taşır...Atatürkçülük, Türk milletinin yararını sağlayan bütün çağdaş uygarlığın verilerine, yeniliklere, ilme, fenne açık; bütün gericiliğe, taassuba kapalı bir düşünceler ve uygulamalar sistemidir"*[202] vb. temaları işler. *Cumhuriyet ve Nitelikleri* isimli yazıda yine cumhuriyetçiliğin tanımı yapılmış, bunun milli egemenlik açısından önemi belirtilmiş ve gençlere bu yönde ne tür ödevler düştüğü üstünde durulmuştur. Atatürk'ün *"Geçmişte, en büyük felaketleri hazırlayan bir geçmişte, çok derin geçmişlerde bile Türk milletini benliğinden çıkaran bir teşkilat vardı ki, ona devlet ve hükümet teşkilatı derlerdi. Millet, hükümet teşkilatının görünüşte esiri idi. Bu onun görünen manzarası idi. Halbuki, Türk esaret kabul etmeyen bir millettir. Türk milleti esir olmamıştır..."*[203] sözlerinin üstünde de duran yazıda, ayrıca cumhuriyet yönetiminin en önemli niteliğinin de düşünce özgürlüğü olduğu, *"samimi ve yasal olmak şartıyla"* her fikre saygı duyulduğu belirtilmiştir. Bu parça üstüne *"Atatürkçü düşünce sisteminde Cumhuriyet nasıl bir yönetim olarak tanımlanıyor?", "Cumhuriyet neden Türk milletinin karakter ve adetlerine uygun bir idaredir?", "Atatürk'ün Cumhuriyeti emanet ettiği gençliğin nasıl yetişmiş olması gerekiyor?", "Gençlikten neler bekleniyor?"*[204] vb. sorular yöneltilmiştir. Bu parçanın hemen sonrasında verilen *Nutuk*'tan bölümler üstüne sorulan sorular ise şöyledir: *"Atatürk'ü 'ya istiklal ya ölüm' gibi kesin bir yargıya götüren o çağdaki Osmanlı Devleti'nin siyasi durumunu kısaca anlatınız.", "Dini vasıta yapmak, alet olarak kullanmak ve din aktörleri sözlerinden anladıklarınızı açıklayınız.", "Atatürk'ün öfkesi neden-*

201 a.g.e:170

202 a.g.e:180

203 a.g.e: 198

204 a.g.e: 198

dir?", "Dinimizin büyüklüğü hangi gerçek yanlarıyla tanıtılıyor? Onun miyarı nedir?", "Atatürk dinimizi nasıl değerlendiriyor?", "Dinimizin bilime, fenne ve bilim adamlarına verdiği değeri belirten ne gibi özsözler biliyorsunuz?", "Milli his ve dil arasındaki bağı belirtiniz"[205] vb. *Atatürk'ün Eğitim Görüşü* başlıklı yazıda ise Atatürk'ün geleneksel eğitimi *"milli olmaması", "bilimsel olmaması", "yaratıcı olmaması"* açısından eleştirdiği ve bunun değiştirilmesi yönünde çalıştığı belirtilmiş, özellikle de *eğitimde laiklik ilkesi* üstünde durulmuştur. Bu metnin arkasından Peyami Safa'nın 1 Kasım 1938'de yazdığı *Atatürk'ümüz* isimli yazıya yer verilmiştir:

> Türk'e ait her şeyin içinde O vardı. O'nun gölgesi meydanları dolduruyor. O'nun bakışı en uzak dalların ucuna, en geniş ovaların sonuna, içimiz kadar kapalı ve kuytu köşe bucaklara uzanıyordu... Sanki O'nsuz dağlar karardı, O'nsuz dallar kurudu, O'nsuz mesafe bomboş kaldı... Fakat, kaderimiz ne sonsuzdur, günümüz ne karadır, gönüllerimiz ne mahzundur, ne mahzun! Bunu da ancak Türk olan bilir.[206]

Bu kitapta ayrıca Namık Kemal'in *'Çalışmak, hayatın kaynağıdır'* sözünden yola çıkılarak yazılan, sonra yine Mustafa Kemal'e bağlanan *Kendisinden Sonrakileri de Düşünerek Çalışmak* başlıklı bir metin ve Batı'ya yönelirken yine *"Türk ulusunun kendi anlayışı ve öz gelenekleriyle yoğrulması"*nın önemine vurgu yapan "Çağdaş Uygarlık Düzeyine Erişme" isimli bir yazı bulunmaktadır. Kitabın sonuna ise *Anarşi ve Terörle Mücadelede Kişilere Düşen Görevler* diye bir metin, "okuma parçası" olarak konulmuştur. Bu metinde anarşi ve terörle mücadelede kişilere düşen görevler şöyle sıralanmıştır:

> Milli hedefler doğrultusunda bilinçli olmak; milli birlik ve beraberliği sağlayacak ve devam ettirecek bir eğitim ve öğretim çalışmalarına yönelmek; sağlıklı ve cesur olmak; milli bütünlüğü

205 a.g.e: 204-205

206 a.g.e: 225

> bozmaya yönelik her türlü bölücü ve yıkıcı çalışmaları kavrayabilecek ve bunları etkisiz kılabilecek bir fikir yapısına sahip olmak; Türk devletine, Türk toplumuna, Türk milli değer ve kültürüne bağlı, Cumhuriyet rejimine karşı inançlı ve sadık olmak; Türk olmakla gurur duymak; vatan ve bayrak sevgisiyle dolu olmak; barışta ve savaşta iç ve dış düşmana karşı, sürekli bir mücadele sürdürebilecek uyanıklığa erişmek.[207]

Yazıya göre terörle mücadelede en etkili silah, *"milli birliği ayakta tutmaktır"* çünkü *"ülkenin ve milletin temel haklarını ortadan kaldırmayı, memleketi içten çökertmeyi amaçlayan her türlü yasadışı eylemler"* ilk önce "toplumdaki *birliği ve bütünlüğü oluşturan milli değerleri hedef alır ve bunları yıkmakla işe başlar.*" Bu yüzden de *"dıştan yurt içine sızan ve içeride kendisine yataklık edecek ortam bulabilen bu gibi yasa dışı davranışların karşısında"* durabilecek en büyük güç *"milli bütünlük"*tür. Parçada aynı zamanda Milli Mücadele sırasında sadece dış değil, iç düşmanlara karşı da savaşıldığı vurgulanmıştır. Hatta Atatürk'ün milli eğitim üzerinde bu kadar *titizlikle* durmasının sebebi de bu "iç düşmanlar"dır. *"Her şeyden önce içte ve dışa karşı güvenliği sağlamak"* milli eğitime dayanır. *"Bu eğitim, Türk çocuğuna kendi kişiliğini kazandıracak bir düşünme ve düşünce serbestliği sağlayacak metotlarla gerçekleştirilir."*[208] Yazıya göre bu gibi yıkıcı eylemler, sosyal ortamı ve milli bütünlüğün hangi yollarla sarsılacağını çok iyi bilirler. Bu yüzden onların "girdikleri kılıkları" tespit etmek, bir eylemin "iç yüzünü" sezebilmek ve buna "gerçek bir teşhis koymak" çok önemlidir ve asıl başarı "bu değerlendirmeyi" yapabilmekle başlar. *"Her türlü iç ve dış düşmanlara karşı vatanın bütünlüğünü korumak, vatan ve onun kutsal sembolü olan bayrak sevgisinden doğar. Vatan, bölünmez bir bütündür. Milletteki birliği sağlayan bu bütünlüktür. Kendi güvenliğini, kendi mutluluğunu, milletin güvenlik ve mutluluğu için feda edebilmek*

207 a.g.e: 330
208 a.g.e: 330

ancak hiçbir şeyle ölçülemeyecek olan vatan sevgisiyle açıklanabilir. Vatan, onun uğrunda ölenlerin, ıstırap çekenlerindir."[209]

Mehmet Kaplan'ın 1976'da okutulmaya başlanan *Edebiyat* kitabının birinci cildi, Atatürkçülük'ten çok, eski Türklerin *yiğitlikleri* ve kısaca "dünya üstündeki önemleri" şeklinde özetleyebileceğimiz türden "bilgi"lerle doludur. Kaplan, kitabının ilk bölümlerinde genel anlamda edebiyatla ilgili bilgiler vermeye çalışmıştır. Yazara göre *"her milletin dili, tarihi, sevindiği ve üzüldüğü şeyler aynı"*dır. *"Bundan dolayı biz edebiyatımızda Türk milletinin asırlar boyunca nasıl yaşadığının, ne gibi güçlüklerle karşılaştığının, onları nasıl yendiğinin, nelere sevindiğinin ve üzüldüğünün en güzel şekilde anlatıldığını görürüz... Biz edebi eserlerimizde milletimizin çağlar boyunca duyduğu, düşündüğü, inandığı değerleri buluruz."*[210] "Millet hayatımız"la edebiyat arasındaki bu ilişki ise bizde "milli şuur, sevgi ve birlik" oluşmasını sağlar. Aslında yazarın edebiyata olan bu bakış açısı yukarıda incelediğimiz diğer kitaplardaki bakış açılarının toparlanarak, açıkça ifade edilmiş halidir. Yazara göre destanlar, bu "milli şuuru" ve "milli duyguları" çağlar boyu devam ettiren ve besleyen eserlerdir. Kitapta "ne denli savaşçı bir millet" olduğu sürekli tekrarlanan Türklerin, *"binlerce yıldan beri varolmalarının sebebi, milli şahsiyetlerini meydana getiren temel unsurları muhafaza ederek değişik, çağ ve çevrelere uyabilme kabiliyetleri"*dir. Bu "kabiliyet" tabii ki çok önemlidir çünkü Türklerin *"çok iyi bindikleri at ve çok iyi kullandıkları ok sayesinde Türkler, tarihin en eski çağlarından itibaren anavatanları olan Orta Asya'dan kalkarak doğuya, batıya, güneye, kuzeye akın etmişlerdir. Asırlarca süren bu savaşlar, Türkleri savaşçı bir kavim yapmış ve onlarda cihana hakim olma idealini doğurmuştur."*[211] Yazar, *Oğuz Kağan Destanı*'ndan bir bölüm verdikten sonra ise şöyle bir açıklama yapma gereğini duyar:

209 a.g.e:331

210 Mehmet Kaplan, *Edebiyat 1*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1976, s: 4.

211 a.g.e: 33

> Oğuz maksadını açık olarak ortaya koyar. Bugünün devletleri ise maksatlarını gizler. Cihana hakim olma ihtirası yalnız Türklere mahsus değildir. Tarihte kuvvetli olan bütün devletler aynı maksadı gütmüşlerdir. Bundan dolayı hiçbir devletin Türkleri suçlamaya hakkı yoktur. Türkler İslamlıktan sonra cihana hakimiyet fikrini İslamiyetle birleştirerek, kavimler arasında birlik, adalet ve barış sağlamışlardır.[212]

Kaplan, İslamiyet'in Türklere en uygun din olmasını ve onu hemen benimsemelerinin nedeni olarak ise "*Buda ve Mani dinlerinin, savaşı ve hayvan eti yemeyi en büyük günah saymaları*"nı, buna karşılık Türklerin dininde ve sosyal hayatında savaşın önemli bir yer tuttuğunu ve eski Türklerin başlıca gıdasının et olduğunu belirterek İslamiyet'in bunları "yasak etmediğini", tam tersine İslamiyet'te "savaşın kutsal" olduğunu ve Müslümanların da kurban eti yediklerini, dolayısıyla da Türklerin bu dini benimsediklerini iddia etmiştir. Kitapta ayrıca Türklerin "bilhassa erkek çocuğa büyük değer" verdikleri, "çocuğu olmama"nınsa "uğursuzluk" sayıldığı, bunun yanı sıra aile duygusunun "çok kuvvetli" olduğu ancak "ahlak dışı hareketlerin cezasının" da çok ağır olduğu vurgulanmıştır. Bunlardan başka kitapta *İstiklal Marşı*'nın altı sayfalık bir *tahlili* bulunmaktadır. Kaplan'ın yorumlarının oldukça yoğunlukta olduğu bu *tahlil*de "tek dişi kalmış canavar" üzerine söylenenler ilgi çekicidir:

> Şair, hiçbir hakkı olmadığı halde başka milletlere saldıran sözde medeni Batı'yı "tek dişi kalmış canavar"a benzetiyor. "Tek dişi kalmış" demesinin sebebi, onun dehşet verici gözükmesine rağmen, eski gücünü kaybetmiş olmasıdır. Burada bütün vahşiliğine rağmen kendisini "medeni" diye tanıtan Batı ile bir alay da vardır. Devletler sadece maddi güçleriyle üstün gelmezler. Tarihi olaylar bunu göstermiştir. Sömürgeci Batı'ya karşı, başta Türkler olmak üzere ezilen bütün milletler isyan etmiştir ve Batı Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra üstünlüğünü kaybetmiştir. Bu bakımdan Mehmet Akif'in onu 'tek dişi kalmış canavar'a benzetme-

212 a.g.e: 38

> si yerindedir. Bu parçada 'ulusun...' kelimesi bazıları tarafından yanlış olarak 'ulu' (büyük) kelimesiyle karıştırılmaktadır. Burada bir canavara benzetilen Batı'nın 'uluması' bahis konusudur. Şair 'medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar, bırak, varsın, ulusun', 'onda artık korkulacak bir taraf kalmamıştır' demek istemiştir."[213]

Kaplan'a göre İstiklal Savaşı'nın kazanılmasında "dini inancın rolü" büyük olmuştur:

> İslamiyet, iyimser bir dindir. Ona iman edenler ebedi bir hayata kavuşurlar...Türk tarihinde din, vatan, millet ve istiklal duyguları yüzyıllar boyunca birbirlerine bağlı olarak yaşamış ve gelişmiştir. Onun (İslamiyet'in) temelindeki birlik, hak, ezeliyet ve ebediyet fikri devlet-i ebed-müddet veya ölmezlik inancını doğurmuştur.[214]

Kaplan, *İstiklal Marşı*'ndaki "vatan" temasının da üstünde durmuş ve vatanın "candan ve canandan" üstün olduğunu vurgulayarak insanın "böyle bir inanca sahip olmaması" durumunda "vatanı için ölümü göze alamayacağını" belirtmiştir. Ayrıca Kaplan, *Şu ezanlar ki şehadetleri dinin temeli* mısrasında geçen "şehadet" kelimesinin anlamının "şahitlik" olduğunu söylemiş ve bunun ezanda geçen *"Eşhedü en lâ ilâhe illallah / Eşhedü enne Muhammeden resulullah"* cümlelerine tekabül ettiğini belirtmiştir. *"Bunlardan birincisi 'Şüphesiz, bilirim, bildiridim, Allah'tan başka tapacak yoktur', ikincisi 'Şüphesiz bilirim, bildiririm, Muhammed Allah'ın elçisidir' manalarına gelir."*[215] Bunun sonrasında ise Kaplan, edebiyat kitabında öğrencilere, bir kimsenin Müslüman olabilmesi için "kelime-i şehadet" denilen bu iki cümleyi tekrarlaması ve "onlara inanması" gerektiği ayrıca Müslüman ülkelerde "günde beş vakit okunan ezanın" da İslamiyet'in temelini oluşturduğunu söylediği bu cümlelerin tekrarlandığı bilgisini verir.

213 a.g.e: 190

214 a.g.e:191-192

215 a.g.e: 191

Kitabın sonunda ise *Nutuk*'tan parçalar verilmiştir. Bu parçalar üstüne öğrencilere *"Yukarıdaki parçada insanlık ve millet için yüksek değerler ifade eden kavramlar ile kelimeleri belirtiniz", "Hangi durumlar bir millet için haysiyet kırıcıdır?", "Kutsal değerler için ölümü göze almayan, korkak ve aciz insanlara saygı duyar mıyız?"*[216] türünde sorular yöneltilmiştir. Bundan sonra kitapta ayrıca Atatürk'ün *Türk Gençliğine Hitabe*'si de verilmiş ve sonrasında şu noktaya özellikle dikkat çekilmiştir:

> Bütün okul duvarlarında asılan ve gençler tarafından ezberlenilen bu hitabe, Atatürk milliyetçiliğinin ana fikirlerini ihtiva eder. Bundan dolayı onu sadece ezberlemek değil, bir düşünce konusu da yapmak lazımdır.[217]

216 a.g.e: 290

217 a.g.e: 291

SONUÇ

Cumhuriyet dönemiyle birlikte resmî ideolojiyle yapılandırılmaya başlanan Türk eğitim sisteminin temel amacının bir yandan yetişen neslin milli kimliğini oluşturmak, bir yandan da ülkeyi "muasır medeniyetler seviyesine" ulaştıracak olan bilgiyi *elemeci* ve *faydacı* bir yaklaşımla aşılamak olduğunu söylemek mümkündür. Edebiyat ise, incelediğimiz dönem boyunca ders kitaplarında görüldüğü gibi, eleştirel ve sanatsal bütün yaklaşımlardan arındırılarak ulus inşa sürecini, bu sürece ve sonuçlarına uygun "insan modeli"ni yaratmanın temel araçlarından biri olarak kullanılmıştır. Resmi ideolojinin bunu yaparken kullandığı söylem tüm dönemler boyunca çizgisini hemen hemen hiç bozmaz. 1930'lu yıllarda bu söylem kendisini *"Edebiyat öğretiminin asıl amacı milli ve medenî hayatın çeşitli yönlerini yansıtmak"*[218] olarak gösterirken, İnönü döneminde hatlar biraz daha keskinleştirilmiştir:

> Ciheti ve cepheleri her ne olursa olsun, Kemalizm dediğimiz ve Atatürk'e, onun koyduğu prensiplere bağladığımız inan sisteminin dışında her ne kalıyorsa, bizim için zararlıdır. Bunlar, okul içine sokulmadığı gibi, memleket içine de sokmamak zaruretinde bulunduğumuz mahzurlu fikirlerdir.[219]

Dolayısıyla edebi metinlerdeki *eleme* de buna göre yapılmalıdır. Demokrat Parti döneminde, 1960'larda ve 1970'lerde genel olarak milli eğitim ideolojisinde dönemsel bazı farklılıkların orta-

218 Hasan A. Yücel, *Türkiye'de Ortaöğretim*. İstanbul: Devlet Basımevi, 1938, s: 13.
219 a.g.e: 233§

ya çıktığı kesin olsa da edebiyat dersi alanında 1930'lu ve 1940'lı yılların bu çizgisinin neredeyse aynen korunduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu bakış açısı edebiyatı ancak *milli*leşebildiği ölçüde "edebiyat" sayar. Bu metinler *gerekli his*leri -kahramanlık, vatan sevgisi, devlete bağlılık vb.- zaten uyandırdığı için edebi açıdan da yeterli görülür. Yalnız 1955'ten itibaren kitaplardaki milliyetçi söylemin bir nebze daha arttığını, ifadesini kitaplara konulan "edebiyat dışı" metinlerde bulduğunu ayrıca belirtmek gerekir. Hemen hemen tümüne değinmeye çalıştığımız "Milli Benliğe Kavuşma", "Kahraman Atatürk", "Milli Kültürün Kudreti", "Milli Ahlak-Milli Birlik", "Atatürk ve İnsanlık" vb. metinler öğrencilere okutulmuş hatta birer edebî metinlermişçesine "dil ve anlam" açısından incelenmeye layık görülmüşlerdir. Bu metinlerde genel olarak Türklükle medeniyet arasında köprü kurulmaya çalışılmış, *"öz varlığımıza, öz değerlerimize"* sahip çıkarak onları *"teknolojinin, bilimin ilkelerine kurallarına göre yoğurmamız"* gerektiği *bilgisi* sürekli yinelenmiş; öğrencilere Mustafa Kemal'in yurt için yaptığı "fedakârlıklar" anlatılarak, onlara *"bir avuç vatan toprağı uğruna canını vermeyi"* öğrenmesi öğütlenmiştir. Savaş ise "kutsal"dır. Lise edebiyat kitaplarında kendine yer bulan bu metinler bile tek başına milli eğitim ideolojisinin edebiyat eğitiminde tuttuğu militarist ve katı tavrı açıklamaya yeter.

Bu ve seçilen diğer metinler açısından bakıldığında özellikle "Metin Üstüne Çalışmalar" bölümünde gördüğümüz gibi Halk ve Divan Edebiyatı eserleri dışındaki metinler üzerine yapılan yorumların, yöneltilen soruların bir şekilde milliliğe, Türkçülüğe bağlanmaya çalışılması incelediğimiz dönem boyunca kitaplarda etnisist bir söylemin hâkim olduğuna işaret eder; ancak bunu ideolojinin etnisizmiyle açıklamak pek de mümkün değildir. Bu yaklaşımın ulus-devlet modeline uygun bir söylemin geliştirilerek, bir milli kimliğin aşılanması yolunda kullanılan bir dolayım olduğunu söylemek daha doğru olur. Öyle ki tüm bu dönemlerin edebiyatı ve bu edebiyatın resmi ideolojiyle olan etkileşimi yalnız-

ca ders kitaplarıyla tabii ki sınırlı değildir. Nazım Hikmet, Ahmet Arif, Sabahattin Ali, Kemal Tahir, Ece Ayhan, Edip Cansever, Cemal Süreya, Orhan Kemal, Atilla İlhan, Yaşar Kemal, Oktay Rifat, Bilge Karasu, Fakir Baykurt, Aziz Nesin, Oğuz Atay gibi daha nice isim incelediğimiz dönemlerde eserler vermiştir. Yalnızca bu isimlere bakıldığında dahi *dışarıda*, resmi ideolojinin görmek ve nesiller boyu okutmak istediği *edebiyat* dışında bir edebiyat ve edebiyat anlayışı olduğu vakidir. Yine tüm bu dönemler boyunca ve yine sadece bu isimlere bakıldığında bile kendini gösteren, bu yılların dergilerinde, köşe yazılarında vs. yani *dışarıda* sürüp giden dinamik bir dil ve edebiyat tartışmasının varlığı incelediğimiz dönem lise edebiyat kitaplarında hissedilemez bile. Tartışmalar, yönelişler bir yana bu isimlerden birkaçına bazı dönemlerde rastlamak dahi şaşırtıcıdır. Resmî ideolojinin verdiği edebiyat eğitimiyle, genel anlamda devam etmesine *izin* verdiği edebiyat arasındaki fark tam olarak totaliter bir yapıdan söz etmemizi güçleştirir. Diğer bir ifadeyle resmî ideolojinin edebî süreci tam olarak baskı altında tuttuğu söylenemez. *Dışarıdaki* edebiyat bir şekilde varlığını sürdürür; okullara girse de girmese de izini mutlaka bırakır. Burada resmî ideolojinin yapmaya çalıştığı, gecikmiş bir ulus-devlet inşasının yarattığı kimlik kompleksini aşmak adına en etkili araçlarından olan eğitimi kullanmak ve bu amaca en iyi şekilde hizmet edebilecek metinleri, daha çok düşman bellediklerini anlatan, onlara karşı yapılan savaşları ve kazanılan zaferleri bol kahramanlık motifleriyle işleyen metinleri ardı sıra dizerek bir kanon yaratmaktır; ancak bu, başka bir - ya da daha fazla- kanonun olmadığı anlamına gelmez.

Tüm bunlara bakıldığında oluşturulan edebiyat müfredatıyla yani diğer adıyla resmi (ulusal) kanonla, bu çerçevenin dışında kalan ancak bazen kesişen *dışarıdaki* edebiyat arasında bir gerilim olduğu kesindir. Bu gerilime milliyetçilik, toplumsallık, evrensel edebî değerler gibi daha birçok neden gösterilebilir. Ancak ne resmi ideolojinin dayattığı kanonla dışarıda sürüp giden ve

kendi kendini tamamlayan kanonu ya da kanonları birbirinden tamamen ayırmak ne de bunlardan herhangi birini yok saymak mümkündür; dolayısıyla bu gerilim Türkiye'de kanon sorunsalının cevabının aranması gereken zemindir.

İncelediğimiz dönem edebiyat kitaplarında Halk Edebiyatı 1930'lu yılların bazı kitaplarında Divan Edebiyatı'yla birlikte yüzyıllar halinde ele alınmış; herhangi bir elemeye gerek görülmeden öğrenciye aktarılmıştır. Bu dönemlerde Halk Edebiyatı "Bektaşi", "Tasavvufi", "Saz Şairleri" ya da "Ermeni Aşıkları" gibi başlıklarda ele alınmıştır. 1940'lardan sonra ise bu yaklaşım oldukça farklı bir hal alarak Halk Edebiyatı, "Türkçe'nin" edebiyata ne denli yatkın olduğu, Osmanlıca gibi *ağdalı* bir dile ihtiyaç duymadan ne kadar *değerli eserler* verilebileceğinin bir göstergesi olarak sunulmuştur. 1950'lerden sonra ise bir yandan bu yaklaşımın izlerinin devam ettiği görülse de Halk Edebiyatına kitaplarda ayrılan yer oldukça azaltılmıştır. Buna karşın Halk Edebiyatı'yla karşılaştırıldığında bu yıllarda Divan Edebiyatı'nda yapılan elemenin daha dar kapsamlı olduğunu söylemek mümkündür. Bu ise 1950'lerde Divan Edebiyatı'nın, Türklerin *"milli zevk, milli zeka, milli ruhlarıyla"* harmanlayarak oluşturdukları bir edebiyat olduğu düşüncesinden yola çıkarak onu Türk Edebiyatı'nın *klasiği* kabul etme iddiasından kaynaklanır. Tek parti döneminde lise edebiyat kitaplarının aslında edebiyat tarihi kitapları olması nedeniyle ister istemez müfredatta kalan Divan Edebiyatı, Demokrat Parti döneminde bilinçli bir şekilde, partinin ideolojisiyle doğru orantılı olarak kitaplardaki varlığını hemen hemen aynı şekilde sürdürmüştür. 1960'lardan sonra ise Divan Edebiyatı'nın *gerçek* anlamdaki elemesi yapılmıştır. Bu elemenin neye göre ve nasıl yapıldığı ise başka bir araştırma konusudur; ancak burada vurgulanması gereken noktanın resmî ideolojinin yalnızca o gün karşı karşıya kaldığı edebiyatta değil, aynı zamanda çoktan kendisini süreç içerisinde öyle ya da böyle tamamlamış olan edebiyatta da dönemin politikalarına göre dalgalanan bir *sıralama* yaratma veya en azından

bunu da hâkimiyet altında tutma isteğidir. Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarının şaşırtıcı bir noktası da resmî ideolojinin yalnızca kendi kültüründen gelen edebiyatlarda değil, Batı Edebiyatı'nda da aynı türde bir elemeci mantığı kurmuş olmasıdır; ancak bu da başka bir çalışmanın konusudur. Kitaplarda görünen yüzü böyle olsa da, tıpkı Cumhuriyet dönemi edebiyatında olduğu gibi, bunun ne kadar genel kabul gördüğü ise ayrı bir tartışma konusudur.

Tüm bunlara bakıldığında, sorulması gereken bir başka soru ile karşılaşılmaktadır: Edebiyat dersi kitaplarında öğrenciye "edebiyat" adı altında gösterilen eserler, dönemin yaşayan edebiyat ortamını tam olarak temsil etmekte midir? Daha da özel olarak sorulması gerekirse, örneğin her dönem lise edebiyat kitaplarında adına sıkça rastlanılan Refik Halid Karay, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Abdülhak Hamit Tarhan bütün bu dönemlerde yaygın okur kitlesince rağbet gören, yakından takip edilen başat adlar mıdır ya da bu ders kitaplarında "edebî metin" kapsamına sokulan *Nutuk*, okur nezrinde bu türde bir ilgi görmüş müdür? Sorulması kaçınılmaz görünen bu sorular, bu çalışmanın kapsamını oluşturan edebiyat dersi kitaplarındaki ideolojik söylemin sergilediği görünüm, Cumhuriyet'in edebiyatı ulus-devlet inşası ve bir kanon yaratma yönünde faydacı bir yaklaşımla araçsallaştırdığı olgusunu daha net olarak ortaya koymaktadır. Bu ideolojik söylem ve faydacı yaklaşımın sonucu olarak Cumhuriyet'in edebiyat eğitimi müfredatı, edebiyatı sevdirme ve sanattan haz alma amacından tamamen uzaklaşmış görünmektedir. Özü itibariyle dile dayanan ve doğası itibariyle de muhalif ve eleştirel olan edebiyatın geniş ölçekli bir yaşam alanı edinmesinin ancak özgürlük ortamında mümkün olabileceği, tepeden inmeci müdahale ve belirlemelerle ulus-devlet inşası, kanon oluşturma ve "yeni insan modeli" yaratma gibi hedeflere varılmaya çalışılmasının edebiyat eğitimine yarar değil zarar getirdiği, günümüz toplumunun edebiyatla ilişkisi de göz önüne alındığında, mutlaktır.

KAYNAKÇA

Balkır, İhsan Y. *Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı 2.* İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1975.

Balkır, İhsan Y. *Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı 3.* İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1975.

Banarlı, Nihat S. *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı 1.* İstanbul: Remzi Kitabevi, 1959.

Banarlı, Nihat S. *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı 2.* İstanbul: Remzi Kitabevi, 1960.

Banarlı, Nihat S. *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı 3.* İstanbul: Remzi Kitabevi, 1955.

Ben, Mustafa, Seracettin Yaşar ve Ahmet Leblebici. *Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1995.

Copeaux, Etienne. *Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine.* Çeviren: Ali Berktay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.

Çağlar, Behçet K. ve Ekrem Yirmibeşin. *Türk Edebiyatı -Batı Örnekleriyle Birlikte- 1.* İstanbul: Kanaat Yayınları, 1967.

Çağlar, Behçet K. ve Ekrem Yirmibeşin. *Türk Edebiyatı -Batı Örnekleriyle Birlikte- 2.* İstanbul: Kanaat Yayınları, 1967.

Çağlar, Behçet K. ve Ekrem Yirmibeşin. *Türk Edebiyatı -Batı Örnekleriyle Birlikte- 3.* İstanbul: Kanaat Yayınları, 1967.

Gök, Fatma, yay. haz. *75 Yılda Eğitim.* İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1999.

Jusdanis, Gregory. *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür.* Çeviren: Tuncay Birkay, İstanbul: Metis Yayınları, 1998.

Kaplan, İsmail. *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.

Kaplan, Mehmet. *Edebiyat 1*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1976.

Kaplan, Mehmet. *Edebiyat 2*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977.

Kaplan, Mehmet. *Edebiyat 3*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977.

Kocatürk, Vasfi M. *Metinlerle Türk Edebiyatı 1*. İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1954.

Kocatürk, Vasfi M. *Metinlerle Türk Edebiyatı 2*. İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1951.

Kocatürk, Vasfi M. *Metinlerle Türk Edebiyatı 3*. İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1953.

Levent, Agah S. *Edebiyat Tarihi Dersleri (Tanzimata Kadar)*. İstanbul: Marifet Matbaası, 1932.

Moran, Berna. *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

Nisari, Abdurrahman. *Metinli Edebiyat Bilgisi 1*. İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1951.

Nisari, Abdurrahman. *Metinle Türk Edebiyatı 2*. İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1955.

Nisari, Abdurrahman. *Metinle Türk Edebiyatı 3*. İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1955.

Nisari, Abdurrahman. *Metinli Türk Edebiyatı 3*. İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1951.

Nüzhet, Sadettin. *Tanzimata Kadar Muhtasar Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Sühulet Kütüphanesi Sahibi Semih Lütfü, 1931.

Özön, Mustafa N. *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Devlet Matbaası, 1934.

Özön, Mustafa N. *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Maarif Matbaası, 1941.

Özön, Mustafa N. *Açıklamalı Türk Dili ve Edebiyatı 4*. İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1952.

Özön, Mustafa N. *Açıklamalı Türk Dili ve Edebiyatı 3*. İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1953.

Özön, Mustafa N. ve Kemal Demiray. *Türk Dili ve Edebiyatı 1.* İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1959.

Özön, Mustafa N. ve Kemal Demiray. *Türk Dili ve Edebiyatı 2.* İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1958.

Özön, Mustafa N. ve Kemal Demiray. *Türk Dili ve Edebiyatı 3.* İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1960.

Sarıca, Özdemir, Mahir Ünlü ve Ömer Özcan. *Türk Dili ve Edebiyatı 1.* İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1965.

Sarıca, Özdemir, Mahir Ünlü ve Ömer Özcan. *Türk Dili ve Edebiyatı 2.* İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1966.

Sarıca, Özdemir, Mahir Ünlü ve Ömer Özcan. *Türk Dili ve Edebiyatı 3.* İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1968.

Sevük, İsmail H. *Edebi Yeniliğimiz.* İstanbul : Devlet Matbaası, 1930.

Sevük, İsmail H. *Tanzimat Devri Edebiyatı.* İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1951.

Tanpınar, Ahmet. H. *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi.* İstanbul: Çağlayan Kitapevi, 1976.

Üstel, Füsun. *Makbul Vatandaşın Peşinde.* İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Yetkin, Suut K. ve Sıdıka Arıkan. *Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı 1.* İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1961.

Yetkin, Suut K. ve Sıdıka Arıkan. *Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı 2.* İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1961.

Yetkin, Suut K. ve Sıdıka Arıkan. *Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı 3.* İstanbul: Remzi Kitapevi, 1958.

Yücel, Hasan A. *Türkiye'de Ortaöğretim.* İstanbul: Devlet Basımevi, 1938.